

T.C.

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

MUHASEBE VE FİNANSMAN (TEZLİ) PROGRAMI

**TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE 2001 KRİZİ
ve 2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEYFETTİN ADANUR

08 11 19 106

Danışman Öğretim Üyesi:

Yrd. Doç. Dr. GONCA ATICI

İstanbul, Haziran 2012

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN (TEZLİ) PROGRAMI

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE 2001 KRİZİ
ve 2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEYFETTİN ADANUR

08 11 19 106

Danışman Öğretim Üyesi:

Yrd. Doç. Dr. GONCA ATICI

İstanbul, Haziran 2012

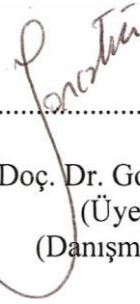
TEZ ONAY SAYFASI

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

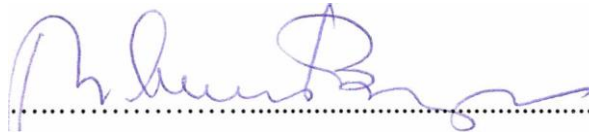
29.03.2012 tarihinde tezinin savunmasını yapan Seyfettin ADANUR'a ait "Türk Bankacılık Sisteminde 2001 Krizi ve 2008 Finansal Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İşletme (Muhasebe-Finansman) Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Oy Çokluğuyla** Kabul Edilmiştir.

Prof.Dr.MelekAKGÜN
(Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Gonca ATICI
(Üye)
(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Muhammed BAMYACI
(Üye)

ÖZET

Gerekli önlemler alınmadığında ülke ekonomilerine büyük zarar veren krizler çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Krizleri açıklamak amacıyla geliştirilen modeller birinci, ikinci ve üçüncü nesil kriz modelleri şeklinde sınıflandırılabilir. Türlerindeki ve bölgelerindeki farklılıklara rağmen, finansal krizlere yol açan etkiler hemen hemen aynıdır. Aşırı borçlanma ve mali politika yetersizliği, finansal serbestleşme, sürü psikolojisi ve sabit döviz kuru politikası bu etkilerden bazılarıdır.

Finansal karakterli ilk büyük kriz olma özelliğiyle Avrupa Döviz Kuru (Exchange Rate Mechanism; ERM) krizi, ülkelere uygun olmayan ekonomik programlar nedeniyle ortaya çıkan Latin Amerika krizi, ilk olarak Tayland'da başlayarak bölgedeki diğer ülkelere yayılan Güneydoğu Asya krizi ve bu krizin ortaya çıkardığı sonuçlardan etkilenen Rusya krizi dünyada deneyimlenen finansal krizlerden bazılarıdır. Ülkeler, bu krizler için çeşitli önlemler almakla birlikte bu önlemlerin bir bölümü işe yaramış bir bölümü ise mevcut durumu daha da kötüleştirmiştir.

Cumhuriyet öncesini incelediğimizde Osmanlı İmparatorluğu ekonomisindeki sorunların son dönemlerde ağırlaştığını tespitliyoruz. Yeni kurulan devlet çeşitli çözümler bulmaya çalışmış ve bu dönemde özellikle bankacılık alanında büyük çabalar harcanmıştır. Bu yeniden yapılanma çalışmalarına rağmen ekonomik sorunlar giderilememiş ve 1929 yılında Büyük Buhran deneyimlenmiştir. İleriki dönemlerde iç ve dış sorunlardan kaynaklanan başka krizler de Türk ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Ekonomideki sıkıntıları gidermek üzere 1980 ve 1994'deki programlar dahil çeşitli istikrar programları hazırlanmış ancak programlar ekonomik düzelmeyi sağlayamamıştır. 1999'daki istikrar programının başarısızlığı ve 2000 ve 2001 krizleri ekonomiyi çıkmaza sürüklemiştir. 2001 krizinde bankaların bir çok finansal göstergesinde olumsuzluklar gözlenmiştir. Türkiye kaynaklı 2001 krizinden sonra yeniden yapılanma dönemi başlamış ve bankacılık sektörü hızla düzelmeye başlamıştır. Yeniden yapılanma dönemi ekonomideki pek çok problemi çözüme kavuşturmuştur. Bu sayede küresel kaynaklı 2008 krizi diğer ülkelere kıyasla kolaylıkla atlatabilmiştir.

Anahtar Kelimeler:Kriz, Türk Bankacılık Sektörü, Türk Ekonomisi, 2001 Krizi, 2008 Finansal Krizi

ABSTRACT

Crises cause great damages in economies when required measures are not taken by the authorities. Models that are developed to explain the crises are classified by first, second and third generation crisis models. Though their types and regions differ, reasons that lead to financial crises are almost same. Excessive lending, fiscal policy deficiency, financial liberalization, crowd behavior and fixed exchange rate policy could be listed as some reasons underlying financial crises.

Exchange Rate Mechanism crisis, experienced in Europe as an important financial crisis, the financial crisis of Latin America realized as a consequence of unsuitable economic programs, Southeastern Asia Crises began in Thailand and spreaded to the region, Russian crises influenced by the Southeastern Asia Crisis are some of the crises experienced in the globalized world. While some precautions, against the crisis, worked, some of them failed by making conditions worse.

When we analyze the pre-republic period in Turkey, we witness that economic problems got worse through the end of the period. Government of the newly established Republic tried to develop alternative solutions and made efforts on the banking field. Problems with regard to economics could not solved despite the restructuring efforts and effects of Great Depression was experienced. In the coming years, crises resulted from interior and exterior issues affected Turkish Economy adversely. Various stability programs put into force in order to solve the problems in the economy but a permanent solution could not reached. Failure of the stability program in 1999 lead to the environment of 2000 and 2001. Financial indicators of many banks adversely changed by the crisis of 2001. A restructuring period is started after the crisis of 2001 and banking sector is recovered rapidly. This period solved many problems of the economy. Thanks to this crisis of 2001 that the global financial crisis of 2008 had limited negative effects on the Turkish economy.

Key words:Crisis, Turkish Banking Sector, Turkish Economy, Crisis of 2001, Global Financial Crisis of 2008

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.1. Kriz Tanımları.....	3
1.2. Finansal Kriz Türleri.....	3
1.2.1. Döviz (Para) Krizleri.....	4
1.2.2. Bankacılık Krizleri	4
1.2.3. Sistematik Finansal Krizler	5
1.2.4. Borç Krizleri.....	5
1.3. Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Modeller	6
1.3.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri	6
1.3.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri	6
1.3.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri	7

1.4. Finansal Krizlerin Nedenleri.....	7
1.4.1. Aşırı Borçlanma ve Mali Politika Yetersizliği.....	8
1.4.2. Finansal Serbestleşme	8
1.4.3. Sürü Psikolojisi	9
1.4.4. Sabit Döviz Kuru Politikası	9
1.5. Dünyada Yaşanan Finansal Krizler	10
1.5.1. 1992-1993 ERM Krizi.....	10
1.5.2. Latin Amerika Krizleri.....	11
1.5.2.1 1994 Meksika Krizi.....	12
1.5.2.2. 1998 Brezilya Krizi	14
1.5.2.3. 2001 Arjantin Krizi	17
1.5.3. 1997 Güneydoğu Asya Krizi.....	19
1.5.4. 1998 Rusya Krizi.....	22
2.TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ ve 2001 KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ.....	24
2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Ekonomisi ve Türk Bankacılığı	24
2.1.1.Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Ekonomisi ve Borç Sorunu	24
2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Bankacılığı	25
2.2. 1923-1998 Dönemi Türk Ekonomisi ve Türk Bankacılığı.....	26
2.2.1. 1923-1998 Dönemi Türk Ekonomisi	26
2.2.2. 1923-1998 Dönemi Türk Bankacılığı	33
2.3. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomisinde Yaşanan Büyük Krizler	35

2.4. 2001 Krizinin Gelişim Süreci ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	35
2.4.1. 1999 İstikrar Programı	36
2.4.2. 2000 Krizi	39
2.4.3. 2001 Krizi	42
2.4.4. 2001 Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri	45
3.2001 KRİZİ SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİNİN ve BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ ve 2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ.....	57
3.1. Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....	57
3.2. Türk Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı	61
3.2.1.Kamu Bankaları Yeniden Yapılandırılması	62
3.2.2.TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) Bünyesindeki Bankaların Yeniden Yapılandırılması	65
3.2.3. Özel Bankaların Yeniden Yapılandırılması	66
3.2.4.Gözetim ve Denetimin Güçlendirilmesi ve Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Artırılması	68
3.3.2008 Global Finansal Krizi.....	69
3.3.1.2008 Global Finansal Krizinin Dünya Ekonomisine Etkileri	71
3.3.2.2008 Global Finansal Krizinin Türk Ekonomisine Etkileri	76
3.4.2008 Global Finansal Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri	82
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	91
ÖZGEÇMİŞ.....	111

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BBYSP	:	Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DİBS	:	Devlet İç Borçlanma Senedi
EMS	:	European Monetary System (Avrupa Para Sistemi)
ERM	:	Exchange Rate Mechanism (Avrupa Döviz Kuru)
FED	:	Federal Reserve System (ABD Merkez Bankası)
GSMH	:	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IMF	:	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İBYSP	:	İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı
İMKB	:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
OECD	:	Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı)
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TL	:	Türk Lirası

TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE	:	Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
USD	:	Amerika Birleşik Devletleri Doları
UYP	:	Uluslararası Yatırım Pozisyonu

TABLolar LİSTESİ

Tablo1.1. Brezilya'nın 1999–2003 Yılları Arası Ekonomik Verileri	16
Tablo1.2. Güneydoğu Asya Ülkelerine İlişkin Bazı Veriler (1998)	20
Tablo2.1. Büyüme Oranları (Yıllık Oranlar).....	29
Tablo2.2. Ekonomik Beklentiler	37
Tablo2.3. Türkiye'de Kriz Döneminde Döviz Tevdiat Hesabında, Reel Döviz Kuru İndeksinde ve Ticaret Bankalarının Sendikasyon Kredileri Hacminde Gelişmeler.....	38
Tablo2.4. Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri ve Değişim Oranları	40
Tablo2.5. Temel Ekonomik ve Finansal Göstergeler	44
Tablo2.6. Bankaların DİBS/Toplam Aktif Oranları, (%).....	47
Tablo2.7. Bankaların Net Kâr/Zararları, (Trilyon TL).....	48
Tablo2.8. Takipteki Alacaklar, Karşılıklar ve Kredilerin Takibe Dönüşme Oranı.....	49
Tablo2.9. Gruplar İtibariyle Aktif Büyüklüğündeki Gelişmeler (Eylül 2001).....	50
Tablo2.10. Grup Paylarındaki Gelişmeler.....	51
Tablo2.11. Bankaların Pasif Yapısı.....	52
Tablo2.12. 2000-2001 Yılları Arasında Bankacılık Sektöründe Özkaynaklar.....	53
Tablo2.13. Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı.....	54
Tablo2.14. Bankacılık Sisteminde Çalışanlar	55
Tablo3.1. Hanehalkı Harcanabilir Geliri, Borçluluğu ve Faiz Ödemeleri	60
Tablo3.2. Temel Ekonomik Büyüklükler	61
Tablo3.3. Personel ve Şube Sayısındaki Gelişmeler	63

Tablo3.4. Kamu Bankalarının Dönem Kâr ve Zararları.....	64
Tablo3.5. Kamu Bankalarının Konsolide Bilançosu.....	65
Tablo3.6. Program Kapsamındaki Bankaların Kâr/Zarar Tablosu.....	67
Tablo3.7. Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler	68
Tablo3.8. Seçilmiş Borsa Endeksleri, Yıl Sonu Kapanış Değerleri.....	73
Tablo3.9. Çeşitli Ülkelerde Finansal Kuruluş İflasları 2008-2009	75
Tablo3.10. Türkiye’de GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), 2006-2010.....	77
Tablo3.11. Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Gelişme Hızları, 2006-2010 (%).....	78
Tablo3.12. Türkiye’nin Dış Borç Stoku	80
Tablo3.13. Seçilmiş Ülkelerin Sermaye Yeterlilik Rasyosu (Mart 2009) (%).....	83
Tablo3.14. Aktif Karlılığı (Net Kar/Aktifler)	84
Tablo3.15. Banka Kredilerinde Gelişmeler (31/12/2008)	85
Tablo3.16. Takipteki Krediler-Takipteki Alacaklar (Tahsili Gecikmiş Alacaklar) (%).....	86
Tablo3.17. Dış Borç Stoku ve Kompozisyonu (Milyon USD)	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil3.1.Toplam Kamu Net Borcu ve Kompozisyonu	58
Şekil3.2.Kamu Sektörü Borçlanma Gereği/GSYH.....	59
Şekil3.3.ABD’de Hanehalkının Borçlanması ve Konut Kredileri.....	70
Şekil3.4.Asya, Avrupa ve Amerika Kıtası Bankacılık ve Finans Kesimi Zararı.....	72
Şekil3.5.Seçilmiş Ülkelerde İşsizlik Oranları	74
Şekil3.6.Bazı Ülkelerin Küresel Krize Karşı Aldıkları Tedbirlerin Toplam Maliyeti	76
Şekil3.7.Bankacılık Sektörü Özkaynak Kârlılığı (%).....	85

GİRİŞ

Kriz kelimesi günlük hayatta yaşantımızı kötü yönde etkileyen olumsuz gelişmeler anlamında kullanılmaktadır. Kriz, ülke ekonomileri için de benzer sonuçlar doğuran birtakım gelişmeler anlamına gelen bir kelimedir. Ani ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan bu gelişmeler hem insan hayatı için hem de ülke ekonomileri için bunalımlı bir dönemi işaret etmektedir.

Ekonomide meydana gelen bir kriz iç ya da dış nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Ekonominin herhangi bir alanından başlayarak diğer alanlarda da etkisini hissettirebilmektedir. Bu yayılma özelliği krizi ülkeler için çok daha tehlikeli hale getirmektedir. Kriz yaşamakta olan ülkelerin kendi ekonomisinde oluşan bu sorunlar kısa bir süre sonra uluslararası bir boyuta taşınabilmektedir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde dünya üzerinde şimdiye kadar yaşanmış olan büyük finansal krizlere karşı ülkelerin uyguladıkları politikaların nasıl çalıştığı ve krizi atlama süreçleri doğrultusunda bu politikaların yararlı olup olmadığı konularına yer verilmiştir. Öncelikle döviz (para) krizleri, bankacılık krizleri, sistematik finansal krizler ve borç krizleri açıklanmaya çalışılmıştır. Nedenleri ve sonuçlarıyla incelenen bu türlerin ardından, ortaya çıkan üç kriz modelinden bahsedilmiştir. Güney Amerika'da 1970 ve 1980 dönemlerinde yaşanan kriz birinci, ERM ile Meksika krizi ikinci, Güneydoğu Asya krizi üçüncü nesil kriz modelleri başlıkları altında yer almaktadır. Bu modeller krizlerin ortaya çıkma nedenlerine göre ayrılmıştır. Aynı bölümde finansal krizlerin başlıca ortaya çıkış nedenlerine yer verilmiştir. Ardından dünyada meydana gelen büyük finansal krizler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ele alınan bu krizler: 1992-1993 yıllarında yaşanan ERM krizi, Latin Amerika krizleri başlığı altında toplanan 1994 Meksika, 1998 Brezilya, 2001 Arjantin krizleri, 1997'deki Güneydoğu Asya ve Rusya krizleridir.

İkinci bölümde, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki borç sorunu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından başlanan çalışmalar ve düzenlenmeye çalışılan bankacılık sektörü incelenmiştir. 2001 krizi ve etkileri yine bu kapsamda ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının sonuçları tartışılmaktadır. Düzenlemeler sayesinde bankacılık sektöründe gözlemlenen iyileşme verileri aktarılmaktadır.

Son olarak, ABD'deki mortgage kredilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan küresel kaynaklı 2008 finansal krizi ve krizin etkileri ele alınmıştır. Türk bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma sayesinde krizin etkilerinin sınırlı oluşu bu kısımda tartışılmaktadır.

TEZİN AMACI

Bu çalışmanın amacı ülkemizin en önemli sektörlerinden olan Türk bankacılık sektörünün Türkiye kaynaklı 2001 krizinden ve küresel kaynaklı 2008 finansal krizinden ne yönden etkilendiğini veriler ışığında göstererek okuyuculara, ilgililere ve bilim çevrelerine bilgi vermektir.

TEZİN ÖNEMİ

Bu çalışmayla Türk bankacılık sisteminin 2001 krizi öncesi, sırası ve sonrası geçirdiği süreç incelenmiştir. Tezde, 2001 krizinden sonra alınan önlemlerin yeterli olup olmadığı değerlendirilirken, 2008 küresel finansal krizinde Türk bankacılığının hangi açılardan etkilendiği tespit edilecektir. Alınan önlemler sonrası çevre bu düzenlemelerin yeterliliğini bizlere gösterecektir.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde krizlerin tanımsal ve niteliksel özellikleri yanında finansal krizlerin dünya ekonomisi açısından etkileri konusu değerlendirilecektir.

İkinci bölümde, Osmanlı İmparatorluğu dönemi Türk bankacılığı ve 1923-1998 dönemi Türk bankacılığının gelişimi incelendikten sonra 2001 krizinin gelişim süreci ile Türk bankacılık sektörüne etkileri değerlendirilecektir.

Üçüncü ve son bölümde, 2001 krizi sonrası Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılanma süreci ve 2008 finansal krizinin Türk bankacılık sektörüne etkileri incelenecektir.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kriz Tanımları

Kriz, sosyal bilimler alanında buhran ve bunalım gibi kavramlarla eş anlamlı kullanılarak, normal ilişkilerin beklenmedik olaylar karşısında ciddi olarak sarsılması ve uygulanan çözüm yöntemlerinin yetersiz kalmasını ifade eder (Delice, 2003). Kriz, tek bir alanı etkilemekle kalmayıp diğer alanlara da yayılan bir süreçtir.

Ekonomik kriz ise ekonomide aniden ortaya çıkan olayların ülke ekonomisini sarsacak sonuçlar meydana getirmesidir. Hiç beklenmedik bir anda ortaya çıkan bu olaylar bütün ekonomiyi kapsayan tahribatlara yol açmaktadır. Ekonomik krizler üretimde daralma, fiyatlar genel seviyesinde artış, iflaslar, işsizlik oranının artması, borsanın çökmesi gibi çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir (Aktan ve Şen, 2001).

Finans piyasalarında yaşanan ani iniş-çıkışlar ve bankalara geri dönmeyen kredilerdeki artış sonrasında meydana gelen ekonomik problemler ise finansal kriz olarak tanımlanır (Kibritçioğlu, 2001). Finansal krizler, reel ekonomilerde ciddi sorunlara neden olmakta ve finansal piyasaların düzgün çalışmasını engellemektedir. Finansal krizler bazen bankacılık kesiminin borçlarının bir sonucu olarak ortaya çıkarken (Yay, Gülsüm ve Yılmaz, 2001) bazen de bankacılık, döviz ve dış borç krizleri gibi üç finansal kriz türünden ikisinin bir araya gelmesi sonucu da oluşabilmektedir (Boratav, 2009).

Ekonomideki dengesizliklerin bir krize yol açmaması, uygulanan ekonomik politikaların güvenilir olması ve finansal sistemin düzgün çalışmasına bağlıdır. Bu nedenle finansal krizlerin ekonomideki düzensizliğin sonucu olduğu ve bu şekilde ele alınması gerektiği ifade edilebilir (Işık, Duman ve Korkmaz, 2004).

1.2. Finansal Kriz Türleri

Literatürde yer alan finansal kriz türleri; döviz (para) krizleri, bankacılık krizleri, sistematik finansal krizler ve borç krizleri olarak gösterilebilir.

1.2.1. Döviz (Para) Krizleri

Para krizi, ulusal paranın değerini kaybederek devalüe edilmesine ya da otoritelerin yüksek miktarda döviz rezervlerini kullanmak ya da faiz oranlarını yükseltmek zorunda kalmasına yol açan bir durumdur (Kaya ve Yılmaz, 2007). Para krizini oluşturan süreç spekülasyonlar ile başlamakta bu nedenle hükümetlerin ulusal parayı savunmak için katlandıkları maliyet çok yüksek olmaktadır.

Bir başka tanıma göre para krizleri, sabit döviz kuru sisteminde, yatırımcıların yatırımlarını yerli paradan yabancı paraya yönlendirmeleri sonucu Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinin azalması veya tükenmesi şeklinde ortaya çıkar (Delice, 2003). Para krizlerinin oluşmasında etkili olan en belirgin faktör ise sabit döviz kuru politikasının uygulanmasıdır.

Döviz krizlerinin başlıca nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1) Hatalı ekonomi politikaları ve ekonomik verilerin bozulması,
- 2) Finansal sistemin doğru temellere oturmaması,
- 3) Finansal sistemde ahlaki risk sorunu,
- 4) Finans yatırımı gerçekleştiren kişilerin ve büyük finansal kuruluşların hatalı tahmin ve davranışları,
- 5) Finansal piyasaları tedirgin edecek beklenmedik olayların gerçekleşmesi.

Yukarıda açıklanan faktörlerin bir araya gelmesi, uygun zamanı bekleyen spekülörlerin döviz krizleri öncesi değer kaybetmeyen ulusal paraya karşı saldırılar başlatmasına yol açmaktadır (Yıldıztan, 2006). Spekülörler yüksek miktarda kâr elde ederek ülke ekonomilerini terk etmektedirler.

1.2.2. Bankacılık Krizleri

Para piyasaları ve finansal piyasaların merkezinde bankacılık sistemi yer almaktadır. Bankacılık krizleri, bankaların diğer sektörlerle olan ilişkisi nedeniyle sistematik risk ve yayılma riski taşımaktadır. 1980'li yıllardan itibaren dünyanın çeşitli bölgelerinde birçok bankacılık krizi yaşanmıştır. Yayılma etkisiyle bu krizler diğer ülkeleri de etkilemiştir. Bankacılık krizleri en fazla Güneydoğu Asya ve Latin Amerika ülkelerini ve Rusya ile Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri etkilemiştir (Aloğlu, 2005).

Sachs'a (1998) göre bankacılık krizlerinin oluşum sürecinde ilk olarak, piyasa araçları üzerinde yenileme kabiliyetlerini kaybeden mevduat bankalarından ani fon çekişleri veya mevduat çekme hücumları meydana gelmektedir. Bu duruma düşen bankaların geri ödeyememe ya da likidite sıkıntısı yaşamasıyla bankacılık krizleri ortaya çıkmaktadır (Varlık, 2002).

Bankacılık krizleri, sistemdeki bankaların likidite ve ödeme sorunlarını içerir. Ekonomilerin kısa süre içinde büyük ölçekli sorunlar ile karşılaşmasının ardından

devletin bankalara el koyması, bankaların birleşmeye veya kapanmaya zorlanması ayrıca bankaların sermayelerinin bir bölümünü ya da tamamını kaybetmeleri diğer bankacılık krizleri tanımları arasındadır (Altıntaş, 2004).

Bankacılık sisteminde önce bazı bankalarda yaşanmaya başlanan kriz zamanla tüm bankacılık sistemine yayılır. Ardından yükselen faiz oranları ve kredi maliyetleri nedeniyle ekonominin diğer kesimleri de likidite sıkıntısı yaşamaya başlamaktadır (Afşar, 2004).

Dünyanın hangi bölgesinde olursa olsun bankacılık sistemleri, ülke ekonomilerinin en kritik önemdeki unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bankacılık sisteminde yapılan hataların bedeli ağır olmakta ve bu hatalar kriz olarak geri dönmektedir.

1.2.3. Sistemik Finansal Krizler

Finansal piyasalarda sınırların ortadan kalkması ve gümrüklerde giriş-çıkış yasaklarının azaltılması, uluslararası sermayenin finansal piyasalara uygun zamanı bekleyerek kâr elde edeceği zamanlarda girip uygun zamanlarda çıkış yapmasına imkân vermektedir. Uluslararası sermayenin dolaşımında yaşanan bu serbestlik ülkenin reel ve mali piyasalarında dalgalanmalara ve ülke ekonomisinde çöküşler yaşanmasına sebep olur. Böylece sistemik finansal krizler meydana gelir (Akdiş, 2005).

Sistemik krizler yaşanırken kriz yaşayan ülkelerin gelirleri azalır ve ülkelerin ekonomileri etkin olarak çalışamaz duruma gelir. Finansal krizler birbiriyle bağlantılı olduğu için birçok defa farklı bir alanda başlayan bir kriz daha farklı kriz türlerine de neden olabilmekte ve problemler finansal sistemin bütün alanlarını etkileyecek bir duruma gelebilmektedir (Turgut, 2007).

Sistemik finansal krizler; ekonomik yapının bozulması, borsada ani düşüş yaşanması ve finansal kuruluşların özellikle de bankaların ödeme sıkıntısına düşmesi sonucu meydana geldiği için para ve banka krizlerini de kapsar. Marshall (1998), firmaların borç ödeme süreçlerinde yeterli iç finansman kaynaklarının olmaması ve dış finansman kaynağı bulamamaları aşamasını şu şekilde anlatmaktadır:

- 1) Ekonomik sistem içinde faaliyet gösteren firmaların finansman sorunu diğer firmaların da finansman sorunu yaşamasına yol açabilir ve bu durum finansal sisteme olan güveni azaltır. Ekonomik sistemin düzgün çalışmaması sonucu reel ekonomide problemler yaşanır.
- 2) Firmalardaki iflasların artışı hanehalkını olumsuz bir şekilde etkiler ve sistemik krizlerin ortaya çıkışı hızlanır (Çeviş, 2005).

1.2.4. Borç Krizleri

Ekonomisindeki problemler dolayısıyla bir ülkenin borçlarını ödeyemeyeceğini bildirmesiyle ortaya çıkan duruma borç krizi denir (Seyidoğlu, 2001a). Örneğin; Rusya 1998 yılında, Arjantin ise 2001 yılında artan borçlarını ödeyemeyerek erteleyen ve krizle karşı karşıya kalan iki ülkedir.

İktisadi ve siyasi alanı etkileyen bu kriz türü beklenmedik bir anda ortaya çıkabilmektedir. Görevleri uluslararası sistemi düzenlemek ve krizlere karşı korumak olan Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund, IMF) gibi uluslararası kurumlar bile bazen borç krizinin gelişini tahmin edememektedir. Ekonomide etkinliğe sahip ülkelerin faizleri yükselmesi ya da borçlu ülkelerin ihraç ettikleri ürünlerdeki fiyatların düşüşü nedeniyle ekonomik güçlerinin zayıflaması ve borçlarını ödeyemez hale gelmesi gibi etkenler ülkeleri borç krizine götürmektedir (Millet ve Toussaint, 2008).

Borç krizlerinde ülkelerin ulusal finans sistemlerinden çok uluslararası finansal sisteminin etkili olduğu söylenebilir. Dünyanın çeşitli bölgelerindeki, özellikle gelişmekte olan, ülkeler borç sorunu yaşamaktadır. Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki gelişmekte olan ülkeler geçmişte borç kriziyle karşılaşmıştır (Millet ve Toussaint, 2008).

Dünya Bankası verilerine göre en yoksul ve ağır borç yükü altındaki kırk yedi ülkenin 1999 yıl sonu itibariyle kişi başına düşen borcu, ortalama GSYİH (Gayrisafi Yurt İçi Hasıla) miktarına eşittir (Ongan, 2006).

1.3. Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Modeller

Finansal literatürde finansal krizleri açıklamaya yönelik modeller; birinci, ikinci ve üçüncü nesil kriz modelleri olarak gösterilmektedir.

1.3.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri

Güney Amerika'da 1970'ler ve 1980'de yaşanan ekonomik sorunlar birinci nesil kriz modellerinin başlangıç noktasını oluşturur (Yıldırta, 2006). Birinci nesil kriz modellerinde kriz, ekonomik dengesizlikler ve politikaların uygulanamaz hale gelmesi sonucu meydana gelmektedir. Ayrıca, döviz kuru rejiminin para ve maliye politikalarıyla çelişmesi (Hacıhasanoğlu, 2005) ya da makro ekonomik sorunlar ve önemli ekonomik birimlerin uyumlu çalışmaması da krizi oluşturan nedenler olarak gösterilebilir (Ardıç, 2004).

Bütçe açığının, hükümet harcamalarının, kamu açıklarının ve reel sektör sorunlarının artışıyla sermaye piyasasının likidite girişindeki azalış sonucunda hükümetin genişleyici bir politika izlemesiyle ulusal para değer kaybeder ve döviz rezervleri azalır. Böylece spekülasyon hareketi başlar. Sabit kuru korumak imkansızlaşır ve kriz kaçınılmaz hale gelir (Bayraktutan, 2006).

1.3.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri

Obstfeld (1994) ikinci nesil kriz modellerini ERM ve 1994 Meksika krizleri birinci nesil kriz modelleri tanımına uymadığı için yeni bir model olarak ortaya koymuştur. Bu kriz modeli spekülasyon atakları ve kendini besleyen model olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, ikinci nesil kriz modeli makro ekonomik problemlere de vurgu yapmaktadır (Yücel ve Kalyoncu, 2010).

Maliye politikalarının tutarlı olması ve sabit döviz kurunu korumak için yeterli döviz rezervlerinin bulunması, o ülkenin parasına yönelik oluşan spekülasyon saldırılarını önlemeye yeterli olmayabilir ve finansal kriz yaşanabilir (Şimşek, 2008).

İkinci nesil kriz modellerinde mevcut ekonomik yapı krize karşı daha hassastır. Bu hassas yapıyı sadece devletin ekonomik politikaları oluşturmaz; bunun yanında özel sektörün yapısı da krize yol açabilir. Bankacılık sisteminin yapısı, bankaların fazla borçları ve kredilerin geri dönüşlerinin azalması gibi nedenler de kırılgan bir yapı oluşturabilir (Eren ve Süslü, 2001).

1.3.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

Krugman'ın (1998) ahlaki risk ve Sachs'ın (1998) finansal atak yaklaşımları üçüncü nesil kriz modelleri alanında yapılan öncü çalışmalardır (Yılmaz, Kızıltan ve Kaya, 2005). Üçüncü nesil kriz modeli, 1997 yılında yaşanan Güneydoğu Asya krizinin birinci ve ikinci nesil kriz modelleriyle açıklanamaması sonucu Krugman tarafından geliştirilmiş bir kriz modelidir. Krugman, Tayland'dan başlayarak Asya'da birçok ülkeyi etkileyen Güneydoğu Asya krizinin parasal kriz çerçevesinde ve hükümetin banka kredileri için garantör olmasıyla oluşan ahlaki risk kaynaklı bir kriz olduğunu belirtmiştir (Şişman, 2006).

Finansal araçların yükümlülüklerini yerine getirmek için yatırımlarını riskli özel sektör projelerine yöneltmesi veya hükümetin riskli projeleri desteklemesi beraberinde birtakım sorunları da getirmektedir. Bu projelerin başarısız olması sonucu halkın hükümete olan güveni sarsılmakta ve bu durum siyasal ve finansal istikrarsızlıkların yaşanmasına yol açmaktadır (Doğanlar, Bal ve Özmen, 2007)

Üçüncü nesil kriz modellerinin özellikle üzerinde durduğu farklı üç temel konu şunlardır:

- 1) Dış borçların artmasıyla sabit kur sisteminin sürdürülemez hale gelmesi ve ahlaki riskin getirdiği olumsuzluklar,
- 2) Mevduat sahiplerinin, paralarını yatırdıkları bankalar hakkında çıkan spekülasyonlardan dolayı bankalara hücum ederek mevduatlarını çekmeleri,
- 3) Ulusal paranın değer kaybetmesidir (Emirkadı, 2005).

Çıkış noktası Güneydoğu Asya krizi olan üçüncü nesil kriz modellerinde, bankacılık ve finans sektörü arasındaki bağlantının önemi belirtilmekte ve bu nedenle para krizleri ile bankacılık krizlerinin birbirini nasıl tetiklediği açıklanmaktadır. Krizlerin ülkeler arasında yayılma süreçlerine de yer verilmektedir.

1.4. Finansal Krizlerin Nedenleri

Finansal krizlere ilişkin nedenler şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Aşırı borçlanma ve mali politika yetersizliği,
- 2) Finansal serbestleşme,

- 3) Sürü psikolojisi,
- 4) Sabit döviz kuru politikası.

1.4.1. Aşırı Borçlanma ve Mali Politika Yetersizliği

Fisher ve Kindleberger, ülke ekonomilerinin hızlı büyüdüğü dönemlerde aşırı borçlanmanın ortaya çıktığını belirtmişlerdir (Duman, 2002). Bu yüzden ortaya çıkan kredi artışlarını doğru yatırım alanlarına yönlendirecek finansal sistemin olmayışı ağır borç yüküne sahip ülkeler için büyük bir sorun olmaktadır. Oysa bankacılık ve finans sistemi gelişmiş ülkelerdeki kredi girişleri doğru alanlara yönlendirilerek finansal ve makro ekonomik sorunlar önlenmektedir. Kredi kuruluşlarının denetim mekanizmalarının yetersizliği ve finansal piyasaların düzgün çalışmaması ülkeye giriş yapan sermayenin riski yüksek alanlarda kullanılmasına yol açmaktadır. Bu durum, makro ekonomik istikrarsızlıklara neden olmakta ve ekonomideki risk düzeyini arttırmaktadır (Aklan, 2002).

1.4.2. Finansal Serbestleşme

1990'lardan itibaren yaşanan finansal serbestleşme süreci; ekonomik açıdan uluslararası ticaret, üretim ve mali akımlarda yaşanan gelişmeleri kapsamaktadır. 1990'larda gelişmekte olan birçok ülke ithalat ve ihracatları ile döviz oranlarını serbestleştirmiş, sabit tutulan ya da kontrol edilen faiz oranlarını serbest bırakmıştır. Bu sürecin son basamağı olan finansal serbestleşme ile hisse senedi ve altın borsası gibi yeni piyasalar kurulmuş ve varlığa dayalı menkul kıymet gibi yeni yatırım araçları çıkarılmıştır (Seyidoğlu, 2003).

Ülkelerin döviz ve sermaye işlemleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırarak ulusal piyasalarını dış piyasalarla bütünleştirmesi anlamına gelen finansal serbestleşmenin altı temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar:

- 1) Kredi denetiminin ortadan kaldırılması,
- 2) Faiz oranlarına serbestlik getirilmesi,
- 3) Bankacılık sektörüne giriş ve çıkışların serbest bırakılması,
- 4) Bankaların özerk bir yapıya kavuşturulması,
- 5) Kişilerin banka sahibi olabilmesi,
- 6) Uluslararası sermaye girişlerinin serbest olmasıdır (İmer, 2003).

Yukarıda bahsedilen finansal serbestleşmenin temel özelliklerinde ulusal ve uluslararası ekonomik yapının birbiriyle bağlantılı hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede uluslararası sermayenin verimliliğinin düşük bölgelerden yüksek bölgelere akışıyla dünya üzerinde verimliliğin artırılması düşünülmüştür. Ayrıca yabancı sermayenin gelişmekte olan ülkelerde kalkınmaya engel teşkil eden faktörlerin etkisini azaltmaya yardımcı olmasıyla kişi başına düşen gelirin yükselmesi de beklenen sonuçlar arasındadır. Bunların yanında fon arz ve talep edenlerin kendi iç

piyasalarının dar kalıplarından kurtularak dış piyasalara açılabilmesi de finansal serbestleşmenin getirebileceği olumlu gelişmelerdendir (İmer, 2003).

Finansal serbestleşme sayesinde ortaya çıkması beklenen bu olumlu gelişmelerin yanı sıra hükümetlerin ekonomi alanındaki denetimlerinin zayıflaması gibi bir olumsuzluk da gözlenebilir. Finansal serbestleşme yaşayan ülkelerde hükümetler kısa vadeli mali sermayeyi kamu açıklarının finansmanında kullanmaktadır. Hükümetlerin uyguladığı kısa vadeli sermayeyi özendirici politikalar, mali piyasalarda belirsizlik yaratmakta ve krizlerin oluşmasına neden olabilmektedir. Sermaye hareketlerinde serbestleşmeye giden hükümetlerin para politikası, faiz oranları ve döviz kurları üzerindeki etkinliğinin zayıfladığı görülmektedir. Yabancı sermaye girişinin devamını sağlayabilmek için uygulanan reel faizlerin, ulusal paranın değer kayıplarının üzerinde tutulma politikaları ve ülkeye giren sermayenin daha çok tüketim malları ithalatını arttırması, sermaye hareketlerinde serbestleşmeye giden ülkelerde görülmektedir. Bu sermayenin bir panik durumunda hızla ülkeden çıkması ise krizi derinleştirmektedir (Seyidoğlu, 2003).

1.4.3. Sürü Psikolojisi

Ekonomik birimler aynı anda aynı bilgiye sahip olamadıklarından, diğer ekonomik birimlerin davranışlarını takip eder. Sürü psikolojisinde etkili olan şey ekonomik birimlerin para ve maliye politika verilerinden çok, bu verileri nasıl yorumladığıdır (Bilge, 2009).

Diğer taraftan uzmanlar sürü psikolojisinin meydana geliş aşamasında iki açıklama üzerinde durmaktadırlar. Birinci açıklama, yatırımcıların özel bir bilgiye sahip olmaları ve böylece diğer yatırımcıları da etkilemeleridir. İkinci açıklama ise, krize eğilimli ülkelerde yatırım yapılan paranın büyük kısmının doğrudan ilk sahipleri tarafından değil de, aracı kurumlar tarafından idare edildiği gerçeğinin üzerinde durmaktadır (Yıldız, 2006).

1.4.4. Sabit Döviz Kuru Politikası

Sabit döviz kuru politikasına sahip yüksek enflasyonlu ülkelerde ulusal paranın aşırı değerlenmesi bazı ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle makro ekonomik sorunlar yaşayan ülkelerin dalgalı kur sistemi uygulamaları gereklidir. Çünkü dalgalı kur politikası uygulayan ülkelerde gerektiği zamanlarda hükümet döviz piyasalarına müdahalede bulunarak ulusal paranın aşırı değerlenmesini önleyebilmektedir (Seyidoğlu, 2003). Diğer bir deyişle ülkelerin kur rejimi seçiminde sadece enflasyonu göz önüne alması finansal krize neden olmaktadır. Enflasyonu düşürmek için sabit döviz kuru uygulayan Brezilya bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ülke bu uygulamadan dolayı büyük bir finansal krizle karşı karşıya kalmış ancak kriz sürecinde kur rejimini değiştirerek krizi atlatabilmiştir.

Sabit döviz kuru politikasının enflasyonu düşürebilmesi gibi olumlu bir etkisinin olmasının yanı sıra bu politika bazı olumsuzluklara da neden olabilmektedir. Bu politika gelişmekte olan ülkelerde finansal sistemde riskler oluşturarak yüksek miktarda devalüasyona yol açabilmektedir. Bir ülkede yüksek miktarda devalüasyon yapılması daha sonrasında o ülkenin borçlarının artması, ülkedeki banka ve büyük

kuruluşların iflas etmesi, fon arzının azalması ve ekonomide bir daralma meydana gelmesi gibi olumsuzlukları beraberinde getirebilmektedir (Alp, 2002).

1.5. Dünya’da Yaşanan Finansal Krizler

1990’lı yıllardan itibaren farklı ülkelerde farklı biçimlerde finansal krizler meydana gelmiştir. 1992-1993 yıllarındaki ERM krizi, 1994’teki Meksika krizi, 1997’deki Güneydoğu Asya krizi, 1998’deki Rusya ve Brezilya krizleri, 2001 yılındaki Arjantin krizi büyük finansal krizlere örnek olarak gösterilebilir (Afşar, 2004).

1.5.1. 1992-1993 ERM Krizi

Finansal karakterli ilk büyük kriz, ERM krizi 1992–1993 yılları arasında Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde ortaya çıkmıştır. ERM krizi sabitlenmiş döviz kurunun, aşırı değerli paraların, finansal liberalizasyonun, çelişkili politikaların ve uluslararası sermaye piyasalarındaki spekülasyon davranışlarının bir sonucu olarak oluşan bir para krizidir (Miynat, 2002).

Avrupa Para Sistemi’nin (European Monetary System; EMS) görevi sistemde yer alan ülkeler arasında parasal istikrarı sağlamaya çalışmaktır. Bu sistem 1980’li yıllarda AB’deki para politikasını belirlemeye ve üye ülkelerin enflasyon oranlarını birbirine yakınlaştırmaya çalışmıştır. 1987 yılından sonra Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Danimarka, Lüksemburg ve İtalya arasındaki faiz ve enflasyon oranları ile döviz kurları farklılıkları azalmıştır. 1988’de yedi üye ülke paralarını ayarlanabilir sabit kur sistemiyle Alman markına bağlamıştır. Her üye ülkenin dalgalanma marjı (+/-%2,5)’tir. Sisteme 1989’da İspanya, 1990’da İngiltere ve 1992’de Portekiz (+/- %6) geniş marjıyla dâhil olmuştur. Döviz kuru istikrarının süreceğine olan inanç, bu ülkelere yönelik yabancı sermaye akımlarını hızlandırmıştır (Yay ve ark, 2001).

AB için ekonomik ve parasal birlik kurulmasını öngören Maastricht Anlaşması 7 Şubat 1992’de imzalanmıştır. Anlaşmanın amacı ekonomik ve parasal birlik ile AB içinde mal, hizmet, emek ve sermayenin serbest dolaşımı olmuştur. Bu anlaşmaya göre AB’ye üye ülkelerin uyması gereken şartlar şöyledir:

- 1) AB ülkeleri yıllık enflasyon oranı, en düşük enflasyonlu üç üye ülkenin ortalamasını 1,5 puandan fazla geçmemelidir.
- 2) Bütçe açığı üye ülkelerin GSYİH’nin %3’ünü geçmemelidir.
- 3) Üye ülkelerin kamu borçlarının GSYİH’ye oranı %60’ından fazla olmamalıdır.
- 4) Üye ülkelerin faiz oranı, fiyat istikrarında sonuçları en iyi üç ülkenin ortalamasını iki puandan fazla geçmemelidir (Seyidoğlu, 2001b).

Maastricht Anlaşması’yla planlanan düzenlemeler henüz anlaşmanın üye ülkeler tarafından imzalanma aşamasında iken yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle hedefine ulaşamamıştır. AB ülkelerinin ortak kararlara varması konusunda yaşanan sorunlar ve Danimarka’da yapılan referandumla Maastricht Anlaşması’nın

onaylanmaması gibi anlaşmanın zorlu geçmesiyle başlayan süreç piyasaları olumsuz etkilemiştir (Kava, 2005).

Almanya'da işsizlik artmıştır. Ardından Berlin Duvarı yıkılarak, Doğu ve Batı Almanya birleşmiştir. Bu olayların sonrasında Almanya ağır harcamalar için genişlemeci politikalar izlemiştir. Bundesbank bu açığı kapatmak isteyerek sıkılaştırılmış para politikası uygulamak zorunda kalmıştır. AB'nin en önemli ülkelerinden biri olan Almanya'da yaşanan ekonomik sorunlar AB'ye üye diğer ülkeleri de büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. AB ülkeleri paralarını Alman markına sabitlediği için Almanya'nın sıkı para politikalarına uyum sağlamaya çalışmış ve bu durum sorunları daha da artırmıştır (Aslantaş ve Odyakmaz, 2000).

AB ülkeleri sıkı para politikasına rağmen enflasyon artışına maruz kalmıştır. AB'nin enflasyon oranı 1989'da %5,2 iken 1992'de %8,7'ye yükselmiştir. Ayrıca AB'nin büyüme rakamları 1989'da %3,6, 1990'da %5,7 ve 1992'de %9,2 seviyesinde artış göstermiştir. Alman markı ise 1980-1992 arasında USD'ye (Amerika Birleşik Devletleri Doları) karşı %30 değer kazanmıştır. Alman markının değer kazanmasıyla Almanya'nın cari açığı artmıştır. Alman markının ERM içindeki diğer ülke paralarına karşı değer kazanmasından sonra bu ülkeler, devalüasyon gerçekleştirmesi veya deflasyonist politikalar uygulaması gerekirken bunu yapmamışlardır. Kriz önce İngiltere'yi, ardından da İtalya'yı etkilemiştir. 16 Eylül 1992'de İngiltere'nin döviz rezervleri erimiş ve ipotek piyasası çökmüştür. İtalya kısa vadeli borçlarını ödeyemeyeceği için ERM'den ayrılamamıştır. Almanya krize müdahale etmek için faiz oranlarını düşürse de devalüasyonlar sürmüştür. 1993 Ağustos'ta para bandı %5'ten %30'a yükseltilmiştir (Tunalı, 2007).

George Soros ERM krizinden sonra yapmış olduğu bir açıklamada, İngiltere'nin ERM'ye giriş zamanının krize neden olduğunu söylemiştir. Soros, Almanya'nın birleşmesinin ardından ekonomik patlamaya açık olduğu bir dönemde İngiltere'de kur politikasının sürdürülemez durumda olması ve ekonomik durgunluğun aşırı artması sonucu hükümetin yeni bir kur ayarlaması yapmamasının spekülörlere büyük kazançlar sağladığını söylemiştir. ERM krizi öncesi yetkililer ekonomik canlanmayı korumak için sabit döviz kuru politikasından vazgeçmişlerdir. Kriz öncesi yetkililer sabit bir döviz kuru uygulamasının kredibilitelerini korumak uğruna ekonomik canlanmadan vazgeçmek gibi bir taviz vermek istememişlerdir. Ekonomik durgunluk ise daha baskın hale gelmiştir (Kava, 2005).

Kriz nedeniyle üye ülkeler EMS'den çıkmaya başlamıştır. İngiltere EMS'den ayrıldıktan sonra İngiliz sterlini güçlenmiştir. Enflasyonsuz genişleme dönemi başlamıştır. İngiltere'nin ardından başka ülkeler de EMS'den ayrılmıştır. Sistemden çıkan bu ülkelerin kısa sürede kendini toparladığı görülmüştür (Başoğlu, Ölmezogulları ve Parasız, 2001).

1.5.2. Latin Amerika Krizleri

Latin Amerika ülkelerinin çoğu finansal krize maruz kalmıştır. 1994'te Meksika, 1998'de Brezilya ve 2001 yılında Arjantin'de gerçekleşen krizler Latin Amerika ülkelerinin yaşadığı en önemli krizlerdir.

1.5.2.1. 1994 Meksika Krizi

Meksika 1970–1990 yılları arasındaki dönemde önce dış borçlarıyla uğraşmak zorunda kalmış ardından önemli reformlar yaparak ekonomisini canlandırmıştır. Meksika'nın 1970'li yıllardan itibaren borçlarındaki artışın sebebi bu dönemde petrol fiyatlarındaki düşüştür. 1980'li yılların ortalarında Meksika, giderek çoğalan borçlarını ödeyemez hale gelmiştir (Erdoğan, 2002). Bu durumu düzeltmek için bazı çalışmalar yapılmıştır. Kamu maliyesi düzenlenmeye çalışılmıştır. Özelleştirmeler yapılmış ve finansal reformlar yürürlüğe girmiştir. Ayrıca faiz oranları serbest hale getirilmiş, kredi sınırlamalarına son verilmiş ve bankaların likidite bulundurma zorunluluğu yürürlükten kaldırılmıştır (Güloğlu ve Altınoğlu, 2002).

1990'lı yıllarda dış ticaret açığını kapatmak için Meksika Hükümeti yabancı sermaye girişini teşvik etmeye çalışmıştır. Bu yabancı sermaye özellikle kısa vadeli fonlardan oluşmaktadır (Alp, 2002). Bu yıllarda gerçekleştirilen finansal serbestleşme hareketleri ile birlikte sermaye girişi kırılgan bir yapıya sahip olmuştur. Ülke artan borçlarını ileriki bir tarihe erteleyememiş, sermaye çıkışları artmış ve böylece kriz döngüsü başlamıştır (Şenel, 2003). Meksika 1990'dan sonra ekonomik alanda çok büyük sorunlar yaşamaya başlamıştır.

Finansal serbestleşmeyle başlayan süreç Meksika ekonomisinde sorunların artmasına yol açmıştır. Krizin nedeni olarak birçok etken gösterilebilir. Örneğin: IMF'nin Meksika bankalarındaki riskli kredilere fon desteği sağlayarak daha riskli yatırımlara özendirilmesiyle bankacılık krizini teşvik etmesi, kamu borç yönetiminde yer alan vade ve döviz yükümlülüklerindeki uyumsuzluklar, kısa vadeli sermaye girişleri ile finanse edilen büyük cari işlemler açığının özel sektör ve kamunun dış yükümlülüklerini hızla artırması gibi nedenler bunlardan bazılarıdır (Bahçeci, 1997).

Ayrıca alınan kredilerin geri ödenememesi de krizin bir diğer nedenidir. Meksika'nın aldığı kredilerin GSYİH'ye oranı 1988'den 1994'e kadar dalgalı olarak artmıştır. Kredilerin GSYİH'de en az olduğu yıl 1998'dir. Bu oranın en yüksek olduğu yıl krizin yaşandığı 1994'tür. 1994'te bu oran %40'tan fazladır. Geri dönmeyen kredilerin toplam kredilere oranı da hızla artmıştır. Geri dönmeyen kredilerin GSYİH'ye oranı 1994'te %7 civarında iken kriz sonrası iki katına yakın artışla %15 civarına yükselmiştir (Karabulut, 2002).

Meksika krizinin ardından yapılan değerlendirmelerde, Meksika krizini meydana getiren nedenler arasında halkın hükümete olan güveninin sarsılması da gösterilmektedir. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) faiz arttırmasıyla yabancı sermaye çıkışının artması ve bankacılık faaliyetlerinin doğru koşullarda yapılmaması sonucu oluşan yanlış banka tutumları Meksika krizini oluşturan diğer nedenlerdir (TBB; Bankacılık ve Araştırma Grubu, 2001a).

Döviz rezervlerinin azalması sonucu 1994 Aralık ayında Meksika Merkez Bankası'nın %15 oranında devalüasyon yapmasıyla para arzı genişlemiştir. Meksikalı iş adamlarına devalüasyonun yapılacağından önceden haber verildiğinin ortaya çıkması yabancı yatırımcıların güvenini büyük oranda sarsmıştır. Bu durumun ardından yabancı yatırımcılar sermayelerini Meksika'dan süratle çıkarmışlardır. Meksika ilk olarak bankaların borçlarını ödeyememiş ve ardından döviz kurları ile

bankacılık sektörü çökmüştür. Meksika Pesosu ise yarısına yakın değer kaybetmiştir. Bankacılık sektörünün borçları GSYİH'nin %15-20'sine ulaşmıştır. Meksika hükümeti uzun vadeli kredi bulamadığı için yüksek maliyetli ve kısa vadeli borçlanmak zorunda kalmıştır. Meksika Hükümeti yeni bir devalüasyon olmayacağına yatırımcıları inandırmak için milyarlarca USD kısa vadeli kamu borcunu USD'ye endeksli tahvillere çevirmiştir. Pesonun değerinin düşmesiyle borçlarda artış meydana gelmiştir. USD'ye endeksli tahvillerde sorun yaşanmıştır. Spekülasyonlar arttıkça kamuoyu daha çok panik yaşamıştır. Meksika Hükümeti artık borç bulamaz hale gelmiş ve zamanı gelen borçlarını ödeyememiştir. Bu yüzden IMF ve ABD'den acil durum kredisi istenmiştir. 1995 yılında Meksika'da sanayi üretimi %15 ve GSYİH %7 oranında azalmıştır (Bastı, 2006).

Meksika krizinin ardından öncelikle krizin nedenleri araştırılarak ekonomide meydana gelen sorunlar çözülmeye çalışılmış ve oluşan panik havası yatıştırılmıştır. Ayrıca, piyasalara olan güvenin tekrar sağlanması için çalışmalar yapılmıştır. Hükümet bir dizi önlemler paketi hazırlamıştır. İlk olarak enflasyonist politika uygulamaktan vazgeçen hükümet bunun ardından yükümlülüklerini yerine getireceğine dair taahhütte bulunmuştur. 1994 yılında peso devalüe edilmiş ve Meksika Hükümeti ekonomik politikaları üç temel unsura dayandırmıştır. Bunlar:

- 1) Sermaye girişlerinin azalmasıyla makro ekonomik düzenlemelerin yapılması,
- 2) 30 milyar USD seviyelerinde olan kısa vadeli kamu borçlarının yeniden düzenlenmesi,
- 3) Bankacılık sektörünün mevduatları garanti altına alınarak bankacılık sektörünün ödeme gücünün koruma altına alınması şeklindedir.

Bu çalışmaların sonucunda 1995 yılı boyunca alınan önlemler ise şöyledir:

- a) Para politikası sıkılaştırılarak deflasyonun yarattığı baskı giderilmeye çalışılmıştır. Meksika Merkez Bankası'nın özerkliğini koruyarak uyguladığı para politikasının ekonomik piyasalara istikrar getirmesi sağlanmıştır.
- b) 1994–1995 yılları arasında GSYİH'nin %6 oranında azalmasıyla birlikte Meksika'da maliye politikaları sıkılaştırılmıştır.
- c) Meksika Hükümeti IMF gibi uluslararası kreditorlerle anlaşarak 52 milyar USD kredi sağlamıştır. Bunun ardından hükümet ülke borçlarının ödeneceğine dair taahhütte bulunmuştur.
- d) Meksika Hükümeti bankacılık sektöründe oluşan sorunların çözümü için bir plan oluşturmuştur. Bu plana göre:
 - i. Sektördeki sistematik riskin önüne geçilmesi,
 - ii. Ahlaki riskin minimum seviyelere düşürülmesi,
 - iii. Sektörde gerçekleştirilecek yeniden yapılandırma için katlanılacak maliyetin mali bir olgu olarak düşünülmesi ve buna göre hareket edilmesi,

- iv. Merkez Bankası'nın Meksika'daki bankalara kredi verme işlemlerinin en düşük seviyelere düşürülmesi,
- v. Bankacılık sektöründeki yeni düzenlemeler ile bankacılık sektörünün güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Apak ve Aytaç, 2009).

1.5.2.2. 1998 Brezilya Krizi

Brezilya da Latin Amerika ülkelerinin ortak sorunu olan enflasyon sorunuyla baş etmek zorunda kalmıştır. 1964-1974 yılları, hammadde fiyatlarının yükseldiği tüm dünyada büyüme oranlarının yüksek olduğu bir dönem olmuştur. 1974 yılından sonra dünyada etkili olan petrol krizleri Brezilya ekonomisi için sorunları da beraberinde getirmiştir (Bulutoğlu, 2002).

1980'lerin sonunda Brezilya kredi ödemelerini karşılamak için gerekli olan yeni finansman kaynakları bulamamıştır. Enflasyon 1989 yılında yıllık %1500 iken bir yıl sonra iki katına çıkarak 1990 yılında %3000 seviyelerine ulaşmıştır. Enflasyon 1991 yılında azalmasına rağmen 1992 yılından itibaren tekrar yükselmeye başlamıştır. 1994 yılına gelindiğinde ise yıllık %1900 seviyelerine ulaşmıştır (TMMOB Sanayi Kongresi Oda Raporu, 2007). Brezilya'daki 1989–1994 yılları arasındaki bu yüksek enflasyon oranları krizin habercisi olmuştur.

Brezilya'da 1994 yılında hiperenflasyonu kontrol altına almak amacıyla Real Planı uygulanmıştır. Real Planı üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada bir dizi kararlar uygulanarak kamu maliyesinin düzeltilmesi amaçlanmıştır. Real Planı'nın ikinci aşaması enflasyonist beklentilerle oluşan fiyatların reale, realin ise eski para birimi cruiserioya günlük değişen kurlar ile sabitlenmesidir. Üçüncü aşama creserionun yerine yeni para birimi olarak realin getirilmesi kararının verilmesidir. Real Planı uygulanmış ve başarılı olmuştur. Enflasyon 1994 yılında %40'tan %2 oranına gerilemiştir (Erdoğan, 2002).

Real Planı'nın getirdiği bu olumlu gelişmelere rağmen yüksek enflasyona göre ayarlanan bankacılık sektörü bu yeni ekonomik koşullara uyum sağlayamamıştır. Brezilya'da bankacılık sektörünün yüksek enflasyon sonucu elde ettiği toplam gelir bankacılık sektörünün toplam gelirinin üçte birini oluşturmaktadır. 1995 yılında yüksek enflasyon döneminin sona ermesi ile birlikte bankaların gelirleri önemli ölçüde azalmıştır (Erdoğan, 2002).

1990'ların sonlarına yaklaşırken Brezilya ekonomisine karşı uluslararası finansal piyasalarda bir güvensizlik söz konusu olmuştur. Bunun nedeni bu dönemlerdeki yüksek bütçe açığı ve uygulanmakta olan döviz kurunun sürdürülebilirliği olmuştur. Güvensizlikle başlayan bu durum sonrasında bazı gelişmelere neden olmuştur. İlk olarak Brezilya'dan yüksek miktarda sermaye çıkışı gerçekleşmiştir. Bu durum reel faizlerin yükselmesine ve ülkeye yapılan yatırımların azalmasına neden olmuştur. Ekonomik büyüme oranındaki düşüşlerin ortaya çıkmaya başlamasıyla Aralık 1998 ve Ocak 1999'da Brezilya ekonomisi üzerinde spekülasyonlar çoğalmıştır. 13 Ocak 1999 tarihinde ise Brezilya ulusal para birimi real dalgalanmaya bırakılmış ve kamu dengesi için bazı önlemler alınmıştır (TCMB, 1999).

2000 yılının son çeyreğinde cari açığın artması ve özellikle Arjantin’de başlayan finansal krizin olumsuz etkileriyle ulusal para real değer kaybetmeye başlamıştır. Krizden sonra ekonomideki kısmi büyüme 2001’den sonra sona ermiştir. Brezilya’da iç ve dış borç miktarı yüksek seviyelere çıkmıştır. Dış borç miktarı 260 milyar USD, iç borç miktarı ise 45 milyar USD seviyelerine ulaşmıştır. Bu miktar Brezilya Gayrisafi milli hasıla’sının (GSMH) %60’ına denk gelmektedir (Erensoy, 2002).

2000 yılında yatışan ekonomik sorunların ardından 2001 yılında tüm dünyada büyüme oranlarının azalması ve Arjantin krizinin büyük çaplı etkilerinin sonucunda Brezilya’da ekonomik sorunlar yeniden artmaya başlamıştır. Faizlerin yüksek olması ve iç talebin azalmasıyla 2002 yılında düşük oranlı büyüme gerçekleşmiştir. 2000-2003 yılları arasında yabancı sermaye girişi azalmıştır. Bu durum dış borçların yeniden yapılanması için sorun oluşturmuştur. Temmuz 2002’de finansal piyasalarda panik havası yaşanmaya başlamış ve real 2001 yılından 2002 yılı sonuna kadar %34,3 oranında değer kaybı yaşamıştır. Reel faizler ise Eylül 2002’de %15 oranında arttırılmıştır. 2003 yılının ilk çeyreğine kadar sermaye çıkışı devam etmiştir. Brezilya’nın en önemli sorunlarından olan yüksek miktardaki dış borçlar ve yabancı sermayeye bağımlılık ülke ekonomisini zorlamıştır. Brezilya ekonomisinde 1999-2000 yılları arasında oluşan ekonomik veriler Tablo1.1’de açıklanmaktadır (Atılğan, 2007).

Tablo:1.1. Brezilya'nın 1999–2003 Yılları Arası Ekonomik Verileri

Yıllar Göstergeler	1999	2000	2001	2002	2003
Büyüme %	0,8	4,4	1,3	1,9	-0,2
İşsizlik %	6,3	7,1	11,1	10,5	10,9
Enflasyon %	9,2	7,7	8,9	12,9	14,4
Gösterge faiz oranı % (dönem sonu)	18,99	16,19	19,05	23,03	16,91
Kur (1USD/real)	1,82	1,83	2,35	2,93	3,07
Kamu açığı/ GSYİH	-5,8	-3,6	-3,6	-4,6	-5,2
Cari açık/ GSYİH (%)	-4,7	-4,0	-4,6	-1,7	0,8
Cari açık (milyar USD)	-25,3	-24,2	-23,2	-7,6	4,1
Toplam dış borçları (milyar USD)	223,99	216,92	209,93	210,71	214,89
Dış Borç/ GSYİH (%)	42,0	36,0	41,2	45,9	43,6

Kaynak: Atılğan, A. (2007). Dış açık raporu. Ankara: Hizmet-İş Sendikası Yayınları; Yayın no:40, s.89.

Brezilya, ekonomisinin en kötü dönemini 2003 yılında yaşamıştır. Bu dönemde ekonomide eksi yönde bir büyüme mevcuttur. Ayrıca 2003'te toplam dış borcun en yüksek seviyeye çıktığı ve işsizlik artışının yaşandığı görülmektedir (Atılğan, 2007).

Brezilya 2002 yılında IMF ile Stand-by Anlaşması'nı imzalayarak yeni bir istikrar programı uygulamaya başlamıştır. Bu istikrar programına göre; Brezilya borçlarını azaltacak, para birimi reali güçlendirecek ve ekonomisinin büyümesi için atılımlar yapacaktır. Ayrıca, makro ekonomik istikrar sağlanacak ve hükümet yeni vergi ve konut reformu yasası ile iflas yasası çıkartacaktır (TMMOB Sanayi Kongresi Oda Raporu, 2007).

Ekim 2002'de Luiz Inaico 'Lula Da Silva'nın Devlet Başkanı seçildiği 2003 yılından itibaren maliye ve para politikalarını sıkılaştırmıştır. Yapılan başarılı mali çalışmalarla birlikte yabancı yatırımcıların Brezilya finansal piyasalarına güveni

sağlanmıştır. 2003 yılında %0,5 olan büyüme oranı artarak %4,9 oranında yükselmiştir (TMMOB Sanayi Kongresi Oda Raporu, 2007).

1.5.2.3. 2001 Arjantin Krizi

Arjantin’de Merkez Bankası 1935 yılında kurulmuştur. Merkez Bankası’nın kurulmasının ardından 1970 yılına kadar sıkı mali politikalar uygulanmıştır. Ayrıca, bu dönemde hükümet tarafından belirlenen faiz oranlarının enflasyon seviyesinden düşük olmasıyla negatif reel faizler oluşmuştur. Böylece bankacılık sektöründe yatırılan mevduat miktarı düşük olmuştur (Erdoğan, 2002). Arjantin’in 1935–1970 yılları arasında bu şekilde sıkı mali politikalar uygulaması ekonomiyi krizden uzak tutmuştur.

1980’li yıllarda ise Arjantin ekonomisinde bazı problemler oluşmuştur. Borç sorunları nedeniyle enflasyonun oldukça artmasıyla ekonomik problemler yapısal bir nitelik kazanmıştır. 1980’li yılların sonuna doğru bütçe açığının artması ve sermaye azlığı ekonomideki sarsıntının devam etmesine neden olmuştur. Ayrıca 1980-1990 arasında GSYİH oranı %14 oranında azalmıştır (Göktaş, 2000). Arjantin diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi enflasyon ile uzun süreler mücadele etmek zorunda kalmıştır.

1989’da başkanlığa getirilen Carlos Menem Arjantin’de enflasyonu düşürmek amacıyla özelleştirmeler yapmaya başlamıştır. Menem’in bu amacı doğrultusunda içeriği oldukça kapsamlı olan bir program hazırlanmıştır. Program, Telekomünikasyon Şirketi ve Arjantin Havayolları gibi pek çok büyük kamu kuruluşunun özelleştirilmesi ve ulusal sistemin yeniden yapılandırılması gibi konuları içermektedir. 1990 yılında programa uygun olarak kamu harcamalarının azaltılması yoluna gidilmiş ve bu nedenle pek çok çalışan emekli edilmiştir (Parasız, 1996).

Yürürlüğe konan Konvertibilite Planı’na göre; pesonun USD’ye sabitlenmesi, Merkez Bankası’nın para basım miktarının uluslararası rezervlerdeki değişime bağlanması, Merkez Bankası’nın kamu sektörüne kredi vermesinin yasaklanması, siyasi çevrelerle uzlaşma sağlanarak kamu maliyesi alanında düzelmeler yapılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirilmelerinin bir an önce yapılması planlanmıştır. Ayrıca bu plana göre Merkez Bankası para kurulu gibi çalışacaktır (İnan, 2002).

Arjantin’de uygulanan para kurulunun standart para kurullarından bazı farklılıkları vardır. Bu farklılıklar şöyledir: Merkez Bankası hükümete belli oranda ödünç verebilir. Hükümet zor duruma düştüğünde devlet tahvillerini Merkez Bankası’na satabilecektir. Ayrıca USD ve altına endeksli tahvillerin Merkez Bankası rezervleri içindeki payının %10’u geçmemesi planlanmıştır (Yamak ve Akyazı, 1998).

Arjantin para kurulu sabit kur politikası uygulamıştır. Bunun sonucu olarak uluslararası alanda rekabet etme gücü zayıflamıştır. Cari açığı büyümeye devam etmiştir. Ayrıca, ekonomide küçülme yaşanmış ve işsizlikte artış ortaya çıkmıştır (Yentürk, 2003).

1990'larda Arjantin'de yaşanan iyimser tablo zayıf ekonomik temeller üzerine oturmuştur. Yapay büyümedeki artışın yanı sıra dış borçlanmada da bir artış ortaya çıkmıştır. İthalatın GSYİH oranı 1990'da %12,6 iken, 1998 yılında %23,3'e ve 2000'de ise %22,2'ye ulaşmıştır. İthalatın artış hızına ihracat aynı oranda karşılık veremediği için dış ticaret açığı artmıştır. Dış ticaret açığı Arjantin ekonomisinde bazı sorunlara neden olmuştur (Öniş, 2002).

Arjantin'de kamu alanında yaşanan sorunlar ile dış borcun artmasıyla, finansman ihtiyacı portföy yatırımlarıyla karşılanmış ve bu Arjantin'in iç ve dış borcunu giderek arttırmıştır. Sorunların artması üzerine IMF ile üç yıllık Stand-by Anlaşması yapılmıştır. 14 Şubat 2000'de Arjantin IMF'ye niyet mektubu sunmuştur. Bu mektupta:

- 1) İç borcun düşürülüp kamu maliyesinin düzeltileceği,
- 2) Bankacılık sektöründe gözetim ve denetim faaliyetlerinin üst seviyelere yükseltileceği,
- 3) Arjantin ekonomisinin canlandırılması için istihdamın artırılacağı yer almıştır. Mektuptaki amaçlar birbiriyle çelişmektedir. Arjantin Hükümeti yalnızca mektubun birinci amacına yönelik önlemler almıştır. 11 milyar USD'lik finansal desteğe rağmen IMF'nin programı Arjantin için yeterince başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Arjantin IMF'ye 30 Ağustos 2001 tarihli yeni bir niyet mektubu sunarak yeni bir üç yıllık Stand-by programı ile yaklaşık 6 milyar USD finansal kaynak talebinde bulunmuştur (İnan, 2002).

2000 yılından sonra Arjantin'de yatırımlarda azalma, işsizlikte artış ve ekonomide daralma görülmüştür. Moody's ve S&P gibi uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları Arjantin'in kredi notunu düşürmüştür. Bu durum Arjantin finansal piyasalarında güvensizliğe neden olmuştur (Erdoğan, 2002).

2001'deki sermaye çıkışıyla Arjantin ekonomisindeki sorunlar daha da artmıştır. IMF, Arjantin ile yaptığı anlaşmaya uyulmadığını görünce ödemelerini dondurmuştur. Arjantin 24 Aralık 2001 tarihinde moratoryum ilan etmiştir. Bu durumun ardından iki haftalık süre içinde dört farklı hükümet kurulmuştur. Hükümet ortaya çıkan bu ekonomik problemlerin çözümünde yetersiz kalmıştır. Ekonomik bunalım devam ederken peso önemli oranda değer yitirmiştir. Arjantin ekonomisinde daralma yaşanmış ve sosyal problemlerin artışı devam etmiştir (İnan, 2002).

9 Eylül 2003 tarihinde Arjantin IMF'ye olan 2,9 milyar USD'lik borcunu ödemeyeceğini açıklamıştır. Arjantin Devlet Başkanı 103 milyar USD tutarındaki borçlarının %75'ini ödemek istemediklerini, Arjantin'den alacaklı devletlerin bu tutardan vazgeçmelerini istemiştir. Böylece 103 milyar USD'lik Arjantin dış borcu 42 milyar USD seviyesine indirilmeye çalışılmıştır. Arjantin Maliye Bakanı ise Devlet Başkanı'nın yaptığı öneriyi kabul etmeyen alacaklı devletlerin ileride hiçbir hak iddia edemeyeceği açıklamasını yapmıştır. Bakan borç ödemelerinin süresiz olarak dondurulduğunu söyleyerek alacaklı devletlerin bu öneriyi kabul etmekten başka çarelerinin olmadığını belirtmiştir (Yeldan, 2005).

Arjantin yıllarca enflasyonu düşürmek için çeşitli çözüm yolları aramıştır. Ancak, yapılan planlar kısa süreli olmuş ve istikrar sağlanamamıştır.

1.5.3. 1997 Güneydoğu Asya Krizi

Dünya ekonomisini sarsan en büyük finansal krizlerden birisi de Güneydoğu Asya krizidir (Gündüz ve Turhan,1998). 1997 yılında meydana gelen Güneydoğu Asya kriziyle, Doğu ve Güneydoğu Asya’da son yirmi yıldır oldukça başarılı olan ekonomik faaliyetler son bulmuştur (Aydın, 2000). Mali çöküşle başlayan süreç Asya ülkelerine karşı olan güvenin sarsılmasıyla devam etmiştir. Asya ülkelerinin borçlarındaki artış ve yeni alınan borçların USD cinsinden olması gibi nedenlerle krizin etkisi daha da artmıştır (Doğan ve Özekicioğlu, 2005). Yabancı yatırımcılara ait fonların hızla bölge dışına çıkarılması finansal paniğe yol açmıştır (Kıymaz ve Kılıç, 2000).

Güneydoğu Asya krizini ortaya çıkaran başlıca nedenler ise:

- 1) Asya kıtasındaki pek çok ülkede meydana gelen yüksek oranlı dış açıklar ve menkul kıymet piyasasının çökmesi şeklinde ortaya çıkan ekonomik başarısızlıklar,
- 2) Sabit kur politikasının uygulanmasıyla birlikte dış borçlanmanın artması ve finansal sektörde kur riskinin oluşması,
- 3) Bankalardaki denetleme faaliyetlerinin yetersizliği yüzünden bankaların borç portföyü yapısının hızla bozulması şeklinde açıklanmaktadır.

Güneydoğu Asya krizinin etkisi arttıkça kamuoyunun Asya ülkelerindeki hükümetlerin yeterli düzenlemeleri ve reformları yapamayacağına inanması para ve finansal piyasaların üstündeki olumsuz etkinin artmasına neden olmuştur (Toközlü ve Arısoy, 1998).

Güneydoğu Asya ülkeleri krizin başladığı Temmuz 1997’de büyük bir krizle karşılaşacaklarını düşünmemiştir. Bazı Asya ülkeleri ilk başta kriz yaşadıklarını inkâr etmiştir. Bazıları ise krizin nedenini ülkelerin hatası olarak değil, spekülasyon fonlarının finansal piyasalardan çıkışı olarak göstermiştir. Krizin ileriki süreçlerinde ise ülkeler durumun farkına vararak iddialarından vazgeçmiş ve ekonomik hatalarını analiz ederek daha gerçekçi değerlendirmeler yapmaya başlamıştır (Öztürk, 2003). Başlangıçta krizi kolayca atlatabileceğini düşünen Asya ülkeleri durumun ciddiyetini anlayınca yeni ekonomik politikalara başvurmuştur.

İlk olarak Tayland’ı etkileyen kriz ardından Güney Kore, Filipinliler, Malezya ve Endonezya’da etkisini artırarak Japonya’da dahi hissedilmiştir. Güneydoğu Asya krizi, krizi yaşayan ülkelerin ilk olarak finans sektörlerini etkilemiş daha sonra ekonomilerinin bütün alanlarına yayılmıştır. Finansal sektörleri etkilenen Asya ülkelerinde döviz kurları üzerinde spekülasyon hareketler gözlenmiş ve bu ülkelerin paraları yabancı paralara karşı %73,8’e varan değer kayıpları yaşamıştır. Ayrıca, bu ülkelerin menkul kıymetler borsaları da etkilenmiş ve bu borsalarda %50’ye varan değer kayıpları ortaya çıkmıştır (Alp, 2002).

Güneydoğu Asya krizinin sonuçları ulusal ve uluslararası ekonomilerde büyük sorunlara neden olmuştur. Bu durum krize maruz kalan ülkelere ekonomilerin küçülmesine, borsaların çökmesine, işsizliğin artmasına, uluslararası alanda kredi akışının hızla düşmesine, şirket ve banka iflaslarına, ulusal ve uluslararası piyasalarda faiz oranlarının hızla yükselmesine yol açmıştır. Uluslararası düzeyde ticaret hacmi belirgin bir şekilde düşmüştür (Göktaş, 2000).

Güneydoğu Asya krizi Endonezya, Filipin, Güney Kore, Malezya ve Tayland gibi önemli Asya ülkelerini etkilemiştir. Krizin bu ülkelere etkileri aşağıdaki Tablo 1.2’de görülmektedir:

Tablo:1.2. Güneydoğu Asya Ülkelerine İlişkin Bazı Veriler (1998)

Ülkeler Göstergeler	Endonezya	Filipinler	Güney Kore	Malezya	Tayland
GSYİH %	-13,7	-0,5	-5,8	-6,7	-8,0
Cari Denge %	4,5	2,0	12,2	12,9	12,5
Dış Borç (milyar USD)	155	73	51	62	77
TÜFE %	58,4	9,7	7,5	5,3	8,1
İhracat Artışı %	-8,6	16,9	-2,2	-7,7	-6,9
İthalat Artışı %	-34,3	-17,5	-35,5	-26,6	-33,2

Kaynak:Göktaş, A. (2000). Küresel Kriz ve Türkiye. Ankara: Özen Yayıncılık, s.39.

Tablo 1.2’de Asya’nın beş güçlü ülkesinde yaşanan ekonomik krizin etkileri yer almaktadır. Tabloda yer alan beş ülkenin GSYİH oranlarının eksi değerlere düştüğü görülmektedir. GSYİH oranı en düşük olan ülke %-13,7 ile Endonezya’dır. Ayrıca, Endonezya dış borçlanması ve bütçe açığı en kötü durumda olan ülkedir. Filipinler ise GSYİH oranı ve bütçe açığı en iyi durumda olan ülkedir (Göktaş, 2000).

Güneydoğu Asya krizine karşı bölge ülkeleri ucuz ithal malların aşırı artışına engel olmak için çeşitli kotalar uygulamıştır. Ayrıca, ihracat artışını sağlamak amacıyla devalüasyon yapılmıştır. Ülkelerde üretim fazlasının aşırı miktarlara yükselmesi bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Örneğin; bilgisayar parçalarının yüksek miktarda üretilmesinin bir sonucu olarak bu parçaların fiyatları %80 oranında değer kaybetmiştir. Japon şirketlerinin üretim kapasitesi Fransız endüstrisinde oluşan üretim kapasitesinin üç katına çıkmıştır. Çin dünya televizyon üretiminin üçte birine sahip olmuştur. Çin ile Kore’nin çelik üretimi ABD ve İngiltere’nin toplam çelik üretimini geçmiştir. Ayrıca, o dönemde dünya otomobil endüstrisinde %35 oranında ihtiyaç fazlası otomobil bulunmaktadır. Üretim sektöründeki bu fazlalıklar emek piyasasını zor durumda bırakmıştır. Verimliliğin azalması ve fiyatlardaki artış enflasyon problemine neden olmuştur (Hacıslamoğlu ve Silahşör, 1998).

Güneydoğu Asya krizinin ardından IMF'ye birtakım eleştiriler yapılmıştır. IMF kriz başlayana kadar böyle büyük çapta bir kriz olabileceğini tahmin edememiş ve önlem almamıştır. IMF Asya ülkelerinin ekonomi politikalarının yeterli olduğunu düşünerek bu politikaları desteklemiş, ayrıca Güney Kore, Tayland ve Endonezya'daki bankaların kapatılmasını istemiştir (Karluk, Tonus ve Çatalbaş, 1999).

Güneydoğu Asya krizinden etkilenen Tayland, Endonezya ve Güney Kore IMF'ye kredi için başvurmuştur. Kriz nedeniyle alınan bu kredi IMF'nin bugüne kadar verdiği en büyük kredi miktarıdır. Bunun yanında IMF Güneydoğu Asya krizinin etkilerini azaltıp, ekonomik büyümeyi sağlayıp, finansal piyasalardaki çöküşü engellemek için birtakım önerilerden oluşan bir istikrar programı hazırlamıştır. (Bayraktutan ve Özkaya, 2002).

IMF; Tayland, Endonezya ve Güney Kore'ye sunduğu bu önlemler paketi ile kötü durumda olan finans sektörünün güçlendirilmesini, istikrarın sağlanmasını, makro ekonomik dengesizliklerin giderilmesini, ekonomik verilerin iyileştirilmesini ve yayınlanan verilerde şeffaflığın olmasını istemiştir. IMF kriz sonrası yaptığı bu çalışmalarla krize uğrayan Asya ülkelerinden yabancı sermaye çıkışını engellemeye ve bu ülkelerdeki finansal piyasalara olan güveni sağlamaya çalışmıştır (Turgut, 2006).

Güneydoğu Asya ülkelerinde kriz sonrası yeniden yapılanma sürecinde IMF'nin istekleri gerçekleştirilmeye çalışılmış, özellikle banka faaliyetleri sıkı denetime tabi tutulmuştur. Güneydoğu Asya krizi sonrasında gerçekleştirilen yeniden yapılanma şu şekilde olmuştur:

- 1) Krizin ardından IMF'nin krizden etkilenen ülkelere istediği politikalar doğrultusunda bu ülkelerdeki şirketler birleştirilmiş, satın alınmış ya da el değiştirmiştir.
- 2) Şirket borçlarının öz sermayeye dönüştürülmesi şeklinde alacaklılar şirketlerde hisse sahibi olabilmişlerdir. Yabancı yatırımcılar krizde değeri düşen şirketleri satın almışlardır. Asya ülkelerinden Çin, Hong Kong ve Singapur da şirket satın almaya çalışan ülkeler arasındadır.
- 3) Bankacılık sistemi bağımsızlaştırılarak bankalar üzerindeki denetim faaliyetleri arttırılmıştır. Bu konuda ilk yasa değişikliği Aralık 1997'de Güney Kore'de gerçekleşmiştir. Ayrıca finans sektöründe düzenlemeler yapılarak önemli değişikliklere gidilmiştir.
- 4) Güneydoğu Asya krizi öncesi sabit döviz kuru uygulayan ülkelerin para birimlerinin USD'ye sabitlenmesi uygulamasından vazgeçilerek döviz kurları finansal piyasalardaki gelişmelere göre belirlenmiştir.
- 5) Uluslararası denetim şirketleri tüm banka ve büyük firmaların bilançolarını inceleyip onaylayarak bilanço ayrıntılarını açıklamıştır. Ayrıca kamuoyu Güneydoğu Asya ülkelerindeki bankaların faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşabilmiştir.

- 6) Sermaye piyasasının ekonomi üzerinde olan etkisi arttırılırken bankalara verilen önem azaltılmıştır.
- 7) 15 Ocak 1998 tarihinde Endonezya Hükümeti yasal düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler sayesinde yabancı yatırımcılar banka sahibi ve şirketlerde ortak olabilmışlerdir. Yabancı firma ve kuruluşların ekonomi üzerindeki etkisi artmıştır.
- 8) Devletin korumacı ekonomik politikaları azaltılırken hükümetin kaynak sağlama ve kredi tahsisi konusunda serbest piyasa koşulları uygulanmıştır. Böylece hükümetlerin ekonomi üzerindeki etkinlikleri azaltılmaya çalışılmıştır (Dış ticaret müsteşarlığı, 1998).

1.5.4. 1998 Rusya Krizi

Güneydoğu Asya krizinin ardından yeni finansal krizlerin nerelerde yaşanacağı tartışılmaya başlanmıştır. Asya ülkeleriyle benzer bir yapıda olmasından dolayı Rusya yeni bir krizin çıkacağı ilk yer olarak gösterilmiştir (Malkoç, 1998).

Kriz öncesi zayıf mali yapısına rağmen yatırımcılar Rusya ekonomisine büyük ilgi göstermişlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yabancı yatırımcılar, Rusya'dan 1996'da 6 milyar, 1997'de ise 10 milyar USD hazine bonusu satın almışlardır. Rusya ekonomisine ilginin sebepleri arasında aşağıdaki hususlar vardır:

- 1) 1995 yılının temmuz ayında Rusya'da bir istikrar programı uygulanmaya başlamıştı. Bu programa göre ruble USD'ye sabitlenmişti.
- 2) IMF ve Dünya Bankası Rusya'nın ihtiyacı için önemli miktarda kredi vermişti.
- 3) Rusya kredi aldığı büyük kuruluşlar ile 1996 ve 1997 yıllarında borç yenileme anlaşmaları yapmıştı.
- 4) 1996 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimiyle birlikte siyasal belirsizlik sona ermişti.
- 5) 7 Şubat 1996 tarihinde, yabancı yatırımcılara birincil piyasalarda hazine bonusu alma hakkı tanınmıştı. Ayrıca yabancı yatırımcılar hazine bonosundan elde ettikleri gelirleri transfer etme hakkına sahipti.
- 6) IBCA ve Standart and Poor's Moody's gibi büyük uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları yaşanan bu sürecin ardından Rusya hakkında olumlu görüşler bildirmişti (Göktaş, 2000).

Güneydoğu Asya krizi dolayısıyla Rusya'nın ulusal parası rubleyi devalüe etmesi beklentileri ortaya çıkmıştır. Buna karşın Rusya uzun bir süre rubleyi devalüe etmekten uzak durmuştur. Artan devalüasyon beklentisi üzerine, 17 Ağustos 1998'de rublenin dalgalanma bandı aralığı 1USD = 6.0 – 9.5 ruble aralığına çekilmiştir (Yay ve Ark, 2001). Rusya rubleyi devalüe etmekten kaçındıysa da Güneydoğu Asya krizinin etkisiyle bunu yapmak zorunda kalmıştır.

Güneydoğu Asya krizi, sermaye hareketleri serbest olan Rusya'da sermaye akışını tersine çevirmiş ve gelen yabancı sermaye ülkeyi terk etmeye başlamıştır. Aynı dönemde petrol fiyatlarının düşmesi üzerine Rusya'nın en önemli gelir kalemlerinden biri büyük kayba uğramıştır. Bu yüzden Rusya bütçenin finansmanını sağlayabilmek için daha çok borçlanmaya başlamıştır (Yay ve Ark, 2001).

Güneydoğu Asya krizinden bir yıl sonra 1998 yılında Rusya'da kriz yaşanmıştır. Bir önceki krizin ardından finansal piyasalarda oluşan kaynak bulma sıkıntısıyla Rusya'nın bulunduğu kredilerin yüksek maliyetli oluşu krizi etkileyen bir nedendir. Ayrıca, bu finansal krizin ortaya çıkmasında Rusya'nın kendisiyle ilgili bazı durumların da etkili olduğu söylenebilir (Malkoç, 1998). Örneğin; hükümetin vergi gelirlerini düzenli olarak arttıramaması, Rusya bankacılık sektörünün faaliyetlerini denetleyen iyi bir denetim mekanizmasının olmaması, ülkede yolsuzlukların artması ve hükümetin bütçe yönetimi konusunda yetersiz olması gibi iç sorunlar kriz nedenlerindedir (Yıldırım, 2003).

Bu dönemdeki kamu açıkları kısa vadeli borçlarla sağlanmıştır. Daha sonrasında Rusya Hükümeti borçlarını ertelemeye başlamış, bunun üzerine yabancı yatırımcılar ülkeye yeni yatırımlar yapmaktan kaçınmıştır. Rusya krizi gelişmekte olan ülkelerin dış piyasalardan kaynak bulma durumunu güçleştirmiş ve dışarıdan alınan yabancı kaynakların maliyetini arttırmıştır (Seyidoğlu, 2001a).

Rusya uzun bir süre enflasyonu düşürmeye yönelik politikalar uygulamıştır. Ülke finansman ihtiyacını çeşitli ülke ve kuruluşlardan aldığı kredi desteğiyle sağlamıştır. Rusya Hükümeti'nin doksan günlük moratoryum ilan etmesiyle büyük bir finansal kriz süreci başlamıştır. Rusya krizi gittikçe büyüyerek uluslararası kriz niteliğine ulaşmıştır (Tulay ve Erdönmez, 1999).

Rusya finansman krizinden kurtulmak için Temmuz 1998'de IMF ile destek anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmayla IMF, Rusya'ya 1998 yılında 12,5 milyar USD ve 1999 yılı sonuna kadar 15,1 milyar USD finansal destek sağlamıştır. Bunun yanında 1999 yılında Dünya Bankası Rusya'ya 6 milyar USD destek vereceğini belirtmiştir. Ayrıca, Japonya başlangıçta 1,5 milyar USD destekle birlikte 1999 yılı sonuna kadar 22,6 milyar USD'lik finansman yardımı sağlamıştır. Sağlanan finansal destekler sonucu, Rusya Merkez Bankası temmuz ve ağustos aylarında rublenin değerini devalüe edeceğini açıklamıştır fakat devalüasyon spekülasyonları azalmamıştır. George Soros'un Ağustos 1998'de rublenin %25 oranında devalüe edilmesi gerektiğini açıklamasının ardından finansal piyasalarda devalüasyon beklentisi artmıştır (DPT, 1998). Rus Hükümeti böylece kriz sürecini dış destekle aşmaya çalışmıştır.

2. BÖLÜM

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ ve 2001 KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türk Ekonomisi ve Türk Bankacılığı

Türkiye Cumhuriyeti öncesi Türk ekonomisi ve bankacılığı Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türk ekonomisi ve borç sorunu, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türk Bankacılığı başlıkları altında incelenecektir.

2.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türk Ekonomisi ve Borç Sorunu

Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomik sorunlar öncelikle merkezi yönetimin zayıflamasıyla başlamıştır. Bunun yanı sıra çok geniş topraklar üzerine yayılmış olan devletin askeri gücü zayıflamış, savaşların uzun sürmesi ya da kaybedilmesiyle mali yük gittikçe artmıştır. Bütün bunlara köyden kente göç, üretim-tüketim yapısının dengesizliği, rüşvet ve yolsuzluklar gibi toplumsal yapıdaki problemler de eklenince 19. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu kendisini büyük sorunların içinde bulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu bir tarafta bu sorunlarla uğraşırken Avrupa devletleri ise diğer tarafta Sanayi Devrimi sayesinde gelişmeye ve ilerlemeye devam etmiştir (Çiçek, 2000).

Avrupa devletlerindeki bu gelişmelerin başlangıcı 16. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu bu gelişmelere yüzyıllarca ayak uyduramamış ve bu yüzden ilerleme gösterememiştir (Yenal, 2001). Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düştüğü durum Avrupalı devletlerin gözünde onu pazar, hammadde kaynağı ve yarı sömürge haline getirmiştir. Kapitülasyonlar ise devletlerin bu planlarını daha da kolaylaştırmıştır. Bu yüzden o dönemde Avrupa'nın gelişmesi Osmanlı Devleti'nin durumunun daha da kötüleşmesi anlamına gelmiştir. Ayrıca, Avrupa devletlerinin birlikte hareket ederek Osmanlı Devleti'ni dışarıda bırakmaları da bu durumun nedenlerinden biridir. Buna örnek olarak, Avrupalı devletlerin aralarında kaldırdıkları iç gümrüklerin Osmanlı İmparatorluğu için 19.yüzyılın son çeyreğine kadar devam etmiş olması gösterilebilir (Çiçek, 2000).

Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletlerle rekabet edememesine ek olarak yine bu nedenden kaynaklanan kendi iç problemleri de mevcuttur. Ekonomi bu problemlerden biridir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisi tarıma dayalıydı. Üretim teknikleri ve tarımsal aletler ilkel bir yapıdaydı. Bu durumu düzeltmek için devletin bazı girişimleri olmuştur. Ancak, tarımsal ekonomiyi düzeltmek için yapılan bu çalışmalar eyleme geçirilememiş ve tarımsal üretim düşük kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu tüketimi karşılamak için tarım ürünlerini ithal etmek zorunda

kalmıştır. 1908-1913 yılları arasında 462 bin ton tahıl ithal edilirken 185 bin ton tahıl ise ihraç edilmiş ve 277 bin ton tahıl açığı meydana gelmiştir (Kuyucuklu, 1986).

Devlet tarımın yanı sıra ticaret açısından da yetersizdi. Avrupalı devletler Osmanlı İmparatorluğu ile yapmış oldukları serbest ticaret antlaşmalarıyla Osmanlı Devleti'nin ticaret denetimini ele geçirmiştir. Ekonomideki bu sorunlar borçları da beraberinde getirmiştir. Devlet yanlış ekonomik politikalar ve devlet harcamalarının artmasıyla gittikçe daha çok borçlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'na kredi ile borç vermek ve ülkede banka kurmak kârlı bir tercihti. O dönemde yabancı bankaların kurulma nedeni budur (Özbay, 2005).

Bütün bu olumsuzlukların ardından bazı çözüm arayışlarına gidilmiştir. Bu sebeple çeşitli yenilik ve değişim hareketlerine başvurularak Tanzimat ve Islahat Fermanları ilan edilmiştir. Ancak ilan edilmelerinin sebebi Avrupa devletlerini iç işlerinden uzak tutmak olduğu için bu çalışmalar yetersiz kalmıştır (Yenal, 2001).

Bu dönemde Avrupa devletleri ülkedeki bazı sektörler 74 milyon sterlin miktarında doğrudan yatırım yapmıştı. %63'ü demiryolları, %9'u limanlar ve liman şehirlerindeki belediye hizmetleri, %12'si bankacılık sektörlerinde olan bu yatırımın %50'si Fransız, %28'i Alman ve %15'i İngiliz'ler tarafından yapılmıştır (Tezel, 2002).

Batı devletlerinden ilk dış borç 1854 yılında, son borç ise 1914 yılında alınmıştır. Bu tarihler arasında tam 41 defa borçlanmaya gidilmiştir. 1876'da ise borç erteleme ilan edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Düyun-ı Umumiye İdaresi (1872-1939 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını denetleyen kurum) ile tanışmasıyla birlikte Osmanlı maliyesi borç veren devletlerin kontrolü altına geçmiştir. Dolayısıyla birçok gelir kaynağı borçların karşılığı olarak bu devletlere devredilmiştir. Düyun-ı Umumiye 1928'de resmen feshedilmiş ancak bu borçlar Türkiye Cumhuriyeti için de devam etmiştir. Osmanlı borçlarının son ödemesi 1954 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılmıştır (Çiçek, 2000).

2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Bankacılığı

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat dönemine kadar herhangi bir bankacılık faaliyeti olmamıştır. Türk halkının yöneticilik yapmaması, ticaret, sarraflık ve faizcilik gibi meslekleri Türk ve Müslüman olmayan kimselere bırakmasının bu durumun ortaya çıkmasında önemi büyüktür. Asıl neden ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun Sanayi Devrimi'ne ayak uyduramaması ve esnaf ile zanaatkârlara dayanan kapalı bir ekonomik düzen içinde kalmasıdır. Tanzimat döneminden sonra ise bankacılığa benzer faaliyetleri olan sarraf ve Galata bankerleri ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu hazinesindeki ekonomik sıkıntılardan dolayı bu bankerler ülkede etkinlik ve saygınlık kazanmışlardır (Parasız, 1994).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıklarından oluşan bu sarraf ve Galata bankerlerinin:

- 1) Osmanlı İmparatorluğu hazinesi ve sarayı ekonomik sıkıntıya düştüğü zaman borç para vermek,

- 2) Değeri yakın olan paraları belli bir bedel karşılığı birbiriyle değiştirmek,
- 3) Başka kişilerden topladıkları paraları çalıştırıp kâr elde etmek,
- 4) Devlet vergilerini belli bir gelir karşılığı toplamak (Çankaya ve Öz, 2001).

Sarraf ve Galata Bankerlerinin belli bir süre Osmanlı İmparatorluğu döneminde bankacılığa benzer faaliyetleri sürdürdüğü söylenebilir. Bu sürecin ardından Osmanlı İmparatorluğu'nda 1840'lı yıllardan sonra birçok yerli ve yabancı sermayeli banka kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk banka İstanbul Bankası'dır. İstanbul Bankası, Osmanlı Hükümeti'nin Galata bankerlerine yardım etmesiyle 1847 yılında faaliyete başlamıştır. Osmanlı parası sürekli olarak değer kaybettiği için banka kuruluşundan beş yıl sonra, 1852 yılında, iflas etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1856-1875 tarihleri arasında dokuz adet banka kurulmuştur. Kurulan bu bankalar yabancı sermayelidir. Daha sonra bu bankalar ya Osmanlı Bankası'na katılmış ya da Osmanlı-Rus savaşından sonra kapatılmıştır (Bozoklu, 2003).

Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyet gösteren yerli ve yabancı bankalar arasından Merkez Bankası'nın fonksiyonlarını yerine getiren ilk banka 1863 yılında Fransız sermayesiyle İstanbul'da kurulan Bank-ı Osman-i Şahane (Osmanlı Bankası) olmuştur. Osmanlı Bankası'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun hazine işlemlerini yürütmek ve banknot çıkartmak gibi görevleri vardı. Osmanlı Bankası Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Merkez Bankası'nın bazı görevlerini belli bir süre yerine getirmiştir. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti yabancı sermayeli bir bankanın Merkez Bankası'nın faaliyetlerini yürütmesini istememiş ve ulusal bir Merkez Bankası'nın kurulması için çalışmalar başlatmıştır (Parasız, 2000).

Yerli sermayenin gelişmemiş olması Osmanlı İmparatorluğu'nda bankacılık faaliyetini çok kârlı bir hale getirmiştir. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu ile ticari ilişkileri olan devletler banka şubeleri açmak için birbirleriyle yarışır hale gelmiştir. 1863'te Osmanlı Devleti'nin ilk yerli bankası olan Ziraat Bankası kurulmuştur. Ziraat Bankası'nı 1868'de kurulan Emniyet Sandığı izlemiştir. İkinci Meşrutiyet sonrası ulusal banka kurma faaliyetleri hızlanmıştır. Yabancı bankaların etkinliği ise Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında da devam etmiştir (Bozoklu, 2003).

2.2. 1923-1998 Dönemi Türk Ekonomisi ve Türk Bankacılığı

2001 krizini açıklamak için öncelikli olarak Türk ekonomisinin ve bankacılığının gelişim sürecini incelemek gerekmektedir. 1923-1998 yılları arası Türk ekonomisi ve bankacılığı ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

2.2.1 1923-1998 Dönemi Türk Ekonomisi

Savaş sonrası Türkiye Cumhuriyeti tarım ve sanayisi ilkel, yıpranmış bir ülke mirası devralmıştır. Ülkeyi çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırmak yeni kurulan devletin en büyük amaçlarından biri olmuştur. Bu amaçla birçok alanda çeşitli devrimler yapılmıştır (Tekeli ve İlkin, 1983).

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Atatürk ekonominin geliştirilmesi yönünde çok güçlü ve önemli adımlar atmıştır. Bu önemli adımlardan ilki 17-24 Şubat 1923'te İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'dir (Aysan, 2000). Bu kongre ekonominin birçok kesiminin temsil edildiği, çoğu atama yolu ile gelen binden fazla delegeden oluşan bir kongredir. İzmir İktisat Kongre'sinin önemi, Mustafa Kemal'in kongreyi açış konuşmasında belirttiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadi kalkınmasını halka dayandırarak devrim yapmasıdır. Mustafa Kemal Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının tek başına yeterli olmadığını ve ülkenin ilerlemesi için iktisadi kalkınmanın gerekli olduğunu düşünmüştür (Yenal, 2001).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında yapılan diğer düzenlemeler ise Lozan Barış Anlaşması'nda gerçekleşmiştir. Lozan'da Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal ve ekonomik bağımsızlığı tüm yönleriyle belirtilmiştir. Bu anlaşmada üzerinde durulan ve Türkiye'nin kalkınması için son derece önemli olan ekonomiye ilişkin başlıca hükümler:

- 1) Kapitülasyonların kaldırılması,
- 2) Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletlere olan borçlarının Türkiye Cumhuriyeti tarafından üstlenilmesi,
- 3) Yabancı ülkeler ile olan ithalat ihracat uygulamalarında gümrük faaliyetlerinin düzenlenmesi,
- 4) Birinci Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan zararların karşılanması,
- 5) Türkiye Cumhuriyeti'nin İngilizler ile olan Musul petrol sorununun çözülmeye çalışılmasıdır (Kepenek ve Yentürk, 2003).

1924'te Lozan Barış Anlaşması'nda 129 milyon altın lira olarak hesaplanan Osmanlı borçlarının %62,25'inin Türkiye Cumhuriyeti tarafından ödenmesi kararı alınmıştır. Musul petroleri sorunu ise çözüme bağlanamamıştır (Kuyucuklu, 1986).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde ekonomik alanda çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde fiyat istikrarı bozulmamıştır. Bütçede açık verilmeden ülkemizin iktisadi kalkınması için günümüz şartlarında bile gerçekleştirilmesi zor olan birçok çalışma yapılmıştır (Sayar, 2001).

Bunların ardından, 5 Şubat 1937'de Devletçilik ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na temel ilkelere biri olarak girmiştir. Bu ilke doğrultusunda:

- 1) Hızlı kalkınmayı sağlamak için sanayi üretimini artırmak,
- 2) Ödemeler bilançosunu düzenleyip iyileştirmeye çalışmak,
- 3) Ekonomik alanlarda atılımlar yaparak büyümeyi sağlamak,
- 4) Tarımsal alanda yenilikler yaparak çiftçiyi kalkındırmak ve sosyal reformlar gerçekleştirerek Türk halkının yaşam standardını yükseltmek,

- 5) Dış ülkelere olan bağımlılıktan kurtulup ekonomik özgürlüğü sağlamak hedeflenmiştir. Devletçilik politikası Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları'nın içinde Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) üzerinden uygulanmaya çalışılmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) 17.04.1934 tarihinde yürürlüğe girerek 1934-1938 yılları arasında uygulanmıştır. Uygulamaya konulan BBYSP bir plandan çok sanayi projelerinin sıralandığı bir liste şeklindeydi. Ayrıca tüm sanayi sektörünü kapsamamaktaydı. Ardından yürürlüğe giren İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (İBYSP) 1938-1943 dönemini kapsamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu plan uygulamaya geçirilememiştir (Altıparmak, 2002).

7 Eylül 1946 tarihinde ise Türk ekonomisinde yeni bir devalüasyon gerçekleşmiştir. Bu devalüasyonun nedenleri iç kaynaklı ekonomik sorunlardan çok, İkinci Dünya Savaşı'nın Türk ekonomisini etkilemesiyle ortaya çıkan sorunlardır. 1946 Devalüasyonu sonrası Türk dış ticareti liberalleşmiştir. Türkiye, ABD ile ekonomik anlamda yakınlaşmaya başlamış ve uluslararası kuruluşlara üye olmuştur. Devalüasyon ise istenilen gelişmeleri sağlamamıştır (Tuna, 2007).

1950 yılına gelindiğinde iktidarda yer alan Demokrat Parti liberal ekonomik politikalar uygulamıştır. Özel sektörü geliştirmeye çalışmak, devletin özel sektörü teşvik ederek yatırım yapmasını sağlamak, dışarıdan alınan kredileri özel sektöre kullandırmak Demokrat Parti'nin politikalarından bazıları olmuştur (Temel, Boyar ve Saygılı, 2002). Politikaların uygulanmasında ise serbest piyasa koşulları oluşturulamamıştır. Yeni KİT'ler kurulmaya devam etmiş, var olan KİT'lere yapılan yatırımlar ise azalmamıştır (Tokatlıoğlu ve Öztürk, 2008).

Demokratik Parti dönemindeki ekonomik tablo 1954 yılından sonra bozulmaya başlamıştır. Tarımsal üretimdeki artış azalmıştır. İthalat büyümesi ve dış ticaret açığı artmaya başlamıştır. Enflasyonist baskılar çoğalmıştır. Bu durum karşısında başlangıçta sektöre müdahalede bulunmayan ve devletçilik siyasetine son vermiş olan hükümet, savaş yıllarında kabul edilen Milli Korunma Kanunu'nu 1956 Haziran ayından itibaren tekrar yürürlüğe koymuştur. Ekonomik hayat geniş ölçüde kontrol altına alınmıştır. Milli Korunma Kanunu'nun hükümleri gereğince fiyatların, hammadde ve teçhizatın kontrol altında tutulması yeterli olmamıştır. Karaborsa ve döviz yolsuzlukları artmıştır. Hükümet 4 Ağustos 1958'de devalüasyon yapmak zorunda kalmıştır. Türk Lirası (TL) devalüe edilmiş ve katlı kur sistemi getirilmiştir. Alınan önlemler ise şöyledir:

- 1) Kredi hacmi 30 Haziran 1958 tarihindeki seviyeye geri getirilmiştir. Emisyon artışları durdurulmuştur.
- 2) Kredi miktarı ve faiz seviyesi yeniden belirlenmiştir.
- 3) Dış ülkeler ile yapılan ticarete sınırlama getirilmiştir.
- 4) KİT'ler ürünlerine zamlar yapılmış ve alım gücü azaltılmaya çalışılmıştır. Milli Korunma Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.
- 5) 375 milyon USD olan dış borçların vadesi uzatılmıştır (Sağlam, 1976).

Bu olayların sonrasında, sosyal devlet anlayışını destekleyen yeni bir yasa yürürlüğe girmiştir. Bu 1961 Anayasası'nın 41. Maddesi hükümete kalkınma planları hazırlama görevi vermiştir. Bu planların ilk on beş yıl içinde beşer yıllık planlar şeklinde kamu kesiminin ve özel sektörün ekonomik kalkınmasını destekleyen planlar olması belirtilmiştir. Ayrıca bu maddeye göre planlar insani gelişmeleri desteklemeli ve makro olmalıdır. 1962-1977 yılları arasındaki on beş yıllık planların; ekonomide istikrar sağlanarak enflasyon ve deflasyonun engellenmesi, sosyal adaletin sağlanması, dış borç ödemelerinin dengelenmesi, işsizliğin önlenerek yeni istihdam alanlarının sağlanması ve yılda ortalama %7 oranında büyüme hızının gerçekleştirilmeye çalışılması gibi amaçları olmuştur (Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2003).

Bu amaçlar çerçevesinde GSMH, GSYİH ve sektörel bazda üç plan döneminde hedeflenen ve gerçekleşen büyüklükler Tablo 2.1'de görülmektedir (Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2003).

Tablo2.1:Büyüme Oranları (Yıllık Oranlar)

Yıllar Göstergeler	1963-1967 (1.Plan)		1968-1972 (2.Plan)		1973-1977 (3.Plan)	
	Hedef	Ulaşılan	Hedef	Ulaşılan	Hedef	Ulaşılan
Tarım %	4.2	3.0	4.1	1.8	3.7	1.2
Sanayi %	12.3	10.9	12.0	9.1	11.2	8.8
Hizmetler%	6.8	7.2	6.3	6.6	7.7	7.3
GSYİH %	6.9	6.4	6.8	6.1	7.5	7.1
GSMH %	7.0	6.6	7.0	6.3	7.9	5.2

Kaynak:Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (2003). 1923-2003 Türkiye Ekonomisi. Hazine Dergisi; Cumhuriyetin 80. Yılı Özel Sayısı, s.15.

Tablo 2.1'de hedeflenen büyüklüklere tarım, sanayi, GSYİH ve GSMH'de ulaşamadığı görülmektedir. Yapılan on beş yıllık üç planda sadece hizmet alanındaki hedeflere ulaşılmıştır (Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2003).

1970 yılına gelindiğinde ise dış ticaret açığı artarken yurt dışındaki işçilerden gelen dövizler azalmıştır. 10 Ağustos 1970 yılında yeniden devalüasyon yapılmıştır. Bu olumsuz ekonomik koşullar içinde gerçekleşen devalüasyon kararları şu şekilde olmuştur: TL %66,6 oranında devalüe edilerek 1USD=15,10 TL seviyesine getirilmiştir. Miktar kotalarına sınırlama getirilmiş ve ithalat teminat oranları düşürülmüştür. İhracatta ise katlı kur uygulaması aynen devam etmiştir. Memur maaşları ve işçi ücretleri sabitlenmiştir. Bunun yanında IMF'den 950 milyon USD kredi alınmıştır. Gerçekleştirilen bu devalüasyon sayesinde ihracatta ve işçilerden gelen dövizde artış gerçekleşmiştir. 1973 yılında ise ödemeler dengesinin ilk kez fazla olmasıyla önemli bir gelişme yaşanmıştır. Döviz çevrilebilir mevduat uygulamasıyla dış ülkelere kısa vadeli borçlar alınmıştır. Dış ticaret açığı ise işçilerden gelen dövizler ve dış ülkelere alınan krediler yoluyla kapatılmaya çalışılmıştır. Döviz rezervleri 2 milyar USD'yi, ihracat ise 1 milyar USD'yi aşmıştır. 1970'li yılların sonlarına gelindiğinde ise durum değişmiştir. Dış borçlar artmış ve döviz rezervleri bir hayli azalmıştır. İthalat azaldığı için ekonomide eksik kapasite

kullanımı sorunu ortaya çıkmıştır. Kur ayarlamasına gidilememiş ve yeni bir devalüasyon bir türlü gerçekleştirilememiştir. Bu durumun ardından ekonomik problemler artmıştır (Karluk, 1996).

Ulusal tasarrufların artması fakat yatırımların gerçekleşmemesi, ithalatın artması ancak ihracatın istenilen seviyede olmaması, enflasyonun ve bütçe açığının artması ve bunlara ek olarak KİT'lerin yapısının iyice bozulmasıyla ekonomik problemler büyümüştür. 1977'de GSMH'nin %8'ine ve döviz gelirlerinin %92'sine ulaşan cari işlemler dengesi yabancı sermaye ve rezervlerle finanse edilmiştir (Gürsoy, 2009). Gittikçe artan bu ekonomik problemler 1978 yılında derinleşmiştir. Türkiye bu dönemde dış borçlarını ödemekte zorlanmaya başlamıştır (Parasız, 1998).

Nisan 1978 ve Mart 1979 tarihlerinde hükümet birbirine yakın iki istikrar programını yürürlüğe koymuştur. Bu iki istikrar programının temel amacı dış ödemeler dengesini sağlamaya çalışmaktır. Bunun yanında enflasyonu düşürmeye ve KİT'lerde oluşan yüksek açıkları kapatmaya çalışmak bu programların diğer amaçlarıdır. Bu amaçları gerçekleştirmek için IMF ile anlaşılmıştır. Bu iki istikrar programıyla;

- 1) 1978 yılında %23, 1979 yılında %28,6 oranında TL'nin devalüe edilmesi,
- 2) KİT ürünlerinin fiyatlarının yüksek oranda arttırılması,
- 3) Kamu harcamalarının kısılarak ihracatın arttırılmaya çalışılması ve ithalatın azaltılması,
- 4) Yatırım harcamalarının düşürülmesi ve faiz oranının yükseltilmesi,
- 5) Tarım ürünlerini destekleme alımlarının azaltılması,
- 6) Döviz çevrilebilir mevduat uygulamasının yürürlükten kaldırılması,
- 7) Çalışan kesimin maaş ve ücret artışlarının düşük seviyelerde olması planlanmıştır. Yapılması planlanan bu kararlar istenilen şekilde uygulanamadığı için başarılı olamamıştır. Bu programların ardından ortaya çıkan enflasyon ve ödemeler dengesi açıkları Cumhuriyet tarihinin en yüksek açıkları olmuştur (Karluk, 1996).

1980'li yıllara gelindiğinde ise 24 Ocak Kararları alınması söz konusu olmuştur. Bu ekonomik istikrar politikasıyla kısa dönemli politikaların dışa dönük olarak yeniden biçimlendirilmesi planlanmıştır. Bu politikanın:

- 1) Üretim sektöründe serbest piyasa ekonomisi koşullarında rekabet ve girişimciliğin hükümet tarafından dolaylı yollardan teşvik edilmesi ve dolaysız hükümet müdahalelerinin azaltılması,
- 2) İhracatta artışlar sağlanarak dışa dönük kalkınma stratejisi uygulanması ve içe dönük kalkınma stratejisi uygulamalarından vazgeçilmesi,
- 3) Yabancı sermaye girişi engellemelerinin azaltılarak, yabancı sermaye yatırımlarının arttırılmaya çalışılması,

- 4) Yüksek enflasyonun düşürülmesi,
- 5) Dış dengeyi sağlamak için ihracatın arttırılması gibi amaçları olmuştur. 24 Ocak Kararları'yla ülkenin mevcut sanayi sektörünün üretim yapısının dış rekabete açılması için yeni düzenlemeler yapılmıştır. Böylece serbest piyasa ekonomisinin koşulları yerine getirilmiştir (Demircan, 2004).

24 Ocak Kararları'nın ardından meydana gelen olaylar şöyledir:

- 1) 1980 yılında 2,9 milyar USD olan ihracat 1983'de artarak 5,9 milyar USD'ye çıkmıştır.
- 2) İhracat ve döviz gelirlerinin artmasıyla döviz darboğazı genişlemiş ve ödemeler dengesi açıkları azalmıştır.
- 3) Dış ülkelerde çalışan işçi döviz ve turizm gelirleri artmış, yabancı sermaye girişi yükselmiştir.
- 4) 1981 yılından sonra artan ithalat nedeniyle ticaret açığı da yükselmiştir.
- 5) Kısa vadede halkın gelirleri artmıştır. Karaborsa sorunu ortadan kalkmış ve sosyal yaşam düzene girmiştir.
- 6) Dış finansmanın karşılanması için uluslararası piyasalardan yeni krediler alınmıştır.
- 7) Enflasyon oranları fiyat artışlarının yüksek olduğu 1980'de %108 olarak Cumhuriyet tarihinde ilk defa üç haneli olmuştur. Fakat 1981'den sonra enflasyonda hızla düşüş yaşanmıştır. 1981-1987 döneminde enflasyon ortalama olarak %30'lar seviyelerinde seyretmiştir.
- 8) 1980-1983 döneminde GSMH %4 oranında yükselmiştir.
- 9) Tarım ürünlerinin destekleme alımları azaltılmış ve tarım ürünleri destekleme fiyatları enflasyondan daha az seviyelerde gerçekleşmiştir. Böylece emekçi kesimin milli gelir içindeki payı azalmış ve gelir dağılımında bozulmalar yaşanmıştır (Karluk, 1996).

Türkiye'de 1980'li yıllarda finansal serbestleşme politikaları uygulanmıştır. Bu çerçevede 24 Ocak kararlarının ardından öncelikle para ve mal piyasasına serbestlik kazandırılmış, ardından Türk Parasının Korunması Hakkındaki kanun yürürlükten kaldırılmış ve kısa vadeli bir döviz piyasası oluşturulmuştur (Parasız, 1996). 1987 yılında kamu açıklarının artmasıyla mali piyasaların dengesi bozulmuştur. Bu dönemde bankalararası para piyasası faaliyete geçmiştir. Döviz rezervleri azalmış ve faizler artmıştır. Hükümet borçlarını ödeme konusunda zorlanmaya başlamıştır. Hükümet ekonomik krizi önlemek için 4 Şubat 1988'de yeni bir istikrar programı yürürlüğe koymuştur. Bu istikrar programıyla Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na (TCMB) döviz devri yapması zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, mevduat munzam karşılıkları arttırmaya çalışılmış ve mevduat faizleri %65 seviyesine

çıkarılmıştır. Böylece kriz önlenebilmiştir. İstikrar programının yürürlüğe girmesinin ardından enflasyon %50 oranından %70'e yükselmiş ve büyüme oranı %9'dan %1 seviyesine düşmüştür (Karluk, 2006).

1991 yılında 45 milyar USD olan dış borçlar 1993 yılı sonunda 70 milyar USD'ye ulaşmıştır. 1991'de 90 trilyon TL olan iç borçlar ise 1993 sonunda 400 trilyona yükselmiştir. İç ve dış borçların milli gelire oranı %100'e yaklaşmıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) fiyatlar önce hızla yükselmiş ardından düşüşe geçmiştir. Yıllık fiyat artışı %10 seviyesinden 1993'te %70'e artmıştır. İthalat düşük kur ayarlamaları nedeniyle 1993'te 30 milyar USD'ye yükselirken ihracat bunun ancak yarısına ulaşmıştır. Dış ticaret açığı rekor bir seviyeye çıkmıştır ve 1993'te dış ödemeler dengesi 6 milyar USD açık vermiştir (Hatiboğlu ve Aysan, 1994).

1994 yılının ilk dört ayını kapsayan süre içinde TL, USD karşısında büyük değer kaybetmiştir. TCMB bu değer kaybını önlemek için çok miktarda döviz satmıştır. Bankalararası piyasalarda 1993 yılında %70 seviyelerinde olan gecelik faiz artarak %700 seviyelerine görmüştür (Özatay, 2009).

Hükümetin tamamen iç borçlanmaya yönelmesi faiz ve döviz kârlı yatırım tercihleri haline getirmiştir. Bu koşullarda belirsizlik, enflasyonist beklentiler ve devalüasyon spekülasyonları artmıştır. Bu durumun sonucu olarak hükümet ekonomide istikrarı sağlamak amacıyla 5 Nisan Kararları'nı yürürlüğe koymak zorunda kalmıştır (Coşkun, 2004). Bu istikrar programıyla planlanan önlemler şöyledir:

- 1) Kamu gelirleri sağlayan ve kamu giderlerini azaltan önlemler alınacak,
- 2) KİT'lerin zararları tespit edilerek KİT'lerle ilgili yeni düzenlemeler yapılacak,
- 3) Özel sektör çalışanları ve işçi kesimine yönelik yapılacak yeni düzenlemelerle çalışan kesimin ücretleri yeniden belirlenecek,
- 4) Döviz piyasalarında kaybolan güven yeniden sağlanarak döviz piyasalarındaki denge kurulacak,
- 5) Para piyasalarında kaybolan istikrar geri getirilecek ve TCMB'nin denetimi artırılarak bu kurum daha fazla gözetim altına alınacak,
- 6) Sermaye piyasasında kaybolan güven sağlanarak sermaye piyasasına daha fazla yatırımcı çekilecek ve işlem hacmi artırılacak,
- 7) İhracat arttırılmaya çalışılarak döviz girdisi sağlayan faaliyetleri teşvik edici önlemler çoğaltılacak,
- 8) Kamu sektörünün önemli kurumlarından olan Sosyal Güvenlik Kurumları (SGK) yeniden düzenlenecek, ayrıca vergi reformu gerçekleştirilerek özelleştirmeler arttırılacak ve istihdamı düzenleyici çalışmalar yapılacaktır (Tokgöz, 2004).

Programın öngördüğü bu hedefler gerçekleşmemiştir. Özelleştirmeler ve vergi reformu yapılamamış, ayrıca yapısal önlemler de alınamamıştır. Uygulanmaya başlanan bu istikrar programının ardından mali piyasalarda tam bir kaos yaşanmıştır. Kamu borçlanma gereğinin artışı TCMB'nin kaynak kullanımını da arttırmıştır (Aktan, 2002).

2.2.2. 1923-1998 Dönemi Türk Bankacılığı

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde bankacılık sektörü de gelişme gösteren alanlardan birisidir. Bankacılık sektöründe ilk olarak ulusal bir Merkez Bankası'nın kurulması hedeflenmiştir. Ardından özel bankalar ve devlet bankalarının kuruluş faaliyetleri hızlandırılmıştır. Ticaret ve sanayinin finansmanını sağlamak için çok sayıda banka kurulmuştur. Bu dönemde tek şubeli birçok yerel banka açılmıştır. Kurulan bu yerel bankaların ömürleri kısa olmuş ve 1930'lu yıllardan sonra ya kapanmış ya da tüm ülke içinde faaliyet gösteren çok şubeli bankalara dönüşmüştür (Öcal, 2000).

Bunların dışında ekonomik hayata yön veren kararların alındığı İzmir İktisat Kongresi'nde bankacılık sektörüyle ilgili önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar neticesinde 1924 yılında kurulan İş Bankası ana bir ticaret bankası, 1925'te kurulan Türk Sanayi ve Maden Bankası ise sanayi bankası olarak kurulmuştur. 1926 yılında sermayesi arttırılan Ziraat Bankası anonim şirket haline getirilmiştir. 1927 yılında Emlak ve Eytam Bankası ülkenin yeniden yapılanması için inşaat sektörüne destek olmak amacıyla kurulmuştur (Çankaya ve Öz, 2001).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, küçük çiftçiyi tefecilerden kurtarmak için 05.06.1929 tarih ve 1470 sayılı kanun ile 02.12.1935 tarih ve 2836 sayılı kanunları çıkartmıştır. Bu kanunlara göre, kurulmuş tarım kredi kooperatifleri aracılığıyla Ziraat Bankası çiftçiye kredi vermiştir. Devlet bu krediler ile çiftçiyi desteklemiştir (Zarakolu, 2003).

Bunlara ek olarak, 1715 sayılı kanun ile 30 Haziran 1930 tarihinde TCMB kurulmuştur. TCMB'nin faaliyete başlama tarihi ise 3 Ekim 1931'dir. TCMB bir anonim şirket ve banknot ihracı ayrıcalığına sahip olarak kurulmuştur. TCMB'nin kuruluş amacı ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için finansal destek sağlamaktır. TCMB kuruluş yasası kırk yıla yakın bir süre yürürlükte kalmış, 26 Ocak 1970 tarihinde ise 2111 sayılı yeni yasa ile yeniden düzenlenmiştir (Parasız, 2000).

1930-1960 yılları arasında bankacılık sektöründe KİT'ler ve ülke ekonomisini kalkındırma çabaları ile birlikte yeni bankalar kurulmuştur. 1933 yılında Sümerbank ve Belediyeler Bankası, 1935 yılında Etibank, Denizcilik Bankası, Halk Bankası ve Halk Sandıkları adlı bankalar kurulmuştur (Çankaya ve Öz, 2001). 1934'te BBYSP'nin yürürlüğe girmesiyle devlet sermayesiyle ya da devlet sermayesinin önderliğinde oluşturulan bu bankaların önemli görevleri vardır (Parasız, 1994).

İkinci Dünya Savaşı nedeniyle 1940'lı yıllar ekonomik açıdan oldukça zorlu geçmiştir. Bu dönemde batılı ülkeler ile ekonomik ve politik ilişkiler artmış ve bu ülkelerin finansal kuruluşlarından krediler sağlanmıştır. Bankacılık sektöründeki yenilik ise özel sermayenin hakim olduğu bankaların kurulmasıyla olmuştur. 1944

yılında Yapı Kredi Bankası, 1946 yılında Garanti Bankası, 1948 yılında Halk Bank, 1950 yılında Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası, 1954 yılında Vakıflar Bankası ve 1955 yılında Pamuk Bank kurulmuştur (Er, 2009).

Özel sektörün bankacılık sektörünü desteklemesiyle bankalar 1950'den sonra gelişmiştir. 1958'de yürürlüğe giren 7129 sayılı Bankalar Yasası'na göre bankaların kredi politikaları serbest bırakılmıştır. Bankalar istediği kişi ve kuruluşa kredi vermeye başlamış ve bu dönemde serbest piyasa ekonomisi etkili olmuştur (Parasız, 1994).

1961-1979 yıllarında ise ekonomik alanda uygulanan planlar sayesinde gerçekleşen ekonomik kalkınmalar ve mali örgütlenmeler Türk bankacılık sektörüne yön veren gelişmeler olmuştur. Bu dönemde holding bankacılığı gelişmiş ticaret bankalarının kurulması ise sınırlandırılmıştır. Çok şubeli bankacılığın önem kazandığı bu dönemde bankaların öz kaynakları çoğalmıştır. Ayrıca devletin bankacılık sektörüne müdahalesi artmıştır (Öcal, 2000). Planlı kalkınma döneminde izlenen plan ve kalkınma politikaları sayesinde yatırım ve kalkınma bankacılığına önem verilmiştir (Çankaya ve Öz, 2001).

Yurt dışında çalışan işçilerin dövizlerinin yatırım alanlarında kullanılması için 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası, KİT'lere kredi vermek amacıyla 1968'de Türkiye Maden Bankası, 1976'da Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası devlet tarafından kurulan yatırım bankalarıdır. Sınai Yatırım ve Kredi Bankası 1963 yılında, Amerikan Türk Dış Ticaret Bankası 1964'de, Arap-Türk Bankası ise 1977 yılında özel sektör tarafından kurulan yatırım bankalarıdır (Er, 2009).

Daha sonrasında 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte Türk bankacılık sektörü yenilenme sürecine girmiştir. 1980 sonrası Türk bankacılık sektöründeki değişim politikaları:

- 1) Serbest faiz oranlarına geçilerek faiz oranlarının serbest bırakılması,
- 2) Reel faiz oranlarının pozitif seviyelere çıkması,
- 3) Bankacılık sektörüne yeni bankaların girişlerinin daha kolay olması,
- 4) Uluslararası piyasalardan sermaye girişinin serbest olması ve bankacılık sektörünün yabancı piyasalara açılması,
- 5) Bankacılık sektöründeki bankaların yabancı para işlemleri yapmaya başlaması,
- 6) Uluslararası standartlara göre Türk bankacılık sektöründe yeni düzenlemeler yapılması şeklinde olmuştur. Temmuz 1980'den sonra faiz oranları serbest bırakılmıştır. Bu durumun sonucu olarak kredi faizleri ve mevduatlar artmaya başlamıştır. Bu dönemde banker kuruluşlarının artması ve bankaların çok yüksek faizler vermesi sonucu birçok banka ve banker batmıştır (Şahözkan, 2003).

Bankerlerin sistemden tasfiyesini başlatacak olan düzenlemeler ise ilk olarak 11 Eylül 1981 tarihinde 2279 sayılı Ödünç Para Verme Yasası'nda yapılan değişiklik ile yapılmıştır. Bankerlere Maliye Bakanlığı'ndan ruhsat ve izin alma zorunluluğu getirilmiş ve bankerlerin ödünç para verme işlemlerinde uygulayacakları faiz oranlarının Maliye Bakanlığı'nca belirlenmesine karar verilmiştir (Ergüneş, 2008).

Faizsiz bankacılık yapan özel finans kuruluşları 1984 yılından itibaren Türk bankacılık sistemine dâhil olmuştur. 1980 sonrası dışa açılma çabası içindeki sermaye grupları için İslam ülkeleri önemli pazarlar haline gelmiştir. Bu ülkelere mal ve iş gücü ihracı ile dış müteahhitlik artmıştır. Aynı ülkelerin sermayeleri Türkiye'ye sermaye ihraç etmiş ve özellikle finans ile ticaret alanında şirketler kurulmuştur. Faizsiz bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere 1985 yılında Al Baraka Türk ve Faisal Finans Kurumu, 1989 yılında ise Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumları kurulmuştur. 1982 yılında Bank Mellat, 1983 yılında Habib Bank, 1985 yılında Birleşik Türk Körfez Bankası, 1986 yılında Bahreyn ve Kuveyt Bankası, 1986 yılında Oman Bankası, 1988'de ise Yatırım Bankası ve Birleşik Yatırım Bankası şube bankacılığı ya da Türk ortaklarla kurulan bankalardır ve bu bankalar mali sistemin içine girmiştir (Ergüneş, 2008).

1990 yılına gelindiğinde ekonomik alanda bazı olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bankacılık sektörü %10 oranında büyüyerek bu olumlu ekonomik gelişmelerden payını almıştır. 1990'lı yıllarda bankacılık sektöründe özel bankaların payı kamu ve yatırım bankalarının payını geçmeye başlamıştır. Ancak 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı'yla siyasal ve ekonomik alanlardaki belirsizlik artmıştır. Bankaların önemli oranlarda mevduat kaybetmesiyle bankalarda nakit sıkıntısı yaşanmaya başlamıştır. Ardından gelen erken seçim ile hükümet değişmiş ve Türkiye'de siyasal belirsizlikler yaşanmıştır. Bu durum bankacılık sektörünü de etkilemiştir (Fisunoğlu, 2006).

Bankacılık sektöründe istikrarın yeniden sağlanması için 5 Nisan 1994 Kararları'nın ardından yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yeni yasa ile TCMB'ye bankaların öz kaynaklarının iki katı oranında reeskont kredisi verme yetkisi verilmiştir. Böylece TCMB özerk bir yapıya kavuşmuştur (Ergüneş, 2008).

2.3. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomisinde Yaşanan Büyük Krizler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren ekonomisinde boyutları ve nedenleri farklı pek çok kriz görülmüştür. Örneğin bazı krizler 1929 Büyük Dünya Krizi, II. Dünya Savaşı, Körfez Savaşı, Asya-Rusya Krizi gibi uluslararası sorunlar nedeniyle ortaya çıkmışken, bazıları 1958 krizi ve devalüasyonu, 1979 krizi ve 1980 devalüasyonu, 1994 krizi ve devalüasyonu gibi ülke içindeki problemlerden kaynaklanmıştır (Eğilmez, 2009).

Ülke ilk defa 1929 yılında krizle tanışmış ve Türkiye'de devalüasyon ilk kez bu tarihte yapılmıştır. 1929 yılında maruz kalınan bu krizden sonra 1990'lara kadar ülkede bazen büyük bazen küçük çeşitli krizler yaşanmıştır (Turan, 2011).

2.4. 2001 Krizi'nin Gelişim Süreci ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

2001 krizinin kaynağına inmek için öncelikle 1999 yılında yürürlüğe giren istikrar programını incelemek gerekir. Bu programın başarısızlığı 2000 Kasım'da kriz olarak

karşımıza çıkmaktadır. Ardından gelen 2001 Şubat krizi Türkiye ekonomisini ve bankacılık sektörünü oldukça olumsuz yönde etkilemiştir.

2.4.1. 1999 İstikrar Programı

İstikrar programı öncesinde ekonomide hem olumlu hem olumsuz bazı gelişmeler yaşanmıştır. 1997 yılında negatif olan cari denge 1998 yılında GSMH'nin %1'i oranında fazla vermiştir. Ayrıca, 1999 yılı ilk çeyreğinde Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) son 10 yıldaki en düşük değeri olan %48'e düşmüştür. Bu gelişmelerin dışında bazı olumsuzluklar da gerçekleşmiştir. 1998 yılı sonunda 11,6 katrilyon olan iç borç stoku, 1999 Ekim sonunda 21,6 katrilyona yükselmiştir. 1998'de GSMH'nin %7,2'si olan bütçe açığının 1999 yılında %11 civarında olacağı düşünülmüştür. Türkiye ekonomisindeki yüksek reel faiz sorunu ekonomik faaliyetleri yavaşlatmış ve büyüme hızını düşürmüştür (Karaçor, 2006).

Diğer taraftan 17 Ağustos 1999 yılında Marmara Bölgesi'nde meydana gelen deprem Türk ekonomisini olumsuz şekilde etkilemiştir. 1999 depremi dolayısıyla GSMH'nin %1,5' i deprem için harcanmıştır. Eylül 1999'da ek vergileri içeren yeni bir vergi paketinin yürürlüğe girmesiyle personel ve cari harcamaların azaltılmasına karar verilmiştir (Keskin, Kiriş ve Şentürk, 2006).

Türkiye'nin içinde bulunduğu bu ekonomik durum yüzünden hükümet yeni bir istikrar programı uygulamak zorunda kalmıştır. Böylece 1999 istikrar programı enflasyonu azaltmak, kamu iç borçlarını bitirmek ve ekonomik büyümeyi sağlamak gibi hedeflerle 9 Aralık'ta yürürlüğe girmiştir (Karaçor, 2006). Programın amaçları arasında uzun vadeli büyümeyi gerçekleştirmek için reel faiz oranlarını azaltmak da vardır (TCMB, 2002).

1999'daki istikrar programı döviz kuruna dayalı ve döviz kurunun değerinin belirtildiği bir programdır. Bu program kendinden önceki 5 Nisan ve 1980'deki istikrar programlarından farklı olarak kriz öncesi yürürlüğe girmiştir. Bunun nedeni reel faizlerin yükselmesiyle kamu dengesinin bozulması ve ekonomik büyümenin durmasıdır (Ardıç, 2004).

1999 yılında hükümetin açıkladığı ve gerçeklikten oldukça uzak görünen 1999 ekonomik beklentileri ve 2000 yılı hedefleri Tablo 2.2'de verilmiştir (Eğilmez, 1999).

Tablo2.2:Ekonomik Beklentiler

Yıllar	1999	2000
Göstergeler		
GSMH Büyümesi (%)	-2	5,5
Yılsonu TÜFE (%)	57	20
Bütçe Açığı /GSMH (%)	11	11,5
Faiz Dışı Fazla / GSMH (%)	0,5	5,4
Dış Ticaret Açığı/(Milyar USD)	14,2	17,8

Kaynak:Eğilmez, M. (1999). İMKB Dergisi, (12), s.5.

1999 istikrar programı yürürlüğe girdikten sonra faizler düşürülmüştür. Faizlerin azalmasıyla halk tüketime yönelmiş ve tüketimde büyük artışlar gerçekleşmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak ithalattaki artış cari işlemler dengesini bozmuştur. Programın içeriği ise kamuoyu tarafından da yeterince inandırıcı bulunmamıştır (Keskin ve Ark, 2006).

Döviz kurunun sabitlenmesi 1999 istikrar programının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Yatırımların TL olarak yapılması kazanç durumunu arttıracığından döviz tevdiat hesabında bir azalma olması gerekir. Fakat kamuoyu döviz kuru çapası programına inanmadığı için 2000 yılı boyunca döviz tevdiat hesabında artış görülmüştür. Diğer yandan TCMB döviz rezervlerinde ise istenilen seviyelerde yükselme olmamıştır. 2000 yılı başında 5,9 milyar USD olan net döviz pozisyonu 17 Kasım'da 8,7 milyar USD seviyesine çıkmıştır. Tablo 2.3'te ortaya çıkan bu durum yer almaktadır (Eren ve Süslü, 2001).

Tablo2.3:Türkiye’de Kriz Döneminde Döviz Tevdiat Hesabında, Reel Döviz Kuru İndeksinde ve Ticaret Bankalarının Sendikasyon Kredileri Hacminde Gelişmeler

Göstergeler Aylar	Döviz Tevdiat Hesabı Stoku (Milyon TL)	Reel Döviz Kuru İndeksi 1999=100	Sendikasyon Kredi Hacmi (Milyon USD)
1999 Kasım	17.410.7	126.37	9.609
Aralık	18.420.6	127.29	9.861
2000 Ocak	19.342.8	128.50	12.609
Şubat	20.440.7	131.59	12.909
Mart	21.381.9	132.59	13.333
Nisan	22.202.8	132.93	13.521
Mayıs	23.523.2	135.67	13.412
Haziran	23.733.0	132.29	14.432
Temmuz	24.453.2	133.49	15.240
Ağustos	25.367.5	135.92	16.564
Eylül	26.345.3	139.02	16.245
Ekim	26.759.7	142.45	16.702
Kasım	26.702.3	146.50	16.900
Aralık	25.341.7	147.59	17.671
2001 Ocak	25.685.9	148.08	17.945
Şubat	30.341.3	138.40	19.245
Mart	34.326.4	110.51	16.117

Kaynak:Eren ve Süslü, (2001). Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi. Yeni Türkiye Dergisi, (41), s.9.

Yapısal reformlar ve özelleştirme programları 1999 istikrar programının son ayağını oluşturmaktadır. Türk Telekom ve Türk Hava Yolları gibi büyük kurumların özelleştirilmesi istenmiş, ancak siyasi nedenlerden dolayı bu gerçekleştirilememiştir. Ayrıca tarım ve sosyal güvenlik alanlarındaki reformlar da planlandığı şekilde gerçekleştirilememiştir (Öztürk, 2003).

Bu programla gerçekleştirilmesi planlanan diğer bir hedef ise 1USD+0,77 avro olacak şekilde ayarlanan bir kur sepetiyle 2000 yıl sonuna kadar enflasyonun %20 arttırılması olmuştur. Ayrıca döviz kurunun nominal çapa olarak kullanılmasına ve kurdaki değişimin çapraz kurdaki hareketliliğe göre belirlenerek aylık kurun sabitlenmesine karar verilmiştir. Bunun yanında hükümetin belirlediği para politikasına göre TCMB’nin iç varlıklarının sınırı 1,2 katrilyon olarak belirtilmiş ve TCMB’nin net iç varlıklarına sınırlamalar getirilmiştir. Net iç varlıkların arttırılması döviz girişine bağlanmıştır. TCMB’nin para kurulu gibi çalışması hedeflenmiş ve para basımı sınırlandırılmıştır (Öztürk, 2003).

Hükümetin, bu programa göre hareket ederek sabit döviz kuru uygulamasının bazı dezavantajları olmuştur. Sabit döviz kurunun uygulanmasıyla ulusal paranın aşırı değerlenmesi, ithalatın ucuzlayıp ihracatın pahalılaşmasına ve cari açığın artmasına neden olmaktadır (Eren ve Süslü, 2001).

Hükümet Ekim 2000’de bir mini istikrar paketi yürürlüğe koymuştur (Sağlam, 2009).

2.4.2. 2000 Krizi

1999 sonunda yürürlüğe giren istikrar programı sayesinde döviz kuru üzerindeki belirsizlik giderilmiştir. Risk primlerinin düşmesiyle faiz oranlarında da düşüşler yaşanmıştır. Enflasyon konusunda edinilen önemli gelişmeler sayesinde faiz giderleri ve bütçede gözle görülür düzeltilmeler yaşanmıştır. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen TL’nin aşırı değerlenmesinin sonucunda yurtiçi taleplerin artması, uluslararası petrol fiyatlarının yükselmesi ve avronun değer kaybetmesiyle birlikte cari işlemler dengesinin bozulması gibi olumsuz bazı gelişmeler de olmuştur (TCMB, 2002). Cari işlemler açığının ve bankacılık sektöründeki problemlerin artmasıyla istenilen yapısal reformlar ile özelleştirmeler gerçekleştirilememiştir. Bu durum bir krizin oluşması için yeterli zemini hazırlamıştır (Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2003).

IMF, 1999 istikrar programında döviz rezervlerinin düşük seviyede olmasını ve döviz pozisyonunun artış oranının yükseltilmesini istemiştir. TCMB IMF’nin bu isteğini karşılamak için piyasaya likidite vermemiştir. Faiz oranları yükseltilerek döviz talebindeki artış durdurulmaya çalışılmıştır. Faizler yüksek seviyelere çıkınca portföyünde çok miktarda Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) bulunduran Demirbank’a devlet tarafından el konulmuş ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilmiştir (Öztürk, 2003). Demirbank, 1999 istikrar programının faiz oranlarını düşürme hedefi doğrultusunda portföyünü çok sayıda DİBS’ten oluşturarak büyük bir risk üstlenmiştir (Yay ve ark, 2001).

2000 yılının başlarında ortaya çıkan en önemli sorunlardan biri dış ticaret açığının oldukça artmasıdır (Karaçor, 2006). Tablo 2.4’te dış ticaret açığının 1999-2001 tarihleri arasındaki seyri görülmektedir. 1999 yılında 14,100 milyar USD olan dış ticaret açığı %92,4 artarak 28,128 milyar USD seviyesine yükselmiştir. İthalat 2000 yılında %32,7 artış gösterirken, ihracattaki artış %2,8 oranında kalmıştır (Eren ve Süslü, 2001).

Tablo2.4:Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri ve Değişim Oranları

Yıllar	1999	2000	2000*	2001*
Göstergeler				
İthalat (Milyon USD)	40.667	54.902	39.506	29.808
İthalat Değişim Oranı (%)	- 11.4	32.7		-24.5
İhracat (Milyon USD)	26.567	27.774	23.331	25.758
İhracat Değişim Oranı (%)	-1.4	2.8		9.5
Dış Ticaret Açığı (Milyon USD)	14.100	27.128	16.175	4.050
Dış Ticaret Açığı Değişim Oranı (%)	-1.4	92.4		-75.0

*Dokuz aylık verilerdir.

Kaynak:Eren ve Süslü, (2001). Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi. Yeni Türkiye Dergisi, (41), s.10.

Türkiye'de Kasım 2000 tarihinde ortaya çıkan para krizi esnasında halk dövize hücum etmemiştir. Yaşanan bu para krizinin başlıca nedeni bankalarla ilgili düzenlemelerin çok kısa süre içinde gerçekleştirileceğine ilişkin beklentiler olmuştur. Kamu otoritelerinin krizi yanlış tanımlamasıyla uygulanan çözüm yöntemi de hatalı olmuş ve faizler oldukça yüksek seviyelere çıkmıştır (Ersoy, 2008)

TCMB bu dönemde para ve faiz politikası uygulayarak kamuoyunu harcama yapmaya teşvik etmiştir. Tüketimin arttırılması için enflasyon oranı %50 seviyelerinde iken faiz oranı %40 seviyelerine düşürülmüştür. 1999 yılında buzdolabı, TV ve otomobil gibi dayanıklı tüketim mallarının satışları %8 iken bu oran 2000 yılında %23,7 oranına yükselmiştir. Bunun yanında yıllık enflasyon oranı %55 seviyesine yükselince mevduat faiz oranı %40'ın altına düştüğü için bankalara mevduat yatırmak önemini kaybetmiştir. Döviz kuru düşük olduğu için getirisi az olmuştur. Bütün bu gelişmeler nedeniyle hanehalkı tasarruf yerine tüketimi tercih etmiştir. Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu mevduatın yatırım ve üretim yerine tüketime yönelmesi kısa bir süre sonra likidite krizinin çıkmasında etkili olan bir durumdur (Turgut, 2006).

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Cooperation and Development; OECD) Şubat 2001'de Türkiye raporu yayınlamıştır. Bu rapora göre yukarıda bahsedilen faktörlerin dışında Kasım 2000'deki krize yol açan diğer faktörler şu şekilde belirtilmiştir:

- 1) Ziraat Bankası ve Halk Bankası'nın görev zararları yıllar içinde artış göstererek, 1999 yılında 19 milyar USD iken 2000 yılında 21 milyar USD'ye çıkmıştır.
- 2) %45 olan Kamu Kesimi Borç Stoku/GSYİH oranı yükselerek %62'ye ulaşmıştır.
- 3) %8,2 olan kamu bankalarının görev zararı/GSYİH oranı %3,2 artarak %11,4'e yükselmiştir.
- 4) Kamu bankalarının döviz gelir-gider farkı 18 milyar USD gibi çok yüksek bir miktara çıkmıştır.
- 5) Bankaların döviz açık pozisyonları artarak 20 milyar USD'yi geçmiştir.
- 6) IMF'ye taahhüt edilen özelleştirmeler istenilen seviyede yapılamadığı için Dünya Bankası'nın vereceği 780 milyon USD kredi askıya alınmıştır.
- 7) Yaşanan depremlerin ardından 3,8 milyar USD'lik dış kredi taahhüdünün sadece 47 milyon USD kadarı bağış olarak gerçekleşmiştir. Yaşanan 1999 depreminin maliyetinin Türkiye ekonomisine zararı 15 milyar USD'den fazla olmuştur.
- 8) TL'nin %20 oranında yüksek değer kazanması, petrol fiyatlarının yükselmesi ve avronun değer kaybetmesi ödemeler bilançosunu olumsuz olarak etkilemiştir.
- 9) 2000 Ocak-Ağustos döneminde faiz oranlarının hızla düşmesiyle küçük ve orta ölçekli bankaların hazine bonoları zararına satılmıştır ve bu, bankaların kârlılık oranlarını düşürmüştür. 2000 Kasım ayından itibaren Türkiye likidite krizi ile karşılaşmıştır (Işık, Alagöz ve Yıldırım, 2006).

Bütün bu olumsuz gelişmeler sonucunda ortaya çıkan Kasım 2000 krizi beraberinde spekülasyonları da getirmiştir. Bu spekülasyonlar finansal piyasada paniğe yol açmıştır. Yaşanan panik sonrası bankaların açık pozisyonları giderilmeye çalışılırken TL'ye olan talep giderek artmıştır. Bu durumla yükselen faizler sonrası elinde çok bono bulunduran bankalardaki risk artmıştır. Bunun yanında sabit döviz kuru uygulamasının sonucu olarak Türkiye'nin cari açığı da artmıştır (Mangır, 2006).

Bunların ardından Demirbank gibi diğer bankalara da el konulacağı spekülasyonları artmıştır. TCMB, yaşanan panik ortamını yatıştırmak için piyasaya TL sürmüştür. Bunun sonucunda TCMB brüt döviz rezervleri 17 Kasım tarihinde 24 milyar 433 milyon USD seviyesinde iken aralık ayında 18 milyar 942 milyon USD seviyesine düşmüştür. Halkın TL'de kalıp dövize geçmemesi ve IMF'nin 7,5 milyar USD kredi vermesi Kasım krizinin büyümesini önlemiştir (Öztürk, 2003).

Yabancı yatırımcılar 5,2 milyar USD değerinde menkul kıymet satmışlardır. Kasım 2000'de gerçekleşen satış ile yurt dışına yüksek miktarda sermaye çıkışı olmuştur. Bu çıkış Türk ekonomisine büyük bir zarar vermiştir ve TCMB'nin rezervleri erimiştir. IMF'nin 2,9 milyar USD'lik ek yardımları ile ekonomik şok atlatılmaya

çalışılmıştır. Bunun yanında TCMB piyasaya ek para sürmüş ve faiz oranları yükseltilmiştir. IMF'den 7,5 milyar USD'lik ek rezerv piyasaya sürülmüştür. Bu kredide sorunları çözememiş ve hazine daha yüksek faiz oranlarıyla borçlanmaya başlamıştır. Kasım 2000'den sonra ekonomik kırılganlık artmış ve mali piyasa riskleri çok üst düzeye çıkmıştır (Keskin ve Ark, 2006).

Kasım 2000 krizinden sonra Türkiye ekonomisi kötüye gitmiştir. Bu durumu düzeltmek için alınan 6 Aralık 2000 Kararları şöyledir:

- 1) Halkın bankalarda olan mevduatlarına güvence sağlanmasına devam edilecektir.
- 2) Yabancı bankaların Türk bankalarına verdikleri kredilere güvence sağlanacaktır.
- 3) Özelleştirme alanındaki faaliyetler hızlandırılacaktır.
- 4) 2001 yılı enflasyon hedeflerini gerçekleştirmek için alınan önlemler uygulanmaya devam edilecektir.
- 5) Ekonomik problem yaşayan bankaların mali yapılarında düzenlemeler yapılacaktır.
- 6) Kur politikası aynen korunacak ve para politikasındaki limit uygulaması devam edecektir.
- 7) Cari açığın azaltılması, enflasyonun düşürülmesi ve ekonomik büyümenin sağlanması konusunda mücadele aynen sürecektir (Çelebi, 2001).

2.4.3. 2001 Krizi

1994 istikrar programının başarısızlığı 2001 krizine kadar devam eden süreçte başlangıç noktasını oluşturmuştur. 1994 istikrar programında finansal sektör reform çalışmaları yeterince kapsamlı olmadığı ve kamu borçları azaltılmadığı için 2001 krizi Türk ekonomisini derinden sarsmıştır (Özyıldız, 2009). 1994 istikrar programı gibi geçmişte uygulanan ve başarısızlıkla sonuçlanan istikrar programlarının ardından 1998 yılında yakın izleme programı uygulanmaya başlamıştır. Enflasyonu düşürmek ve kamu alanında mali performansı yükseltmek için hazırlanan bu program da 1994'teki gibi başarısız olmuştur (TCMB, 2002). Bu programların yetersizliğine 1999 Marmara depremi, 2000 Kasım krizi ve hükümetlerin koalisyon hükümeti şeklinde olması nedeniyle oluşan istikrarsızlık gibi faktörler de eklenince 2001 krizi kaçınılmaz olmuştur (Özyıldız, 2009).

2001 krizi döviz krizi niteliğindedir ve temelinde cari işlemler açığının yüksek oranda artması yer almaktadır. TL'nin aşırı değerlenmesi, mali sektörde artan sermaye çıkışları, bankaların döviz pozisyonlarındaki büyük açık, kamu bankalarının yüksek miktarda görev zararları ve mali sektörün taşıdığı kâr ve faiz riskinin çok artması 2001 krizini meydana getiren diğer unsurlardır (Karaçor, 2006).

Bu olayların bir araya gelmesinin ardından 19 Şubat 2001 tarihinde bir siyasi tartışma ile 2001 finansal krizi patlak vermiştir. Daha sonra Kasım 2000 krizinde hassas olan piyasalar çökmüş ve TL pozisyonunda olan halk Şubat 2001’de dövize hücum etmiştir. Böylece döviz kuru üzerindeki baskı artmıştır. Krizi izleyen iki gün boyunca piyasaya müdahale eden TCMB’nin rezervleri erimiştir. Döviz rezervleri 16 Şubat’ta 27 milyar 943 milyon USD iken 19 Şubat 2001’de 22 milyar 581 milyon USD’ye düşmüştür. Döviz kuru çapası 22 Şubat 2001 tarihinde yürürlükten kaldırılmış ve dalgalı kura geçilmiştir. Dalgalı kura geçiş kararından sonra USD 688 bin TL’den 962 bin TL’ye yükselmiştir (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002).

Şubat ayında Türkiye’den 6,5 milyar USD kadar sermaye çıkışı olmuştur. Bunun 2,7 milyar USD’yi sermaye hareketleri, 2,5 milyar USD’yi portföy yatırımları ve 1,3 milyar USD ise diğer döviz çıkışlarıdır. 2001 Şubat ayında, IMF’nin desteğiyle Kasım 2000 krizinde tutulabilen USD kurunu tutmak artık imkânsız bir hale gelmiştir (Kazgan, 2008).

Bunların dışında TCMB’nin borcunu ödeyemeyen bankalara borç verme işlevini yerine getirememesi beraberinde bazı problemleri ortaya çıkarmıştır. Bu olayın ardından mali piyasalar büyük açıklar vermiştir. 21 Şubat’taki hazine ihalesi yapılamamış, faizler %7500 seviyesine çıkmış ve bankacılık sistemi dört günde %2500 oranında faizlerle baş etmek zorunda kalmıştır. Bu sürecin finansal sisteme etkisi ise 15 milyar USD seviyesinde olmuştur (Mangır,2006).

2001 Ocak ayından Mart ayına kadar TCMB’nin uluslararası rezervleri 3,5 milyar USD azalmıştır. İMKB 100 Endeksi ocak ayında 10,685 seviyesinden 8.023 seviyesine düşmüştür. 2001 Ocak’ta 678,7 bin TL olan USD şubat ayında 905,5 bin TL’ye, mart ayında ise 1,1 milyon seviyesine yükselmiştir. Diğer taraftan devletin el koyduğu banka sayısı gün geçtikçe artmıştır. Kısacası; IMF önderliğinde yürütülen programın hataları, bankacılık sisteminin çökmesi, sermaye kaçışı ve Türkiye’deki mali piyasaların iflas etmesi ülkeye ağır bedeller ödetmiştir (Kazgan, 2008).

2001 yılında ekonomik verilerin tamamına yakını 2001 krizinden etkilenmiştir. Aşağıdaki Tablo 2.5’te 2001 krizinin etkilerinin ne kadar büyük olduğu görülmektedir (BDDK, 2001c).

Tablo2.5: Temel Ekonomik ve Finansal Göstergeler

Tarihler Göstergeler	2000 Ocak	2001 Eylül	2001 (1.Çeyrek)	2001 (2.Çeyrek)	2001 (3.Çeyrek)
GSMH Büyümesi (%)	5,9	-8,3	-4,4	-11,4	-8,5
TÜFE (% Değişme)	26,9	47,7	10,7	19,5	11,6
TL /USD (Bin TL)	605,9	1.122	791	1.183	1.393
TL /USD (% Değişme)			16,6	49,4	17,8
TCMB Reel Kur Endeksi (1995= 100)	133,5	114,4	133,3	109,1	100,8
İhracat (%Değişme)	6,7	11,8	8,8	13,4	13,2
İthalat (% Değişme)	37,6	-23,3	-6,5	-30,6	-29,2
Dış Ticaret Açığı (Milyar USD)	-16,2	-4,1	-2,1	-0,6	-1,4
Cari İşlemler Dengesi (Milyar USD)	-6,9	2,5	-0,5	1,2	1,9
İMKB Ulusal 100 Endeksi (TL)	15.352	10.412	9.553	10.935	9.366
GSMH Büyümesi (%)	5,9	-8,3	-4,4	-11,4	-8,5

Kaynak:BDDK, (2001c). Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu; Ekonomik Değerlendirmeler Dairesi, s.2.

22 Şubat 2001 tarihinde sabit kur uygulaması terk edilerek dalgalı kura geçilmiş ve Türkiye %40 oranında devalüasyon yapmıştır. 2001 krizinin etkilerini yok etmek için Nisan 2001’de güçlü ekonomiye geçiş programı yürürlüğe girmiştir (Mangır 2006).

2001 yılında reel ekonomide yaşanan daralma, 1945 yılı hariç, Cumhuriyet tarihinde yaşanan en şiddetli daralmadır. GSMH’de ilk altı aylık daralma %8,5 oranında olmuştur. 200 milyar USD’yi aşan GSMH’nin 160-170 milyar USD kadar düşeceği hesaplanmıştır. Araba satışları ve trafiğe çıkan araç sayısındaki büyük düşüş, protesto edilen senetlerin değerindeki %50’yi aşan artış ve özel imalat sanayi

kapasite kullanım oranında gözlenen aşırı düşüşler 2001 krizinin etkilerini gözler önüne sermektedir (Kazgan, 2002).

19 Şubat 2001 krizinin ardından:

- 1) Ziraat Bankası, Emlak Bankası ve Halk Bankası'nın meclis tarafından çıkarılacak yeni bankalar kanunu çerçevesinde birleştirilerek bu bankalar için ortak bir yönetim kurulunun oluşturulması, ayrıca bankacılık sektörünün yeniden düzenlenmesi ve mali piyasalarda oluşan belirsizliğin giderilmesi,
- 2) Uygulanacak ekonomik politikalar ile döviz kuru ve faiz oranlarında istikrarın sağlanması,
- 3) 2001 yılının ikinci yarısından itibaren ekonomik büyümeyi sağlamak için istikrar ortamının ve ekonomik dengelerin sağlanması,
- 4) Enflasyonla mücadele edilmeye kararlılıkla devam edilmesi,
- 5) Finansal piyasalara yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi,
- 6) Türk Hava Yolları, Tekel, şeker fabrikaları ve Türk Telekom gibi büyük kuruluşların bir an önce özelleştirilmesi ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na bağlı bulunan diğer kuruluşların özelleştirilmesinin hızlandırılması,
- 7) Mali piyasalarda istikrarın ve güven ortamının sağlanması ve istikrar programının uygulanmasına devam edilmesi,
- 8) Yürürlükteki istikrar programının en önemli amaçları olarak enflasyonla mücadele edilmesi, gelir dağılımının ve ekonomik büyümenin sağlanması,
- 9) Bankacılık sektöründe yeni düzenlemeler yapılarak bankacılık sektörünün yenilenmesi,
- 10) Kamu harcamalarının kısılmasıyla devlete ek yük getirecek uygulamalardan uzak durulması,
- 11) TCMB'nin yeniden gözden geçirilmesi ve meclisten yeni bir TCMB yasasının çıkarılması,
- 12) TCMB'nin döviz piyasalarına müdahalesinin kısa dönemde oluşacak aşırı dalgalanmayı önleyecek şekilde olması ve TCMB'nin uzun dönemli döviz kuru dalgalanmalarını etkileyecek müdahalelerden uzak durması gibi bazı önlemlerin alınması zorunlu olmuştur (Çelebi, 2001).

2.4.4. 2001 Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

1999'da istikrar programının yürürlüğe girmesiyle birlikte enflasyonun düşürülmesi ve bütçe disiplini hedeflenmiş, bu sebeple yapısal reformlara dayalı ekonomik büyüme için gerekli bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu programda bankacılık sektörünü doğrudan ilgilendiren önemli kararlar ve düzenlemeler de yer almıştır (TBB, 2001b). Böylece Türk bankacılık sektöründeki yasal ve kurumsal düzenlemeleri günümüz

şartları ve uluslararası standartlar ile uyumlaştırma amacıyla 18 Haziran 1999 tarihinde 4389 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, bağımsız ve mali özerkliğe sahip olarak 31 Haziran 2000'de faaliyetlerine başlayan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. Bankacılık sektöründeki etkinlik ile rekabeti arttırmak, mevduat sahiplerinin haklarını korumak, sektörün yaratabileceği zararları minimum seviyelere indirerek sağlıklı çalışmasını ve sektöre olan güveni sağlamak BDDK'nın temel hedefleridir. Bankacılık sektörüyle ilgili olarak yürürlüğe giren kanun ile geri dönmeyen kredilerin oranının düşürülmesi için bankaların kredi verme koşulları zorlaştırılmıştır. Ayrıca, banka kurmak ve banka sahibi olmak da eskisi kadar kolay olmamıştır. Bunlara ek olarak, bankaların sermaye yetersizliği problemleri yaşamaması için risk izleme birimleri kurmak zorunlu hale getirilmiştir (Boyacıoğlu, 2003). Bu yasa sayesinde bankacılık sektöründe yaşanan ahlaki sorunlar da engellenmeye çalışılmıştır (Çolak ve Yiğidim, 2001).

Bunların ardından Aralık 1999'da Bankalar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle Türk bankacılık sektörünün mevzuatı AB bankacılık mevzuatına yakınlaştırılmış ve bankaların denetim etkinliğinin artırılmasına yönelik düzenlemelere gidilmiştir. Bankaların iç denetim sistemleri oluşturularak risk yönetiminde uluslararası standartların yakalanması hedeflenmiştir (TBB, 2001b). 4672 sayılı yasa ile Mayıs 2001'de Bankalar Kanunu'nda yeniden düzenlemeye gidilmiş yapılan değişiklik ile yasaya banka devir ve birleşmelerini teşvik eden bazı maddeler eklenmiştir. Bankacılık sektöründe çalışanların görevlerini aksatmaları ya da kötüye kullanmaları önlenmeye çalışılmış ve BDDK üyelerinin yapısı yeniden düzenlenmiştir (Çolak ve Yiğidim, 2001).

Bu çalışmaların yanı sıra 1999 istikrar programının enflasyonla mücadele bölümü bankacılık sektörünün bilanço yapısının şekillenmesinde etkili olmuştur. 1999 istikrar programının yürürlüğe girmesinin ardından faiz oranları düşmüştür. Böylece finansal piyasalarda yapılan spekülasyonlar faiz oranının düşeceği beklentisine yol açmış ve DİBS'e yatırım çok fazla olmuştur. Bankalar yüksek faizli kaynaklara bağımlı kalmamıştır. Döviz kurunun önceden açıklanmasıyla bankalar yabancı para cinsinden kaynaklara yönelmiştir. Böylece bankaların kaynakları kısa vadeli döviz cinsinden olurken, bu kaynakların kullanımları ise uzun vadeli ve TL cinsinden olmuştur. Bu gelişmeler bankacılık sektörünün likidite, faiz ve kur risklerini arttırarak bilanço kırılganlıklarını yükseltmiştir (Yiğit, 2005).

Bankacılık sektöründeki DİBS/ Toplam Aktif oranı aşağıdaki Tablo 2.6'da ayrıntılı olarak görülmektedir (Toprak ve Demir, 2001).

Tablo2.6:Bankaların DİBS/Toplam Aktif Oranları, (%)

Tarihler	1999 Aralık	2000 Eylül	2000 Aralık
Bankalar			
Kamu	17,8	22,4	22,3
Özel	26,5	20,3	20,0
Yabancı	36,2	34,8	29,8
TMSF	55,4	60,7	90,5
Kal. ve Yatırım	6,9	10,1	8,4
Toplam	26,2	25,1	26,9

Kaynak:Toprak ve Demir, (2001). Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(2), s.15.

Yukarıdaki Tablo 2.6'ya göre DİBS'lerin bankacılık sektöründeki dağılımı şöyledir: En fazla DİBS'i bulunduran TMSF, yabancı bankalar, kamu bankaları, özel bankalar, yatırım ve kalkınma bankalarıdır. Aralık 1999'da TMSF bünyesindeki bankaların DİBS/toplam aktif oranı %55,4'tür. Bu oran Eylül 2000'de %60,7'ye, üç ay sonra Aralık 2000'de ise %90,5'e yükselmiştir. Bu durum TMSF bünyesindeki bankaların zararlarının karşılığı olarak hazine tarafından bu bankalara DİBS verilmesinden kaynaklanmaktadır. Yabancı bankalar bünyesindeki fazla olan DİBS oranının zaman içinde azaldığı görülmektedir. 1999 istikrar programı çerçevesinde faiz oranları azalıp hazine düşük maliyetli borçlanınca bankaların DİBS'ten elde ettikleri kârları azalmış ve mali yapıları bozulmuştur (Toprak ve Demir, 2001).

1999 yılından itibaren bankaların kâr durumu gittikçe azalmış ve 2000 yılına gelindiğinde bankalar zarar etmeye başlamıştır. Bankaların açık pozisyonları yüzünden yüksek maliyetle borçlanmaları kâr ve zarar durumlarını etkilemiştir. 2000 yılının eylül ayında sektör 57 trilyon kâr elde etmiş, ancak Kasım 2000 krizi nedeniyle aynı sene aralık ayında 2.724 trilyon zarar etmiştir. 2000 yılında eylül ve aralık ayları arasındaki değişim TMSF'ye devredilen bankalar içinde benzer şekilde olumsuz yönde gerçekleşmiştir. Bu bankalar Eylül'de 1,563 trilyon TL zarar etmiş, aralık ayında ise zarar durumu 3,310 trilyon TL'ye yükselmiştir. Bankacılık sektörü Aralık 1999'da 306 trilyon zarar ederken, 2000 Aralık'ta sektör zararı %791 artarak 2,724 trilyon TL'ye yükselmiştir. Bankaların net kâr-zarar durumları Tablo 2.7'de görülmektedir (Toprak ve Demir, 2001).

Tablo2.7:Bankaların Net Kâr/Zararları, (Trilyon TL)

Tarihler	1999 Aralık	2000 Eylül	2000 Aralık	% Değişme
Bankalar				
Kamu	284	48	-177	-162,4
Özel	1.485	1.267	482	-67,6
Yabancı	278	135	66	-76,3
Kal. Yatırım	194	170	215	10,7
TMSF	-2.547	-1.563	-3.310	30,0
Toplam (TMSF dahil)	-306	57	-2.724	791,0
Toplam (TMSF hariç)	2.241	1.620	586	-74,0

Kaynak:BDDK, (2001a). Yıllık Rapor 2000, s.38.

Hazine 2000 yılı sonuna kadar 22 katrilyon TL, 2001 yılında 43,7 katrilyon TL tutarında kamu bankalarının görev zararlarını karşılamıştır. Bu borç yükünün 1,6 katrilyon TL'si Halk ve Emlak Bankası'nın, 16,3 katrilyon TL'si TMSF'ye devredilen bankaların, 25,8 katrilyon TL'si ise kamu bankalarının görev zararlarıdır (Toprak ve Demir, 2001).

2001 krizinin oluşmasında etkili olan diğer unsurlardan biri de bankalara geri ödenmeyen kredilerdir. Bankaların takibe düşen kredileri Tablo 2.8'de görülmektedir.

Tablo2.8:Takipteki Alacaklar, Karşılıklar ve Kredilerin Takibe Dönüşme Oranı

Tarihler Bankalar	2000 Aralık	2001 Haziran	2001 Eylül	2001Eylül/ 2000Aralık	2001Eylül/ 2001Haziran
	Takipteki Alacaklar (Trilyon TL)			Reel % Değişim	
Kamu	1.153	2.058	3.424	82,4	47,6
Özel	1.170	1.262	1.439	-24,5	1,2
TMSF	1.570	2.799	3.921	53,4	24,4
Yabancı	15	43	59	136,2	23,0
Kalkınma ve Yatırım	52	116	151	79,4	16,0
Toplam	3.960	6.277	8.994	39,5	27,2
Toplam (TMSF)	2.390	3.479	5.073	30,3	29,4
	Karşılıklar (Trilyon TL)				
Kamu	350	1.394	1.741	205,7	10,8
Özel	855	594	651	-53,3	-2,7
TMSF	1.260	2.400	3.393	65,3	25,5
Yabancı	10	23	34	118,8	33,1
Kalkınma ve Yatırım	25	48	57	38,9	4,0
Toplam	2.500	4.460	5.876	44,3	16,9
Toplam (TMSF)	1.240	2.059	2.483	23,0	7,0
	Takibe Dönüşme Oranı (%) (*)				
Kamu	11,6	20,2	29,6		
Özel	6,0	4,7	4,7		
TMSF	42,3	62,1	70,0		
Yabancı	3,4	4,8	5,4		
Kalkınma ve Yatırım	2,5	3,7	4,1		
Toplam	11,1	13,8	17,0		
Toplam (TMSF)	7,4	8,5	10,7		
(*) Takibe Dönüşme Oranı: Takipteki Alacaklar/ (Krediler+ Takipteki Alacaklar)*100					

Kaynak:BDDK, (2001c). Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu, Ekonomik Değerlendirmeler Dairesi, s.12.

Aralık 2000'den Eylül 2001'e kadar kamu bankalarının kredilerinin %82,4 oranında takipte alacağı bulunmaktaydı. Ayrıca, bu kredilerin dokuz aylık süreç içinde takibe dönüşme oranı %20,2 olarak görülmektedir. Aralık 2000 ve Eylül 2001 tarihleri arasında takibe düşen en fazla alacak oranı ise yabancı bankalarda olmuştur (BDDK, 2001c).

Krizin bankacılık sektörüne birçok olumsuz etkisi olmuştur. Bankacılık sektörünü oluşturan grupların aktif büyüklüğü nasıl meydana getirdiği aşağıdaki Tablo 2.9'da görülmektedir (BDDK, 2001c).

Tablo2.9:Gruplar İtibariyle Aktif Büyüklüğündeki Gelişmeler (Eylül 2001)

Göstergeler	Toplam Aktifler		Reel Yüzde Değişme			Yüzde Değişme	
	Trilyon TL	Milyon USD	09-01/09-00	09-01/12-00	09-01/06-01	09-01/12-00	09-01/06-01
Bankalar							
Kamu	46.144	30.101	-17,4	-20,6	2,6	-43,4	-5,5
Özel	91.063	59.403	3,6	8,5	3,7	-22,6	-4,5
Diğer	29.737	19.398	-9,4	3,7	-3,5	-26,0	-11,2
TMSF Bünyesindeki Bankalar	19875	12.965	271,4	40,3	-24,5	0,1	-30,5
Yabancı	4.497	2.933	-59,6	-21,1	0,7	-43,7	-7,2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	8.218	5.360	11,9	8,7	8,8	-22,4	0,1
Genel Toplam	169.796	110.763	1,3	0,2	-0,8	-28,5	-8,6

Kaynak:BDDK, (2001c). Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu; Ekonomik Değerlendirmeler Dairesi, s.6.

Tablo 2.9'da TL bazında en fazla etkilenenlerin yabancı bankalar olduğu görülmektedir (BDDK, 2001c).

Bankacılık sektörünün krizden etkilendiği diğer bir nokta ise banka gruplarının aktif kredi ve mevduat durumlarıdır. Aşağıdaki Tablo 2.10'da banka gruplarının toplam aktif, krediler ve mevduat içindeki payları görülmektedir (BDDK, 2001b).

Tablo2.10:Grup Paylarındaki Gelişmeler

Göstergeler	Toplam Aktifler İçindeki Pay (%)		Toplam Krediler İçindeki Pay (%)		Toplam Mevduat İçindeki Pay (%)	
	Aralık 2000	Haziran 2001	Aralık 2000	Haziran 2001	Aralık 2000	Haziran 2001
Bankalar						
Kamu	34,3	26,3	27,5	20,7	39,8	32,2
Özel	49,5	51,1	58,1	64,8	45,9	53,1
Diğer	16,9	18,0	16,6	15,9	15,2	18,1
TMSF Bünyesindeki Bankalar	8,3	15,5	6,7	4,5	13,4	13,5
Yabancı	3,4	2,6	1,3	2,1	0,9	1,2
Mevduat Bankaları Toplamı	95,5	95,6	93,6	92,1	100,0	100,0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4,5	4,4	6,4	7,9	-	-
Sektör Toplamı	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak:BDDK, (2001b). Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu, Ekonomik Değerlendirmeler Dairesi, s.5.

Kamu bankalarının Aralık 2000 ve 2001 yılı arasında küçüldüğü görülmektedir. Kamu bankalarının aktif toplamları %8 oranında azalmıştır. Toplam kredilerindeki azalma %6,8 oranında iken, toplam mevduatlarındaki azalma ise %7,6 oranındadır. Kriz sürecinde özel bankaların toplam aktifteki payları artmıştır. Ayrıca özel bankaların toplam kredi ve mevduat içindeki paylarının da arttığı görülmektedir (BDDK, 2001b).

Bankacılık sektöründe kriz nedeniyle oluşan etkileri görmek için bankaların pasif yapılarına da bakmak gerekir. Tablo 2.11’de bankacılık sektörünün pasif yapısı görülmektedir.

Tablo2.11:Bankaların Pasif Yapısı

Göstergeler Tarihler	Trilyon TL			Yüzde Pay		
	Aralık 2000	Haziran 2001	Eylül 2001	Aralık 2000	Haziran 2001	Eylül 2001
Bankalar						
Mevduat	58.900	87.553	105.461	56,6	57,6	62,1
Bankalara Borçlar	23.907	27.688	26.933	23,0	18,2	15,9
Yurtiçi Bankalar ve Benzeri Kuruluşlar	8.479	6.963	5.887	8,1	4,6	3,5
Yurtdışı Bankalar ve Benzeri Kuruluşlar	14.810	20.380	20.461	14,2	13,4	12,1
Yurtdışı Bankalar ve Benzeri Kuruluşlar (Milyon USD)	22.046	16.268	13.347	14,2	13,4	12,1
Özkaynak	7.202	16.351	15.645	6,9	10,8	9,2
Diğer	14.084	20.302	21.757	13,5	13,4	12,8
Toplam	104.093	151.984	169.796	100	100	100

Kaynak:BDDK, (2001c). Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu, Ekonomik Değerlendirmeler Dairesi, s.13.

Bankaların mevduatlarının pasif içindeki paylarında Aralık 2000'den Eylül 2001 tarihine kadar artış gerçekleşmiştir. Aralık 2000'de %56,6 oranı artarak Eylül 2001'de %62,1 olmuştur. Bankalara olan borçların ise Haziran 2001'de %18,2 oranında olduğu görülmektedir (BDDK, 2001c).

Şubat 2001 krizi bankaların portföyünde önemli bir bölümü oluşturan DİBS'lerin değerlerini de çok düşürmüştür. Bankalar mevduat faiz oranlarını önemli oranda yükseltmiştir. Bankaların döviz ile borçlanmaları nedeniyle sabit kurdan dalgalı kura geçilmesi yüksek maliyetlere neden olmuştur. Böylece bankaların kârlılıkları önemli oranda azalmıştır. Bazı bankalar sermayelerinin büyük bölümünü kaybetmiş ve kredi verme faaliyetlerini yerine getiremez hale gelmiştir (Boyacıoğlu, 2003).

Banka kârlılık performansı düşük olduğu için bankalar sorunlu krediler için yeterince karşılık ayıramamış ve sermayelerini güçlendirememiştir (Boyacıoğlu, 2003). Aşağıdaki Tablo 2.12'de 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin bankacılık sektörünün kârlılık ve sermaye yapıları üzerindeki olumsuz etkileri görülmektedir.

Tablo2.12:2000-2001 Yılları Arasında Bankacılık Sektöründe Özkaynaklar

Tarihler	2000 Aralık	2001 Aralık
Göstergeler		
Sermaye (milyar USD)	18.011	12.405
-Zarar (milyar USD)	10.497	7.476
+Kâr (milyar USD)	3.205	1.523
Toplam Özkaynaklar (milyar USD)	10.719	8.250
Özel Sermayeli Bankalar (milyar USD)	10.102	3.626
Toplam Aktifler (milyar USD)	154.947	115.020
T.Özkaynaklar/T. Aktifler	6.9	7.2

Kaynak:TBB, (2002b). Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi. Bankacılar Dergisi, (43), s.11.

2000 yılının Aralık ayında bankacılık sektörünün öz kaynakları 10,7 milyar USD iken 2001 yılında 8,3 milyar USD'ye gerilemiştir. Aralık 2000'de 10 milyar USD olan özel sermayeli bankaların öz kaynakları ise 3,6 milyar USD'ye düşmüştür. T. Öz kaynaklar/T. Aktifler oranına bakıldığında bu oranın Aralık 2000'de %6,9'dan bir yıl sonra %7,2 oranına yükselmiş olduğu görülmektedir (Boyacıoğlu, 2003).

Bankacılık sektöründe 2001 krizinden etkilenen diğer bir nokta ise banka ve şube sayılarıdır. Toplam banka ve şube sayısı aşağıdaki Tablo 2.13'te görülmektedir.

Tablo2.13:Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı

Tarihler	1999	1999	2000	2000	2001	2001
Bankalar	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Ticaret Bankaları	62	7.660	61	7.807	46	6.889
Kamu Bankaları	4	2.865	4	2.834	3	2.725
Özel Bankalar	31	3.960	28	3.783	22	3.523
Fondaki Bankalar	8	714	11	1.073	6	408
Yabancı Bankalar	19	121	18	117	15	233
Kalkınma ve yatırım Bankaları	19	31	18	30	15	19
Kamu Bankaları	3	12	3	11	3	4
Özel Bankalar	13	16	12	16	9	12
Yabancı Bankalar	3	3	3	3	3	3
Toplam	81	7.691	79	7.837	61	6.908

Kaynak:TBB, (2002a). 2001 Yılında Türk Bankacılık Sistemi. Bankacılar Dergisi, (42), s.5

2001 yılında TMSF'ye devredilen bankalar şöyledir: Ulusal Bank, İktisat Bankası, Toprakbank, Sitebank, Tarişbank, Milli Aydın Bankası, Kentbank, Bayındırbank ve EGS Bank. Ocak 2001'de Bank Kapital, Yaşar Bank, Yurtbank ve Egebank.; Nisan 2001 tarihinde ise Ulusal Bank, Sümer Bank ile birleşmiştir. 2001 yılı içinde Sümerbank'ın Oyak Grubu'na satışı gerçekleşmiştir. Haziran 2001'de ise Esbank ve İnterbank, Etibank ile birleştirilmiştir. Yıl sonunda ise Etibank'ın bankacılık faaliyetlerine son verilmiştir. 2001'de Demirbank HSBC'ye, Sitebank ise Novabank'a satılmıştır (TBB, 2002a).

Kriz nedeniyle 2001 yılında bankacılık sektöründe çalışanların sayısında da azalma olmuştur. Aşağıdaki Tablo 2.14'te bankacılık sektöründe çalışanların dağılımı görülmektedir. İşini kaybedenlerin sayısı 2000 yılında 3.587 iken 2001 yılında 32.906 olmuştur. 2001 yılında ticaret bankaları grubundaki kamu bankalarında 14.083, özel bankalarda ise 6.574 çalışanın işine son verilmiştir. İşini kaybedenlerin çoğu ticaret bankaları grubunda olmuştur (TBB, 2002a).

Tablo2.14:Bankacılık Sisteminde Çalışanlar

Tarihler	1999	2000	2001
Bankalar			
Ticaret Bankaları	168.558	164.845	132.274
Kamu Bankaları	72.007	70.191	56.108
Özel Bankalar	76.386	70.954	64.380
Fondaki Bankalar	15.980	19.895	6.391
Yabancı Bankalar	4.185	3.805	5.395
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5.430	5.556	5.221
Kamu Bankaları	4.336	4.456	4.322
Özel Bankalar	1.027	1021	822
Yabancı Bankalar	67	79	77
Toplam	173.988	170.401	137.495

Kaynak:TBB, (2002a). 2001 Yılında Türk Bankacılık Sistemi. Bankacılar Dergisi, (42),s.6

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin Türk bankacılık sektörüne diğer etkileri ise şu şekilde sıralanabilir:

- 1) 2000 yılı sonunda bankacılık sektörünün aktifi 155 milyar USD seviyesindeyken, 2001 yılı sonunda %26 azalarak 115 milyar USD'ye düşmüştür. Bankacılık sektöründe faiz oranlarındaki artışla bankaların kısa vadeli finansman toplayıp bunu uzun vadeli yatırımlara yöneltmeleri sonucunda bankaların bilançoları iki yönde olumsuz olarak etkilenmiştir.
- 2) Bankacılık sektörünün finansman şekli olarak dövizle borç alıp TL ile yatırım yapmasının sonucunda yüksek miktarda kamu kesimi borçları ile kamu bankalarının görev zararlarını karşılaması ve kur artışlarının fazla olması bankacılık sektörünü olumsuz etkilemiştir.
- 3) Kamu bankaları verimsiz yüksek maliyetle çalışmaktaydı. Bu yüzden bankacılık sektöründeki kamu bankalarının %35 olan payı bankacılık sektörünün verimli çalışmasını engellemiştir.
- 4) Makro ekonomik istikrarsızlık nedeniyle reel ekonomiye hâkim olan kriz sonrası bankacılık sektörünün aktifinde azalma olmuştur ve aktifinin kalite değeri düşmüştür. Bu durumun sonucu olarak bankaların verdikleri kredilerin geri dönüş oranı azalmıştır.
- 5) Bankacılık sektörünün öz kaynakları faiz ve kur riski nedeniyle hızlı bir şekilde azalmıştır. Ayrıca, bankacılık sektörünün sermayesi de azalmış ve mevcut riskler için ayırmak zorunda olduğu sermaye nedeniyle zor duruma

düşmüştür. Dolayısıyla sektör sermaye yeterliliği oranına erişmekte sıkıntılar çekmiştir.

- 6) Sermaye yeterliliği sağlayamayan bankacılık sektörü sermaye arttırımına da gidememiştir. Bu durumun ardından bankaların riskleri artmaya başlamıştır. Bankaların verdikleri kredileri geri istemeye başlamaları batık kredi oranlarını büyük oranda arttırmıştır.
- 7) 2001 yılı sonunda bankacılık sektöründe verilen kredilerin batıklık oranı %10'u aşmıştır (Şahözkan, 2003).

3. BÖLÜM

3. 2001 KRİZİ SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİNİN ve BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ ve 2008 FİNANSAL KRİZİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

3.1. Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

2000 Kasım ve 2001 Şubat tarihlerinde yaşanan ekonomik krizlerin ardından yeni bir program gündeme gelmiştir (Yeldan, 2001). 14 Nisan 2001'de sözü edilen bu program basına açıklanmıştır. 3 Mayıs 2001'de ise program niyet mektubu ile yeniden düzenlenerek 15 Mayıs 2001 tarihinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adı altında yürürlüğe girmiştir (Güloğlu, 2001).

Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 4 ana bölüm ve 75 maddeden oluşmaktadır. Programın birinci bölümünde 1990-1999 dönemi ekonomide oluşan temel sorunlar, ikinci bölümünde 2000 yılı enflasyonla mücadele programı ve gelişmeleri, üçüncü bölümünde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, dördüncü bölümünde ise programın uzun dönemli perspektifi açıklanmıştır (Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi, 2001).

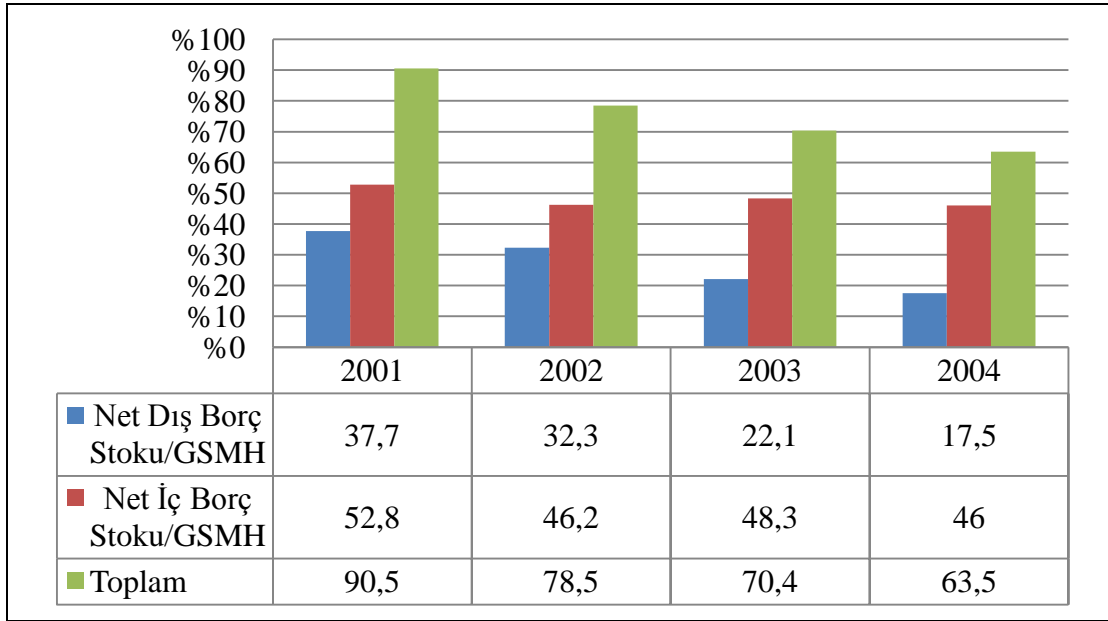
Güçlü ekonomiye geçiş programının amacı, dalgalı kura geçiş nedeniyle oluşan güven sorununu yok etmek ve kamu yönetimi ile ekonominin yeniden yapılandırılması için altyapı oluşturmaktır. Bu doğrultuda:

- 1) Ekonomide istikrarlı bir büyüme ortamı yaratılarak yapısal değişimin sağlanması,
- 2) Özel sektörün güven içinde çalışmasının sağlanması ve toplumsal dayanışma sayesinde ekonominin güçlendirilmesi, (Şamiloğlu, 2001).
- 3) Yeni kur sistemiyle birlikte enflasyonla mücadelenin daha kararlı bir şekilde sürdürülmesi,
- 4) Bankacılık sistemi içinde yer alan kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankaların yeniden gözden geçirilerek bankacılık sektöründe geniş kapsamlı düzenlemelerin yapılması, ayrıca bankacılık sektörü ve reel sektör arasında daha güçlü bir iletişim oluşturulması,
- 5) Etkinlik, esneklik ve şeffaflık sağlayacak yapısal unsurlar oluşturularak yasal altyapının meydana getirilmesi gibi hedefler belirtilmiştir (TCMB, 2001).

Bu programın uygulanmasıyla Türk ekonomisi adına yeni bir dönem başlamıştır. Aşağıda programın ardından Türk ekonomisinde değişen bazı veriler yer almaktadır.

Programın yürürlüğe girmesinin ardından ekonomi iyileşme sürecine girmiştir ve GSMH 2001-2004 arasında ortalama %7,9 oranında artmıştır. Ayrıca TL'nin değerlenmesi ve TCMB'nin döviz pozisyonunda artış yaşanmasıyla Net dış borçlar/GSMH oranı üzerinde olumlu etkiler oluşmuştur. Bununla birlikte, sıkı para ve maliye politikaları uygulanmış ve borçlanma oranı 2001 yılında %37,7 iken, 2004 yılında %17,5'e gerilemiştir. Bu durum aşağıdaki Şekil3.1'de ayrıntılı olarak görülmektedir (TCMB, 2005b).

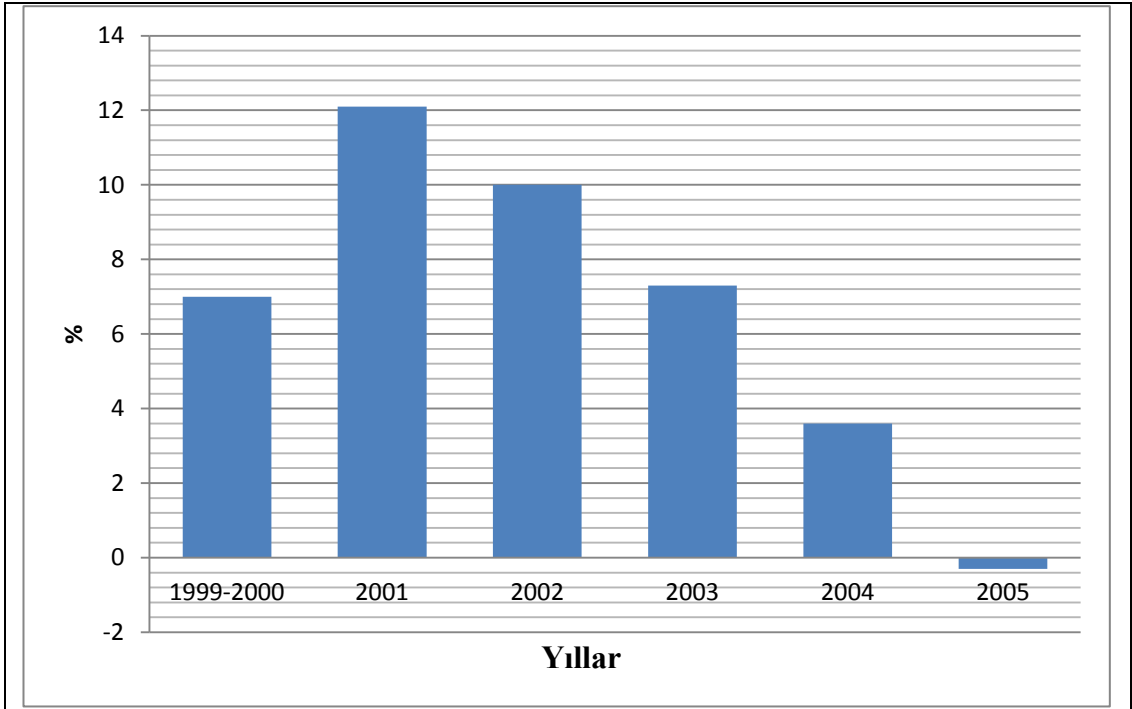
Şekil3.1:Toplam Kamu Net Borcu ve Kompozisyonu

Kaynak:TCMB, (2005b). Finansal İstikrar Raporu (1), s.3.

Kriz sonrası %12,1 olan kamu sektörünün GSYH oranı, alınan önlem sonrası 2002 yılında %10 seviyesine gerilemiştir. Bu gelişmenin ardından 2003 yılında gelir arttırıcı bir önlem paketi uygulanmıştır. Bu pakette vergi barışı ve geçmişe yönelik vergi cezaları ile faizlerinin affedilerek bunların yenilenmesi, bir defaya mahsus ek emlak ve motorlu taşıtlar vergisi uygulanması, özel işlem vergisi uygulamasının süresinin uzatılması, dolaylı vergilerin arttırılması gibi önlemler yer almıştır. Bu önlemlerin ardından, 2003 yılında %7,3 olan kamu sektörü borçlanma oranı 2004 yılında 3,6'ya gerilemiş ve 2005 yılında %-0,3 olmuştur. Ekonomide meydana gelen bu gelişme aşağıdaki Şekil 3.2'de görülmektedir (BDDK, 2010).

Şekil3.2:Kamu Sektörü Borçlanma Gereği/GSYH (%)

Kaynak:BDDK, (2010). Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi: Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı, s.35.

Bu program sayesinde hanehalkının gelirinde de artışlar gerçekleşmiştir. 2003 yılında 180,305 milyar TL olan hanehalkı harcanabilir geliri, 2006 Eylül’de 264,500 milyar TL’ye yükselmiştir. Güçlü ekonomiye geçiş programının etkilerinin halka bu açıdan nasıl olumlu yansıdığı Tablo 3.1’de görülmektedir (TCMB, 2006).

Tablo.3.1:Hanehalkı Harcanabilir Geliri, Borçluluğu ve Faiz Ödemeleri

Tarihler	2003	2004	2005	2006 Haziran	2006 Eylül
Göstergeler					
Hanehalkı Faiz Ödemeleri (milyon TL)	3.851	6.982	9.747	10.794	11.071
Hanehalkı Borcu (milyon TL)	13.442	28.259	48.760	65.386	67.592
Hanehalkı Harcanabilir Geliri (milyon TL)	180.305	218.752	233.368	264.500	264.500
Faiz Ödemeleri/Harcanabilir Gelir (%)	2,1	3,2	4,2	4,1	4,2
Borç/Harcanabilir Gelir (%)	7,5	12,9	20,9	24,7	25,6

Kaynak:TCMB, (2006). Finansal İstikrar Raporu (3), s.11

Büyüme oranlarının durumu da programdan sonra olumlu yönde bir gelişme göstermiştir. 2001-2005 dönemine ilişkin veriler incelendiğinde büyüme hızının 2001 yılında %-9,5 iken, son dört yılda sırasıyla %7,9, %5,9, %9,9 ve %7,6 olarak değiştiği görülmektedir. Ayrıca kişi başına düşen GSMH 2001 yılında 2,123 USD iken, dört yıl içinde 5,008 USD'ye yükselmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.2'de bu durum görülmektedir (Ay ve Karaçor, 2006).

Tablo3.2: Temel Ekonomik Büyüklükler

Tarihler	2001	2002	2003	2004	2005
Göstergeler					
GSMH(1987 Fiyatlarıyla)(milyon TL)	107,783	116,338	123,165	135,308	145,651
Büyüme Hızı(%)	-9,5	7,9	5,9	9,9	7,6
Fert Başına GSMH(USD)	2,123	2,598	3,383	4,172	5,008
TEFE(Yıl Sonu) (%)	88,6	30,8	13,9	13,8	5,89*
TÜFE(Yıl Sonu) (%)	68,5	29,7	18,4	9,3	8,18*
İşsizlik (%)	8,7	10,3	10,5	10,3	10,3
Bütçe Açığı/GSMH	16,2	14,2	11,2	7,1	
İç Borç Stoku/GSMH	69,2	54,5	54,5	52,3	47,5
Dış Borç Stoku/GSMH	76,8	72,4	61,6	52,2	46,2

*2003 yılı= 100 bazlı endekse göre

Kaynak:TÜİK, (2005). İstatistik Göstergeler 1923 – 2004.

Enflasyonla mücadele sayesinde 2001 yılında %54,4 olan TÜFE, 2004 yılında %10,6 seviyesine, %61,6 olan TEFE ise %11,1 seviyesine gerilemiştir (TCMB, 2005a).

2005 yılında Türkiye ekonomisine dış kaynak girişi yüksek oranda bir artış göstermiş ve ödemeler dengesinin yapısında önemli değişiklikler olmuştur (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2006).

Programın ardından ihracatta bir artış gerçekleşmiştir. 2002 yılında bu artış bir önceki yıla göre %14,1 oranında yükselme göstermiştir. İhracattaki bu artış 2003 yılında hızlanarak devam etmiştir. İthalat ise 2002 yılında bir önceki yıla göre %23,7'lik artış göstererek, 51,2 milyar USD seviyesine ulaşmıştır. 2005 yılına gelindiğinde, ihracatın 73,5 milyar USD, ithalatın ise 116,8 milyar USD seviyelerine ulaştığı görülmektedir. İthalat ve ihracat oranları arasında oluşan bu durum programın olumsuz etkilerinden biridir (Keskin ve Ark, 2006).

3.2.Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı

Hükümet tarafından uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın ana unsurlarından birisi bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması olmuştur. Bu yapılandırma programının ana hatları ise (TMSF, 2001):

- 1) Kamu bankalarının ve TMSF bünyesindeki bankaların yeniden yapılandırılması,
- 2) Özel bankaların daha güçlü hale getirilmesi,
- 3) Gözetim ve denetim faaliyetlerinin güçlendirilmesi ve bankacılık sektöründe etkinliğin artırılması şeklinde olmuştur (Akçakoca, 2002).

Böylelikle bankacılık sektöründeki sorunlara kalıcı çözümler bulmak ve aracılık fonksiyonuna odaklı, iç ve dış etkilere dayanaklı, rekabet etme gücü olan bir bankacılık sektörü hedeflenmiştir (Özyurt, 2004).

3.2.1.Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Türk kamu bankalarının durumu, verimsiz istihdam ve kötü yönetim gibi nedenlerden dolayı gün geçtikçe kötüleşmiştir. Bazı yasal düzenlemelerin kamu bankalarının bankacılık dışındaki uygulamalarına izin vermesiyle bankacılık sektöründe haksız bir rekabet ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu bankaların kaynaklarının ve faaliyetlerinin verimsiz alanlara kaymasıyla rekabet güçleri zayıflamış ve borçlanma ihtiyaçları ile taşıdıkları risk ise artmıştır. Bu sorunlar göz önüne alınarak hazırlanan kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik program çerçevesinde ilk olarak finansal ve operasyonel yapının iyileştirilmesi ile işe başlanmıştır. Ardından, bu bankaların özelleştirilmesi hedefi gündeme gelmiştir. Kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama yetkisi ise ortak yönetim kuruluna verilmiştir (Boyacıoğlu, 2003).

Bankaların kısa vadeli (günlük) borçlanmalarının azaltılması ve etkin bir şekilde çalışmaya devam etmesi için program doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır. Hazine, kamu bankalarının görev zararı karşılığında değişken faizli menkul kıymet sağlamıştır. 2001 yılında bu bankalara 23 katrilyon kadar tahvil verilmiştir (BDDK, 2001d).

Bu çalışmalara ek olarak kamu bankalarının şube ve personel sayısında da düzenlemelere gidilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.3'de görüldüğü gibi Aralık 2000'de 2,494 olan şube sayısı iki yıl sonra yüzde 32,4 oranında azaltılmıştır. Personel sayısı ise iki yıl içinde %50,7 oranında düşürülmüştür. Tablo 3.3'de bu değişim ayrıntılı olarak yer almaktadır (BDDK, 2003).

Tablo3.3:Personel ve Şube Sayısındaki Gelişmeler

Tarihler	2000 Aralık	2001 Aralık	2002 Aralık
Bankalar			
Personel Sayısı	61.601	47.985	8.300
Ziraat Bankası	36.576	33.023	22.099
Emlak Bankası	10.000	14.962	30.399
Halk Bankası	15.025	-	-
Şube Sayısı	2.494	2.398	1.685
Ziraat Bankası	1.287	1.499	1.139
Emlak Bankası	804	899	546
Halk Bankası	403	-	-

Kaynak:BDDK, (2003). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu–(VI), s.8.

Bu program doğrultusunda gerçekleştirilen bazı düzenlemeler de şu şekilde olmuştur:

- 1) Kriz döneminde Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası anonim şirket statüsüne geçmiştir ve bu bankaların tabi oldukları yasal istisnalar kaldırılmıştır. Ayrıca kanun ile kamu bankalarının görev zararını yaratan bütün kanun ve kararname iptal edilmiştir.
- 2) Ziraat ve Halk Bankaları'nın idaresi, kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirme yetkisi verilen ortak yönetim kuruluna devredilmiştir.
- 3) Kamu bankalarının organizasyon, teknoloji, ürün, insan kaynakları, krediler ve bankacılık mevcut yapısının yeniden yapılandırılması sağlanmıştır.
- 4) Emlak Bankası 9 Temmuz 2001 tarihinde Ziraat Bankası'na devredilmiştir. Devir sırasında Emlak Bankası'nın bankacılık faaliyetleri dışında kalan kazançları kanunu takibe alınmıştır. Bu esnada bankanın tüm alacaklarına ayrılan karşılıklar hariç tutulmuştur. Devir sırasında ortaya çıkan 1,7 milyar TL tutarındaki maliyet, Hazine Müsteşarlığı tarafından ihraç edilen özel tertip senetler ile karşılanmıştır (BDDK, 2010).

Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması olumlu sonuçlar ortaya koymuştur. Nisan 2001'de 1,338 trilyon TL zarar eden kamu bankaları, Eylül 2002'de Ziraat Bankası'nın 544 trilyon, Halk Bankası'nın ise 622 trilyon lira kar elde etmesiyle toplam 1,166 trilyon lira kâr etmiştir. Aşağıdaki Tablo 3.4'de kamu bankalarında yeniden yapılandırma programı sayesinde ortaya çıkan olumlu gelişmeler açıkça görülmektedir (BDDK, 2002b).

Tablo3.4:Kamu Bankalarının Dönem Kâr ve Zararları (trilyon TL)

Bankalar Tarihler	Ziraat Bankası	Emlak Bankası	Ziraat+Emlak Bankası	Halk Bankası	Toplam
2001Nisan (trilyon TL)	-279	-319	-598	-740	-1.338
2001Mayıs (trilyon TL)	459	-331	128	-576	-448
2001Haziran(trilyon TL)	225	-425	-200	-759	-960
2001Temmuz (trilyon TL)	255	-	255	-703	-448
2001Ağustos (trilyon TL)	118	-	118	-674	-556
2001Eylül (trilyon TL)	215	-	215	-627	-412
2001Ekim (trilyon TL)	349	-	349	-562	-213
2001Kasım (trilyon TL)	438	-	438	-496	-58
2001Aralık (trilyon TL)	526	-	526	-581	-55
2002 Ocak (trilyon TL)	99	-	99	49	148
2002Şubat (trilyon TL)	80	-	80	92	172
2002Mart (trilyon TL)	119	-	119	142	261
2002Nisan (trilyon TL)	63	-	63	135	198
2002Mayıs (trilyon TL)	-6	-	-6	191	185
2002Haziran (trilyon TL)	126	-	126	326	452
2002Temmuz (trilyon TL)	251	-	251	430	681
2002Ağustos (trilyon TL)	482	-	482	539	1.021
2002Eylül (trilyon TL)	544	-	544	622	1.166

Kaynak:BDDK, (2002b). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(V), s.14.

Ayrıca, program sayesinde kamu bankalarının menkul değerler, mevduat ve öz kaynaklarında olumlu gelişmeler gözlenmiştir. Tablo 3.5’de bu durum ayrıntılarıyla

görülmektedir. Bankaların öz kaynakları 2000’de 713 trilyon iken, 2002’de 5,988 katrilyona yükselmiştir. (BDDK, 2003).

Tablo3.5:Kamu Bankalarının Konsolide Bilançosu

Tarihler	Trilyon TL			Yüzde Pay		
	2000 Aralık	2001 Aralık	2002 Aralık	2000 Aralık	2001 Aralık	2002 Aralık
Göstergeler						
Nakit Değerler ve Bankalar	2.077	4.760	3.376	6,7	10,7	6,1
Menkul Değerler Cüzdanı	2.427	26.344	34.086	7,9	59,3	61,9
Krediler	6.915	5.453	5.261	22,4	12,3	9,5
Takipteki Alacaklar (Net)	721	1.065	709	2,3	2,4	1,3
Takipteki Alacaklar	1.017	3.366	3.613	3,3	7,6	6,6
Takipteki Alacaklar Karşılığı (-)	296	2.301	2.904	1,0	5,2	5,3
Görev Zararları	15.196	-	-	49,3	-	-
Diğer Varlıklar	3.481	6.781	11.666	11,3	15,3	21,2
Yükümlülükler						
Mevduat*	20.353	30.351	39.103	66,0	68,4	71,0
Bankalara Borçlar**	3.909	3.561	2.840	12,7	8,0	5,1
Diğer Yükümlülükler	5.842	6.455	7.167	19,0	14,5	13,0
Özkaynak	713	4.036	5.988	2,3	9,1	10,9
Bilanço Toplamı	30.817	44.403	55.098	100,0	100,0	100,0

* Mevduat kaleminde bankalar mevduatı hariç tutulmuştur.

** Bankalara borçlar kaleminde bankalar mevduatı ve bankalararası para piyasası işlemleri bulunmaktadır.

Kaynak:BDDK, (2003). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(VI), s.10.

3.2.2.TMSF Bünyesindeki Bankaların Yeniden Yapılandırılması

TMSF bünyesindeki bankaların finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmasıyla sorunlu aktiflerinin düzeltilmesi ve devir, birleşme, satış ya da tasfiye yöntemlerinin uygulanması yönünde çalışmalar yapılmıştır (BDDK, 2002a).

Bu çalışmalar doğrultusunda 1997 ve 2001 yılları arasında on sekiz adet banka TMSF’ye devredilmiştir (BDDK, 2001f).

TMSF bünyesindeki yeniden yapılanmayla takipteki alacaklar, iştirakler ve gayrimenkuller çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu sayede:

- 1) Bankaların takipteki alacaklardan yapılan tahsilatlar ile iştirak ve gayrimenkul satışlarından devir tarihinden 2003 Mart ayı sonuna kadar olan dönemde 1,7 milyar gelir elde edilmiştir.
- 2) TMSF borçlularla geri ödeme anlaşmaları yapmıştır. 28 Şubat 2003'de TMSF ile borçlular arasında toplam 4 milyar USD anlaşma yapılmış ve söz konusu tutarın 127,2 milyon USD'lik kısmı tahsil edilmiştir (BDDK, 2003).

3.2.3.Özel Bankaların Yeniden Yapılandırılması

Özel bankaların yeniden yapılandırılmasında BDDK bu bankaların yetkilerine bazı öneriler sunmak amacıyla görüşmeler düzenlemiş ve özel bankaları yakından takip etmiştir. Bu programla sermayelerinin güçlendirilmesi, yabancı para açık pozisyonlarının azaltılması, devir ve birleşmenin özendirilmesi, sorunlu olan kredilerin gözden geçirilmesi ve iç kontrol ile risk yönetim sistemleri oluşturulması gibi konular üzerinde durulmuştur (BDDK, 2001f).

8 Şubat 2001'de bankaların iç denetim ve risk yönetimi sistemleri hakkında yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin ardından özel bankacılık sisteminde kurumsal yönetim ve risk kültürünün oluşturulması açısından önemli bir süreç başlamıştır. Etkin bir iç denetim ve risk yönetimi sisteminin kurulmasının önemi anlaşılarak bu sistemin faal hale getirilmesi için gereken banka içi düzenleme değişiklikleri tamamlanmıştır (BDDK, 2003).

Özel bankalar ile Hazine arasında 15 Haziran 2001'de borç takası yapılmıştır. 9,335 trilyon TL (8 milyar USD) olan iç borç, USD ve TL cinsinden tahvillerle takas edilmiş, bunun yanında 5,3 ay olan bono ve tahvillerin ortalama vadesi 37,2 aya çıkartılmıştır (BDDK, 2001e).

Özel bankalar 2001 yılında toplam 3,9 katrilyon lira zarar, 2002 yılında ise 2,8 katrilyon lira kâr elde etmiştir. Tablo 3.6 incelendiğinde menkul kıymetlerden alınan faiz gelirlerinin, bankaların 2002 yılındaki bütün faiz gelirlerinin %41,5'ini oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca tabloda kambiyo zararlarındaki azalış ve net faiz dışı gelirlerdeki nispi iyileşme de yer almaktadır (BDDK, 2003).

Tablo3.6:Program Kapsamındaki Bankaların Kâr/Zarar Tablosu

Tarihler Göstergeler	Trilyon TL			Milyon USD		
	2001 Aralık	2002 Haziran	2002 Aralık	2001 Aralık	2002 Haziran	2002 Aralık
Faiz Gelirleri	25.362	10.660	22.377	17.618	6.651	13.690
Faiz Giderleri	15.959	7.133	15.576	11.086	4.451	9.530
Net Faiz Gelirleri	9.402	3.527	6.801	6.531	2.201	4.160
Faiz Dışı Gelirler	4.131	1.959	5.462	2.870	1.222	3.342
Faiz Dışı Giderler	8.800	3.437	7.995	6.113	2.145	4.891
Net Faiz Dışı Gelirler	-4.668	-1.478	-2.533	-3.243	-922	-1.549
Diğer Faiz Dışı Gelir(Gider)	-6.531	-544	-829	-4.537	-339	-507
Net Dönem Karı /Zararı	-3.941	516	2.766	-2.738	322	1.692

Kaynak:BDDK, (2003). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu–(VI), s.32.

2001 yılında program kapsamında bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak amacıyla vergi teşvikleri getirilmiştir. Tablo 3.7’de devir ve birleşmelere ilişkin süreç görülmektedir (Boyacıoğlu, 2003).

Tablo3.7:Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler

Devir ve Birleşmeye Konu Olan Bankalar		Yeni Banka	Açıklama
Osmanlı Bankası	Körfez Bankası	Osmanlı Bankası	31 Ağustos 2001 tarihinde Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş., tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle ve tüzel kişiliği sona erdirilmek suretiyle Osmanlı Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Garanti Bankası	Osmanlı Bankası	Garanti Bankası	Osmanlı Bankası 14.12.2001 tarihi itibarıyla Garanti Bankası'na devredilmiştir.
HSBC Bank	Demirbank	HSBC Bank	Demirbank 14.12.2001 tarihinde HSBC Bank A.Ş.'ye devredilmiştir.
Tefken Yatırım	Bank Ekspres	Tekfen Bank A.Ş.	Bank Ekspres'in Tefken Bank A.Ş.'ye devri 26.10.2001 tarihin-de tamamlanmış olup, devir tarihi itibarıyla unvanı Tekfenbank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
Oyak Bank	Sümerbank	Oyak Bank	11 Ocak 2002 tarihinde Sümer-bank'ın satışı tamamlanmış ve Oyakbank A.Ş. adı altında faaliyete başlamıştır.
Morgan Guaranty	The Chase Manhattan	JPMorgan Chase & Co	İki bankanın birleşmesi 14.12.2001 tarihinde tescil edilmiştir.
Sınai Yatırım Bankası	T.Sınai Kalkınma Bankası	T.Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	Sınai Yatırım Bankası, 29.03.2002 tarihinde T. Sınai Kalkınma Bankası'na devredilmiştir.

Kaynak:BDDK, (2002b). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(V), s.33.

3.2.4.Gözetim ve Denetimin Güçlendirilmesi ve Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Arttırılması

Bankacılık sektöründeki gözetim ve denetimin güçlendirilmesi ve etkinliğin arttırılması amacıyla:

- 1) Sermaye yeterliliği sağlanmıştır.
- 2) Risk düzenlemeleri yapılmıştır.
- 3) Kredi ve iştirak sınırlamaları ile karşılıklara ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

- 4) Muhasebe standartlarına, bağımsız denetim ve devir ile birleşmelere ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.
- 5) Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı kapsamında düzenleme çalışmaları yapılmıştır.
- 6) Özel finans kurumlarına ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (BDDK, 2003).
- 7) Opsiyonlara özgü riskler ve bu risklere ilişkin sermaye yükümlülükleri konusundaki kararlar ayrıntılarıyla açıklanmıştır.
- 8) 1 Ocak 2002'den sonra iç kontrol ve risk yönetimi sistemleri oluşturulması ve bu sistemlerin etkin bir biçimde kullanılmasına ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.
- 9) Mali kurumlar dışındaki bir ortaklığa iştirak için bankaların öz kaynaklarının %15'ini geçmemesi sağlanmıştır.
- 10) Ortaklara ve iştiraklere verilecek krediler bankaların öz kaynaklarının %25'ini aşmayacaktır.
- 11) 1 Şubat 2002 tarihinden itibaren repo işlemleri bilanço içinde yer almıştır.
- 12) Bankacılık işlemleri üzerindeki vergiler gözden geçirilerek sektöre olumsuz etkileri olanlar belirlenmiş ve gerekli değişiklikler yapılmıştır (Akçakoca, 2002).

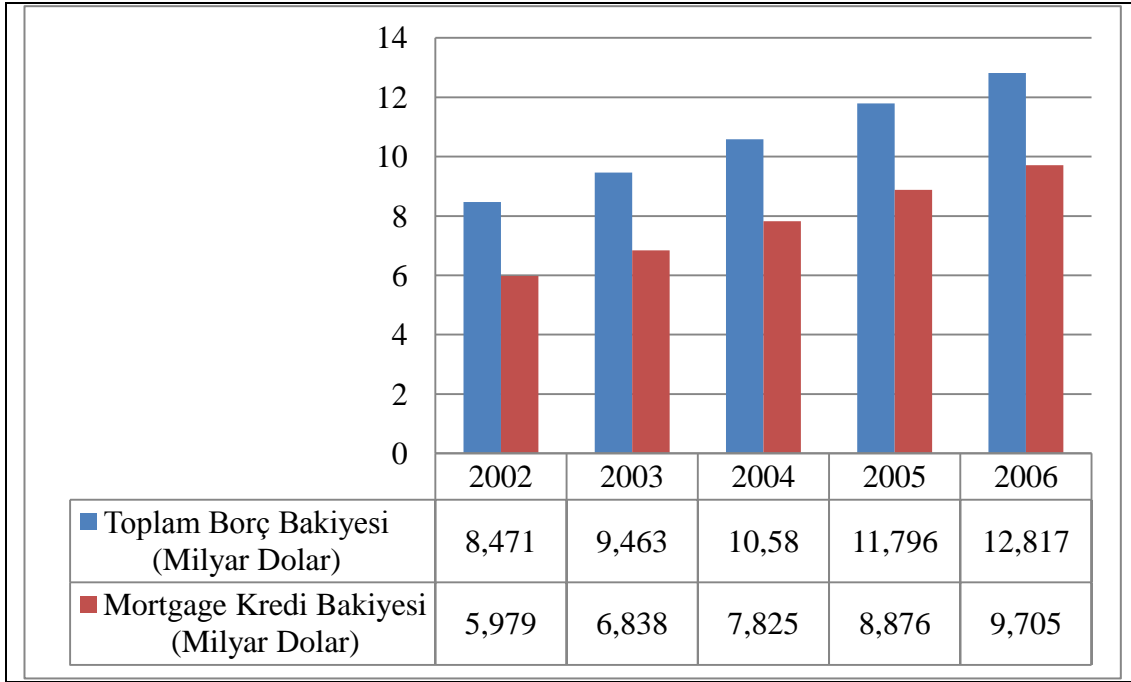
3.3. 2008 Global Finansal Krizi

2008 finansal krizinin başlangıcını, ABD'nin mortgage sistemine dayalı konut sektörü ile bu sektöre bağlı türev enstrümanlara dayalı karmaşık yapı ve büyük finans kuruluşlarının yaşadığı iflaslar oluşturmuştur. ABD 11 Eylül sonrası yeni bir ekonomik yapılanmaya gitmiştir. 2000 yılı sonunda %6 olan faiz oranı, 2003 yılında %1 seviyesine indirilmiştir (Vergi Konseyi, 2009).

2003 yılında faizlerin düşük seviyelere inmesiyle ucuz kredi imkanı doğmuştur. 2000 yılında 4,3 trilyon USD olan hanehalkı ipotek kredi hacmi, yedi yıl içinde 5,9 trilyon USD artarak, 2007 ortasında 10,2 trilyon USD'yi bulmuştur. 2002'de %68 oranında olan ipotekli kredilerin harcanabilir gelire oranı ise 2007 yılında %100 seviyelerine ulaşmıştır. Kredi artışlarıyla 2002-2007 dönemi ortalarına kadar 1,1 trilyon USD ek kredi imkanı olmuştur. Böylece gayrimenkul talebi oldukça artmıştır (Özel, 2008).

2006 yılı sonunda ABD'de %75'i mortgage kredilerinden oluşan hanehalkı borç stoku 13 trilyon USD seviyesinde olmuştur. Bu durum Şekil 3.3'te görülmektedir (Sönmez, 2009).

Şekil3.3:ABD’de Hanehalkının Borçlanması ve Konut Kredileri

Kaynak:Sönmez, M.(2009). 100 Soruda Küresel Kriz ve Türkiye. Alan Yayıncılık, s.26.

Böylece ABD’deki mortgage piyasası yaklaşık 10 trilyon USD’lik bir büyüklüğe ulaşmıştır. İlk başlarda yalnızca yüksek gelirli müşterilere verilen mortgage kredileri zamanla daha düşük gelirli müşterilere de verilmeye başlanmıştır. 2008 ortalarında bu düşük gelirli müşterilere verilen kredi hacmi 1,5 trilyon USD’yi bulmuştur. ABD Merkez Bankası’nın (Federal Reserve System; FED) faizleri arttırmasıyla konut fiyatlarında düşüş yaşanmıştır. ABD emlak fiyatları 2007 ortasından 2008 ortasına kadar %16 oranında azalmıştır. Bu gelişmelerin sonrasında düşük gelirli kimseler aldıkları kredileri geri ödeyemez hale gelmişlerdir (Eğilmez, 2009).

Her geçen gün etkisi bütün dünyada daha fazla hissedilen 2008 finansal krizinin sadece ABD’deki finansal konut sektörü sorunu olmadığı gün geçtikçe anlaşılmıştır. Bunun sebebi yüksek riskli mortgage kredilerinin bütün dünyadaki finansal sistemleri etkilemesidir (Ulagay, 2009).

ABD’nin finansal krize müdahalesi 2 trilyon USD’yi bulmuştur. ABD’nin finansal kriz nedeniyle ayırdığı kaynaklar şöyledir:

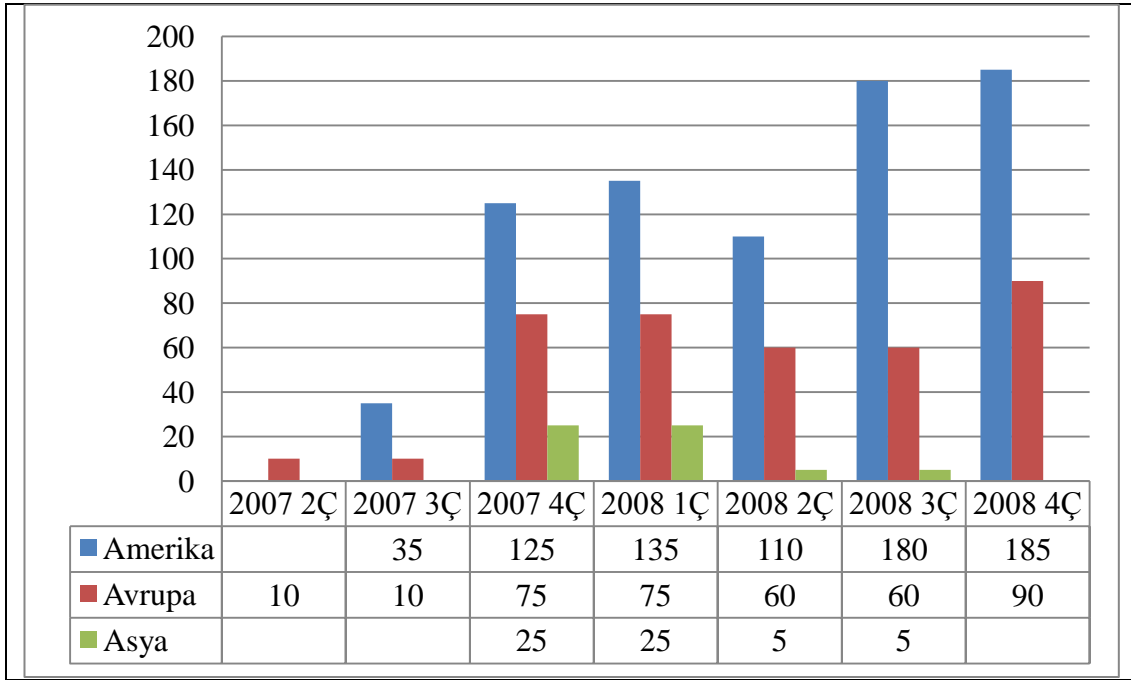
- 1) Bankalar ile finans kurumlarının batık varlıklarını satın almak için 700 milyar USD ve hanehalkı için 150 milyar USD vergi indirimi sağlanmıştır.
- 2) Emlak sektörünü canlandırmak için Federal İskân Dairesi’ne 300 milyar USD’lik bir kaynak ayrılmıştır.

- 3) Fannie Mea ve Freddie Mac kurumlarının devletleştirilmesi için 200 milyar USD harcanmış, ayrıca bu iki kurumu devletleştirmeden önce sorunlu kredilerinin bir bölümü 144 milyar USD'ye alınmıştır.
- 4) FED, nakit sıkıntısı çeken bankalar için 200 milyar USD'lik bir borçlanma fonu oluşturmuştur.
- 5) JP Morgan Chase adına batan Lehman Brothers'daki fonlarından kaynaklanacak zararı azaltmak için 87 milyar USD'lik bir geri ödeme paketi sunulmuştur.
- 6) American International Group'un %79,9 oranındaki hissesi 85 milyar USD'ye devletleştirilmiştir.
- 7) Döviz Dengesi Fonu'na 50 milyar USD'lik bir kaynak sağlanmıştır,
- 8) Bankalar ve finans şirketleri ile zor durumdaki kredi borçlularına ABD Hazinesi tarafından 43 milyar USD'lik destek sağlamıştır (Arıkan, 2008).

3.3.1. 2008 Global Finansal Krizinin Dünya Ekonomisine Etkileri

2007 yılının ikinci çeyreğinden sonra ABD piyasalarında başlayan olumsuzluklar dünyanın diğer bölgelerine doğru yayılmaya başlamıştır. 2008 yılının üçüncü ve son çeyreğinde finans ve bankacılık kesiminde ABD, Avrupa ve Asya piyasalarında 250 trilyon USD'ye yaklaşan bir zarar görülmektedir. Yaşanan bu kriz beraberinde güven kaybı sorununu da getirmiş ve krizin etkileri reel sektörde de hissedilmeye başlamıştır. Şekil 3.4'te Asya, Avrupa ve Amerika kıtası bankacılık ve finans kesimindeki zararlar görülmektedir (Kurt, 2009).

Şekil3.4:Asya, Avrupa ve Amerika Kıtası Bankacılık ve Finans Kesimi Zararı

Kaynak:Yılmaz, D.(2009). Küresel Kriz, Etkileri ve Para Politikası Uygulamaları, s.6.

2008 finansal krizi dünya piyasalarındaki borsaları büyük oranda etkilemiştir. Borsalarda büyük düşüşler yaşanmıştır. Tablo 3.8’de çeşitli ülkelerin borsa endeksleri görülmektedir. 2008 yılında en fazla düşüş %-51,6 ile İMKB’de yaşanmıştır (TCMB, 2008).

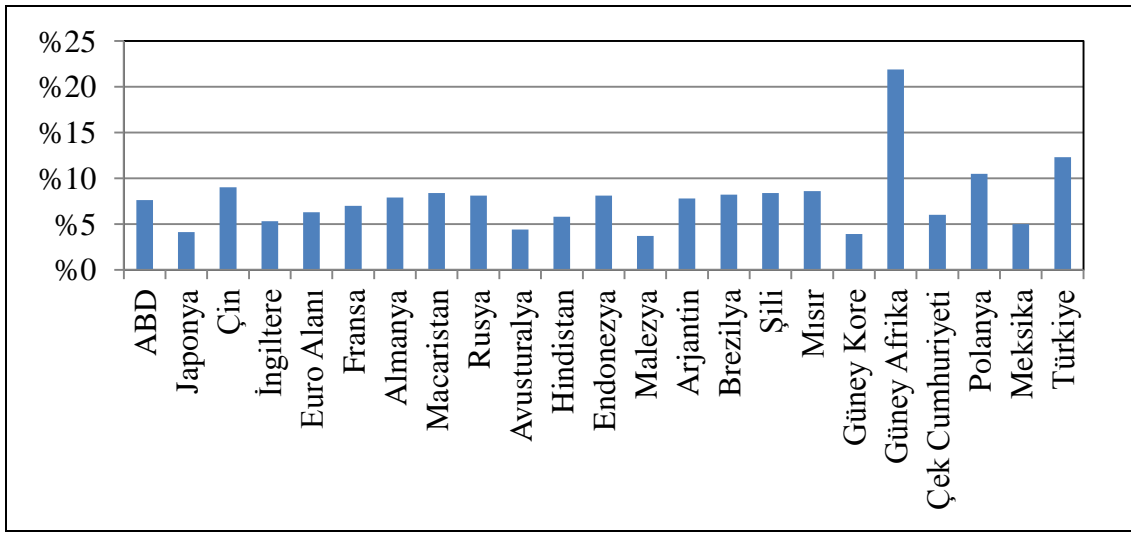
Tablo3.8:Seçilmiş Borsa Endeksleri, Yıl Sonu Kapanış Değerleri

Tarihler	2007	2008	% Değişim
Göstergeler			
NASDAQ (ABD)	2.652	1.577	-40,5
S&P 500 (ABD)	1.468	903	-38,5
FTSE 100 (İngiltere)	6.457	4.434	-31,3
DAX (Almanya)	8.067	4.810	-40,4
CAC 40 (Fransa)	5.614	3.218	-42,7
Hang Seng (Hong Kong)	27.813	14.387	-48,3
NIKKEI 225 (Japonya)	15.308	8.860	-42,1
İMKB Ulusal 100 (Türkiye)	55.538	26.864	-51,6

Kaynak:TCMB, (2008) Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu, s,17.

2008 krizinin dünya piyasalarını etkilediği diğer bir konu ise işsizliktir. ABD’de General Motors, Ford, Chrysler gibi firmalar zarar etmiş ve üretim üslerinde üretimlere ara verilmesiyle bu firmaların bünyesinde çalışanlar da işsiz kalmıştır. Bu gelişmelerin ardından önce ABD olmak üzere tüm dünyada işsizlik oranları yükselmeye başlamıştır. Aşağıdaki Şekil 3.5’te görüldüğü üzere, 2009 yılının şubat ayı itibari ile; ABD’de %7.6, Japonya’da %4.1, Çin’de %9, Avro alanında işsizlik oranları ise %6,3 oranında yükselmiştir. 2008 finansal krizinin işsizliğe etkisi diğer ülkeleri tedirgin etmiş ve piyasalara güven sorununu ortaya çıkarmıştır (Kurt, 2009).

Şekil3.5:Seçilmiş Ülkelerde İşsizlik Oranları

Kaynak:Kurt, H.(2009). Küresel Kriz ve Ülkelerin Aldığı Tedbirler. Çerçeve Dergisi,(50), s.126.

Bankaların menkul kıymetleştirme yoluna başvurarak taşıdıkları kredi riskini sermaye piyasalarına aktarması, riskin bütün finansal sisteme yayılmasına zemin hazırlamıştır. Banka kredilerinin geri ödenmemesiyle başlayan süreç birçok ülkede büyük kurumların iflasına ve maddi zararlara yol açmıştır. 2008 finansal krizi nedeniyle ülkelerdeki gerçekleşen iflaslar Tablo 3.9’da görülmektedir (Erdönmez, 2009).

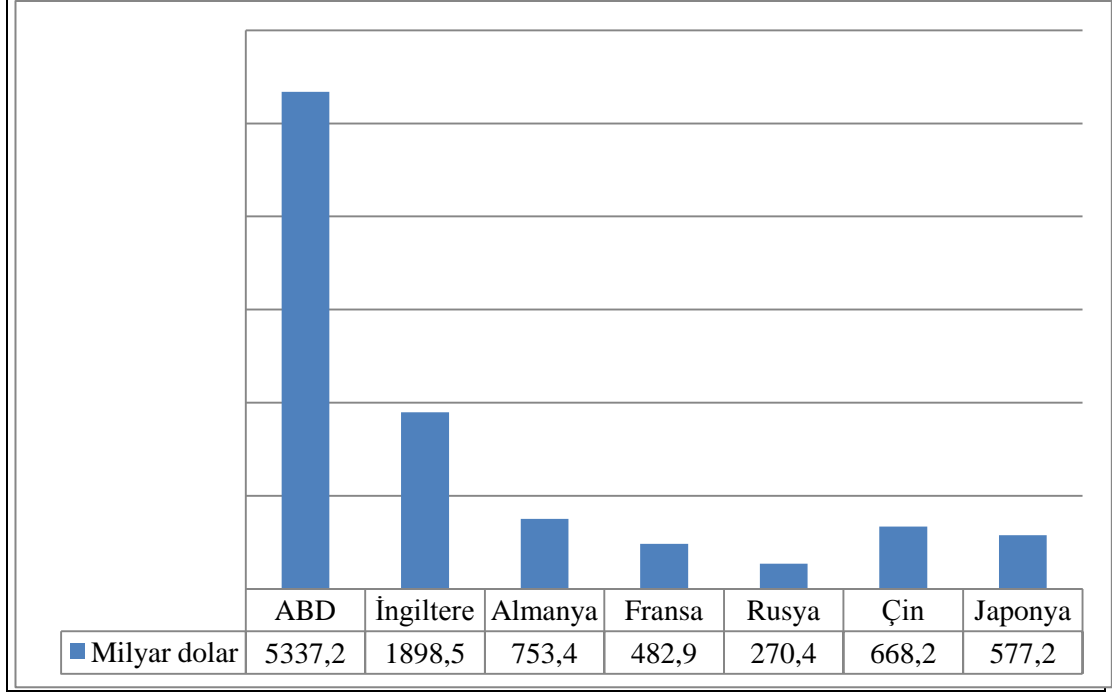
Tablo3.9:Çeşitli Ülkelerde Finansal Kuruluş İflasları 2008-2009

Tarih-Ülke	Açıklama	Tutar (Zarar)
7 Şubat- İngiltere	Northern Rock ulusallaştırıldı.	88 milyar sterlin
14 Mart-ABD	Bear Stearns FED sübvansiyonundan sonra ticari bir banka tarafından alındı.	29 milyar USD
7 Eylül- ABD	Freddie Mac ve Fannie Mae ulusallaştırıldı.	200 milyar USD
15 Eylül-ABD	Lehman Brothers iflas etmiştir.	
17 Eylül-ABD	AIG ulusallaştırıldı.	87 milyar USD
18 Eylül- İngiltere	Lloyd TSB HBOS'u satın aldı.	12 milyar pound
29 Eylül-Benelux	Fortis kurtarıldı	16 milyar USD
29 Eylül-ABD	Citibank Washoiva'ı aldı	12 milyar USD
29 Eylül-Almanya	Hypo Gayrimenkul kurtarıldı.	71 milyar USD
29 Eylül-İzlanda	Glitnir kurtarıldı	850 milyon USD
29 Eylül- İngiltere	Bradford&Bingley kurtarıldı	32,5 milyar USD
30 Eylül-Belçika	Dexia kurtarıldı.	9,2 milyar USD
30 Eylül-İrlanda	İrlanda bankaları kurtarıldı.	572 milyar USD
9 Ekim-İzlanda	Kaupthing ulusallaştırıldı.	864 milyon USD
12 Ekim- İngiltere	HBOS, Royal Bank of Scotland, Llyods TSB ve Barclays kurtarıldı.	60,5 milyar USD
16 Ekim-İsviçre	UBS kurtarıldı.	59,2 milyar USD
19 Ekim-Hollanda	ING sermaye yardımı aldı.	10 milyar euro
20 Ekim-Fransa	Fransa hükümeti 6 büyük bankaya kredi açmıştır	10,5 milyar euro
27 Ekim-Belçika	KGB	3,5 milyar euro
4 Kasım-Avustralya	Kommunalkredit ulusallaştırılmıştır. Constantine Privatbank ulusallaştırıldı ve 5 Avusturya bankasına 1 euro karşılığı satıldı.	
11 Kasım-Kazakistan	Hükümet 4 büyük bankaya sermaye enjekte etmiştir.	3,7 milyar USD
24 Kasım-ABD	Citigroup sermaye desteği almıştır.	40 milyar USD
24 Aralık-İrlanda	Anglo Irish Bankası ulusallaştırılmıştır. 3 büyük bankasına fon aktarılmıştır.	7,68 milyar USD

Kaynak:Erdönmez, A. P.(2009). Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi. Bankacılar Dergisi (68), s.87.

2008 krizinin etkileriyle ülkelerin katlandıkları maliyetler Şekil 3.6'da görülmektedir. Krizin ABD'ye maliyeti 5,337 milyar USD, İngiltere'ye maliyeti ise 1,898 milyar USD olmuştur (Kurt, 2009).

Şekil3.6:Bazı Ülkelerin Küresel Krize Karşı Aldıkları Tedbirlerin Toplam Maliyeti

Kaynak:Kurt, H.(2009). Küresel Kriz ve Ülkelerin Aldığı Tedbirler. Çerçeve Dergisi,(50), s.126.

3.3.2. 2008 Global Finansal Krizinin Türk Ekonomisine Etkileri

2007 yılında ABD'de başlayarak zamanla bütün dünyayı etkileyen finansal kriz, dünyanın 17. büyük ekonomisi olan Türkiye ekonomisini kısmen etkilemiştir. 2000 ve 2001 krizleri önce finans piyasalarında başlamış ardından mali sektörü olumsuz olarak etkilemiştir. Bunlardan farklı olarak 2008 finansal krizi daha çok reel sektörü etkisi altına almıştır (Ünal ve Kaya, 2009).

2008 krizinin Türkiye GSYH'ye etkileri Tablo 3.10'da görülmektedir (TÜİK, 2010).

Tablo3.10:Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, (2006 -2010)

Tarihler	2006	2007	2008	2009	2010
Göstergeler					
GSYH					
Cari fiyatlarla (Milyon TL)	758,391	843,178	950,534	952,559	1,105,101
Gelişme hızı (%)	16.9	11.2	12.7	0.2	16.0
Cari fiyatlarla (Milyon USD)	526,429	648,754	742,094	616,703	735,828
Gelişme hızı (%)	9.3	23.2	14.4	-16.9	19.3
Sabit fiyatlarla (Milyon TL)	96,738	101,255	101,922	97,003	105,680
Gelişme hızı (%)	6.9	4.7	0.7	-4.8	8.9

Kaynak:TÜİK, (2010).Türkiye İstatistik Yıllığı 2010, s.366.

2008 finansal krizinin, ülke ekonomisindeki bazı sektörlerle de etkisi olmuştur. Tablo 3.11’de görüldüğü üzere tarım, avcılık, ormancılık, imalat, sanayi, inşaat, toptan ve perakende ticaret, ulaştırma, depolama ve haberleşme gibi sektörler 2007-2009 yılları arasında durgunluk yaşamıştır. Sektörlerin toplamının GSYH oranı 2007 yılında %12,9, 2008 yılında ise %13,3’tür. 2009 yılına gelindiğinde ise sektörler toplamında artış hızı %1,2 olmuştur. Yaşanan bu durum ekonomideki durgunluğu göstermektedir (TÜİK, 2010).

Tablo3.11:Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Gelişme Hızları, 2006-2010 (%)

Tarihler	2006	2007	2008	2009	2010
Göstergeler					
Tarım, avcılık ve ormancılık	3.0	2.9	13.1	8.8	17.5
Balıkçılık	9.3	-4.3	-13.1	16.0	29.1
Madencilik ve taşocakçılığı	17.4	17.6	27.8	5.8	10.9
İmalat sanayi	16.4	8.8	8.4	-5.7	17.8
Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı	12.5	19.8	28.0	10.6	11.6
İnşaat	24.9	14.4	8.9	-18.1	23.7
Toptan ve perakende ticaret	18.3	8.7	12.8	-11.0	19.9
Oteller ve lokantalar	17.3	11.9	10.3	12.7	7.9
Ulaştırma,depolama,haberleşme	16.9	12.9	14.8	-5.7	15.6
Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	19.5	25.3	20.6	29.2	-2.7
Konut sahipliği	23.9	22.3	16.5	10.5	6.3
Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	23.0	24.4	17.5	11.1	16.7
Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik	13.8	11.4	10.4	13.3	11.5
Eğitim	19.5	16.0	13.2	14.1	15.7
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	16.6	15.3	12.0	5.6	9.0
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri	19.6	14.6	9.4	0.3	15.2
Ev içi personel çalıştıran hanehalkları	23.4	21.6	14.1	8.3	13.4
Sektörler toplamı	16.9	12.9	13.3	1.2	14.2
Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri	12.1	23.2	15.5	45.4	-9.6
Vergi-sübvansiyon	16.0	1.3	9.0	-1.0	25.4
GSYH (alıcı fiyatlarıyla)	16.9	11.2	12.7	0.2	16.0

Kaynak:TÜİK, (2010).Türkiye İstatistik Yıllığı 2010,s.368.

Ayrıca, 2008 finansal krizi nedeniyle tüketim azalmış ve yatırım talebi ile enerji fiyatlarının gerilemesiyle cari açık da 2008 yılının son çeyreğinde gerilemiştir. Özellikle portföy yatırımları 2008 ve 2009 yıllarında düşüş yaşamıştır. 2008 finansal krizinin iç ve dış talep üzerindeki olumsuz etkisiyle dış ticaret hacminin büyüklüğü azalmış ve 2008 yılında 41,8 milyar USD olan cari işlemler hesabı açığı, 2009 yılında 13,8 milyar USD'ye düşmüştür (Akbulut, 2010).

Türkiye'nin dış borç stoku da 2008 finansal krizinden etkilenmiştir. Tablo 3.12 Türkiye'nin dış borç stokunu ayrıntılı olarak göstermektedir. Toplam dış borç stokunun GSYH'deki payı 2002 yılında %56,1 iken, 2008 yılının ortasında %40'a düşmüştür (Eğilmez, 2009).

Tablo3.12:Türkiye'nin Dış Borç Stoku

Tarihler	2002	2005	2006	2007	2008 II. Çeyrek
Göstergeler					
Kamu kesimi Dış Borç Stoku (milyar USD)	64,5	70,4	71,6	73,5	77,7
TCMB Dış Borç Stoku (milyar USD)	22,0	15,4	15,7	15,8	16,2
Özel Kesim Dış Borç Stoku (milyar USD)	43,1	82,6	117,9	157,9	190,5
Kısa Vade (milyar USD)	13,9	32,2	36,0	37,4	47,8
Orta-Uzun Vade (milyar USD)	29,2	50,4	81,9	120,5	142,7
Toplam Dış Borç Stoku (milyar USD)	129,6	168,4	205,2	247,1	284,4
GSYH (milyar USD)	231	482	526	659	710
İndeksler ve Oranlar					
GSYH artışı (2002=100)	100	209	228	285	307
Kamu Kesimi Dış Borç Stoku Artışı (2002=100)	100	109	111	114	120
Kamu Kesimi Dış Borç Stoku/GSYH (%)	27,9	14,6	13,6	11,5	10,9
TCMB Dış Borç Stoku Artışı (2002=100)	100	70	71	72	74
TCMB Dış Borç Stoku/GSYH (%)	9,5	3,2	3,0	2,4	2,3
Özel Kesim Dış Borç Stoku Artışı (2002=100)	100	192	274	366	442
Özel Kesim Dış Borç Stoku/GSYH (%)	18,7	17,1	22,4	24,0	27,0
Toplam Dış Borç Stoku/GSYH (%)	56,1	34,9	39,0	37,5	40,0

Kaynak:Eğilmez, M.(2009).Küresel Finans Krizi: Piyasa Sisteminin Eleştirisi, s.138.

Türkiye’de 2008 finansal krizi dolayısıyla meydana gelen etkileri azaltmak için 18 Şubat 2009, 13 Mart 2009, 25 Mart 2009, 4 Haziran 2009 (Yeni Teşvik Sistemi) ve 15 Haziran 2009 tarihlerinde alınan önlemler ile:

- 1) Likidite destekleri,
- 2) Vergi ve prim destekleri ile yeni yatırım teşvik mevzuatı,
- 3) Üretim ve ihracata yönelik kredi ve garanti destekleri,
- 4) Finansman destekleri sağlanmıştır.

Uygulanan bu önlemlerin amacı; tüketim harcamalarını teşvik etmek, istihdam artışını sağlamak, yurtdışından sermaye girişi sağlamak, yurtiçi yatırımlarını arttırmak, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) üretim ve ihracatını teşvik etmeye çalışmak olmuştur (Kibritçioğlu, 2010).

2008 finansal krizi nedeniyle TCMB de birtakım önlemler almak zorunda kalmıştır. Bu doğrultuda TCMB:

- 1) Faiz oranlarını düşürmüş,
- 2) Döviz depo piyasasındaki aracılık faaliyetlerine yeniden başlamış,
- 3) Döviz alım-satım ihalelerine ara vermiş,
- 4) Yabancı para zorunlu karşılık oranlarını azaltmış,
- 5) İhracata yönelik reeskont kredilerini arttırmıştır (Parasız, 2009).

Türk finans sektörü, 2008 finansal krizi karşısında önceki krizlere göre daha az etkilenmiştir. Türkiye ekonomisinde gözlenen değişiklikler aşağıda belirtilen şekilde olmuştur:

- 1) Kriz esnasında işsizlik artmış, ancak 2010 yılı içinde işsizliğin azalmaya başladığı görülmüştür.
- 2) Sanayi üretimi, gelişmekte olan ve gelişmiş ekonomilere göre daha erken ve hızlı bir düşüş yaşamış, ancak bu ekonomilerden daha önce toparlanma sürecine girmiştir.
- 3) Türkiye ekonomisinde reel GSYİH’nin 2008 finansal kriz öncesindeki seviyesine ulaşabilmesi için uzun bir süreye ihtiyaç duyulmuştur (Kibritçioğlu, 2010).

3.4. 2008 Global Finansal Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

Türk bankacılık sektörü, 2001 krizinin ardından gerçekleştirilen yeniden yapılanma çalışmaları sayesinde 2008 finansal krizini kolaylıkla atlatabilmiştir. Krizin olumsuzluklarından çok etkilenmemiş olan bankacılık sektörü, 2008 finansal krizi esnasında Türk finansal sistemini ayakta tutan en önemli sektör konumunda olmuştur (BDDK, 2009a).

Bankacılık sektörünün krizden etkilenmemek için aldığı bazı tedbirler şu şekilde olmuştur:

- 1) 2008 ve 2009 yılında elde edilen kârlar nedeniyle hızlı büyümüş olan bankaların kâr dağıtımına izin verilmemiştir.
- 2) Kredi kartları ile yapılan taksitli alışverişlerden kaynaklanan kredilerin geri ödeme vadesi dönemi içinde ekonomide olumsuz bir gelişme yaşanabileceği düşüncesiyle bu durumun müşterilere yansımaması için kredilerin vadelerine kalan süreye göre risk ağırlıkları arttırılmıştır.
- 3) Bankalar korunma amaçlı işlemler dışında sorunlu türev ürünler ile uğraşmamaları konusunda uyarılmıştır.
- 4) Finansal piyasalardaki güven, istikrar ve gelişmeyi temin üzere kurulan Finansal Sektör Komisyonuna işlerlik kazandırılmıştır. Ayrıca, BDDK ve TMSF arasındaki işbirliğini arttırmaya yönelik Eşgüdüm Komitesi kurulmuştur.
- 5) Çek, protesto edilmiş senet, kredi kartı ve diğer kredi borçlarına ilişkin olarak Merkez Bankası'nda tutulan kayıtlar söz konusu borçların altı ay içinde ödenmesi veya yeniden yapılandırılması halinde silinmiştir.
- 6) Kredi kartı borçlarını ödeme güçlüğü içerisinde bulunan kredi kartı hamillerinin borçlarının yeni ödeme planları çerçevesinde yeniden yapılandırılması imkânı getirilmiştir (BDDK, 2009b).

Sektörün kriz esnasında temkinli davranmasıyla sektörde bazı gelişmeler ortaya çıkmıştır. 2001'de 173,4 milyar TL olan bankaların aktifi, 2008 yılında 732,5 milyar TL'ye yükselmiştir. Türk bankacılık sistemi 2001 krizinden sonra giderek büyümüş ve finansal sistem içinde en büyük aktif bankalarda olmuştur (BDDK, 2009a).

Krediler 2007 ve 2008 yılında dengeli olarak artış göstermiştir. 2007 yılında 285,6 milyar TL olan krediler 2008' in son çeyreğinde 367,6 TL'ye yükselmiştir. Ayrıca, faiz oranlarının ve döviz kurlarının artmasıyla mevduat 2008'in son çeyreğinde %35,2 artmıştır. Diğer bir önemli nokta ise yabancı kaynak niteliğindeki bankalara borçların da önceki dönemlerdeki artış hızını ve bilanço içindeki payını korumuş olmasıdır. Bankacılık sektörüne 2008 yılında toplam 158 milyar TL'lik fon akımı olmuştur. Bu fonların %62'sini mevduat, %14'ünü alınan krediler, %7'sini öz kaynaklar oluşturmuştur. Sağlanan bu fonların %52'si kredi olarak kullanılırken, %21'i bankalardan alacaklar hanesinde, %18'i ise menkul kıymetlere plasman

sekinde kullanılmıştır. Bu doğrultuda bankacılık sektörunün temel değerlerinin de 2008 finansal krizinden fazla etkilenmediği söylenebilir (BDDK, 2008).

Sermaye yeterlilik rasyosu bankacılık sektöru için önemlidir. Türk bankacılık sektöru 2008 finansal kriziyle karşılaştığında iki önemli avantaja sahipti. Bunlar: yüksek sermaye yeterliliği oranı (%17-18 civarında) ve sektörun bünyesinde riskli finansal ürünler barındırmaması şeklinde-dir. Türk finans kesiminin ana katılımcısı olan bankacılık sektöru bu sayede 2008 finansal krizini izleyen süreçte krizden etkilenen diğer ülkelerden daha sağlıklı ve güçlü bir yapıda yoluna devam etmiştir (Selçuk, 2010).

Tablo3.13:Seçilmiş Ülkelerin Sermaye Yeterlilik Rasyosu (Mart 2009) (%)

Yüzdeler	
Türkiye	18
Lüksemburg	17,5
Bulgaristan	16,5
Estonya	15,1
Litvanya	13,5
ABD	13
Japonya	13
Hollanda	12,9
Macaristan	12,5

Kaynak:Akbulut, R.(2010). Son Yaşanan Finansal Kriz ve Türk Finans Sektöru Üzerindeki Etkileri. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 2(2), s.62.

Tablo 3.13’de ülkelerin sermaye yeterlilik rasyosu oranlarına bakıldığında Türkiye’nin %18 oranında sermaye yeterlilik rasyosuna sahip olduğu görölmektedir. Bu oran diğer ülkelerde daha düşük olarak görölmektedir (Akbulut, 2010).

Türk bankacılık sektörünün aktif kârlılık oranı 2008 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %30 oranında bir azalmıştır. 2006’da % 2,21 ve 2007’de % 2,55 olan aktif kârlılık oranlarına sahip olan bankacılık sektöru, 2008 yılında % 1,83’lük aktif kârlılık oranına sahiptir. Ayrıca, mevduat bankaları %1,73, kalkınma ve yatırım bankaları % 4,02 ve katılım bankaları da % 2,51’lik aktif karlılık oranlarına sahiptir. Tablo 3.14’te bu durum ayrıntılı olarak görölmektedir (Bumin, 2009).

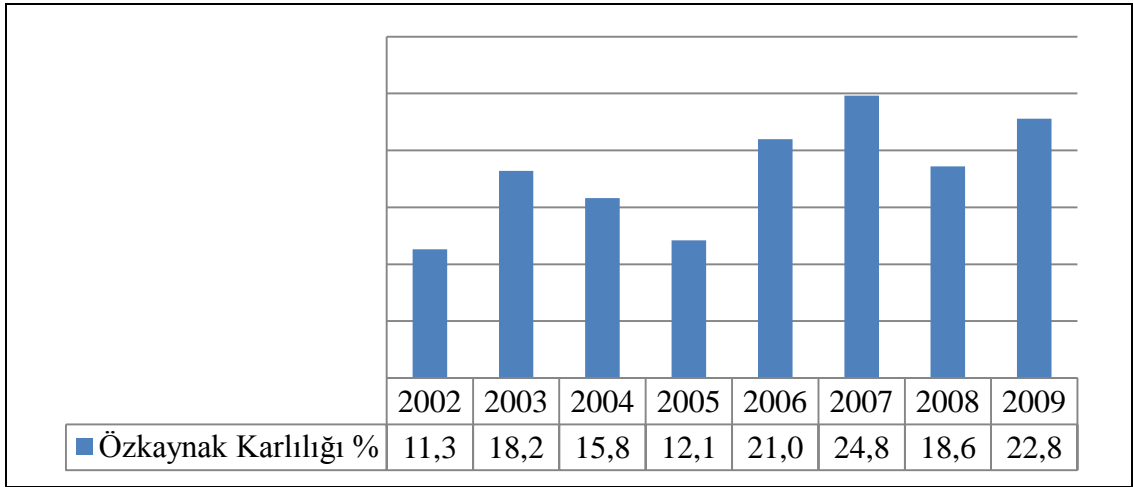
Tablo3.14:Aktif Karlılığı (Net Kar/Aktifler)

Tarihler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Göstergeler							
Bankacılık Sektörü	1,95	2,15	1,95	1,41	2,21	2,55	1,83
Mevduat Bankaları	1,84	2,11	1,96	1,25	2,10	2,47	1,73
-Kamu Mevduat Bankaları	1,56	2,15	2,51	2,30	2,60	2,76	1,88
-Yerli Özel Mevduat Bankaları	2,03	2,05	1,61	0,59	1,75	2,44	1,75
-Yabancı Mevduat Bankaları	1,24	2,68	2,39	2,48	2,46	2,01	1,32
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4,93	4,32	2,78	5,31	4,82	4,58	4,02
Katılım Bankaları	-	-	-	2,33	2,98	2,71	2,51

Kaynak:Bumin, M.(2009). Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Analizi: 2002-2008. Maliye Finans Yazıları, (84), s.50.

Bankacılık sektörü öz kaynak kârlılığı da krizden etkilenmiştir. Şekil 3.7’de görüldüğü gibi 2007 yılında %24,8 olan karlılık oranı, 2008’de %18,6 oranında azalma göstermiş, ancak 2009 yılında tekrar yükselerek %22,8 oranına ulaşmıştır.

Şekil3.7:Bankacılık Sektörü Öz Kaynak Kârlılığı (%)

Kaynak:Hazine Kontrolörleri Derneği, (Erişim Tarihi:25.08.2011).
<http://www.hazine.org.tr/ekonomi/bankacilik.php>

Bankacılık sektörünün krizden olumsuz etkilendiği diğer bir durum ise banka kredilerindeki gelişmelerde olmuştur. 2008 yılında banka kredilerinde ortaya çıkan yavaşlama, banka grupları itibariyle 2007 yılı ile karşılaştırmalı olarak Tablo 3.15'te verilmiştir (Akgüç, 2009).

Tablo3.15:Banka Kredilerinde Gelişmeler (31/12/2008)

Göstergeler Bankalar	Toplam Krediler		Değişim (2008/2007) (%)	
	TL (Milyon)	USD	TL	USD
1. Ticaret Bankaları	351.928	231.258	30,8	0,3
Kamusal Sermayeli	87.175	57.284	37,9	5,1
Özel Sermayeli	200.006	131.427	30,7	0,4
Fondaki Banka	16	11	-	-
Yabancı Sermayeli	64.731	42.536	22,7	6,6
2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14.973	9.839	31,1	0,2
TOPLAM	366.901	241.097	30,8	0,3

Kaynak:Akgüç, Ö. (2009). 2008 Yılında Bankacılık Sektörü. Kurt (Ed.). Almanak-2008 Analizleri, s.142.

2008 finansal krizinin olumsuz etkisinin hissedildiği bir başka nokta olan takipteki krediler Tablo 3.16'da ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Tahsili gecikmiş kredilerin toplam kredilere oranı, 2008 yılında bir önceki yıla göre sektör genelinde %3,6'dan %3,7'ye yükselmiştir. Mevduat bankalarında Tahsili Gecikmiş Krediler/Toplam Krediler' oranı %3,6'dan %3,7'ye artarken, kalkınma ve yatırım bankalarında %1,4 olarak değişime göstermiştir (Akgüç, 2009).

Tablo3.16:Takipteki Krediler-Takipteki Alacaklar (Tahsili Gecikmiş Alacaklar) (%)

Göstergeler	Takipteki krediler/Toplam Kredi		Özel Karşılık/Takipteki Kredi	
	Aralık2008	Aralık2007	Aralık2008	Aralık2007
Bankalar				
1-Ticaret Bankaları	3,7	3,6	81,0	88,0
Kamusal Sermayeli	3,8	4,1	88,0	96,0
Özel Sermayeli	3,5	3,6	80,0	87,0
Yabancı Sermayeli	4,1	2,9	76,0	81,0
2-Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1,4	1,4	92,0	93,0
Sektör Toplamı	3,6	3,5	81,0	88,0

Kaynak:Akgüç, Ö. (2009). 2008 Yılında Bankacılık Sektörü. Kurt (Ed.). Almanak-2008 Analizleri, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, s.147.

Küresel finans krizi kredi olanaklarını azaltmış ve risk unsurunu arttırmıştır. Türkiye’de bu durumdan etkilenip borcu artmıştır. Tablo 3.17’de Türkiye’nin borç durumu ayrıntılı olarak görülmektedir (Ergüneş, 2009).

Tablo3.17:Türkiye Dış Borç Stoku ve Kompozisyonu (Milyon USD)

Tarihler Göstergeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Dış Borç Stoku	129,7	144,3	160,8	168,8	205,5	247,0	262,9
Kısa Dönem	16,4	23,0	31,8	37,1	40,3	41,8	44,5
A.Merkez Bankası	1,6	2,8	3,2	2,7	2,5	2,2	2,3
B.Ticari Bankalar	6,3	9,6	14,5	17,7	18,2	14,6	15,0
C.Diğer Sektörler	8,4	10,4	14,0	16,5	17,7	22,7	24,8
Orta ve Uzun Vadeli	113,2	121,3	128,9	131,7	165,1	205,2	218,3
A:toplam Kamu	63,6	69,5	73,8	68,2	69,8	71,2	72,0
B.Merkez Bankası	20,3	21,5	18,1	12,6	13,1	13,5	14,2
C.Özel	29,3	30,2	37,0	50,8	82,2	120,4	132,1
1-Finansal Kuruluşlar	4,7	5,1	8,4	15,9	29,1	42,7	45,0
a.Bankalar	3,0	3,1	5,7	12,2	22,0	30,4	32,3
b.Bankacılık Dışı	1,6	2,0	2,6	3,7	7,0	12,2	12,7
2-Finansal Olmayan Kuruluşlar	24,6	25,1	28,5	34,9	53,1	77,7	87,0

Kaynak:Ergüneş, N. (2009). Bankacılık Sektöründe Son Dönem Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme. Kurt (Ed.). Almanak-2008 Analizleri, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, s.177.

SONUÇ

Finansal krizler ülke ekonomilerine büyük zarar veren ve güvensizlik sorununu ortaya çıkaran problemlerdir. Bu problemler ekonominin bir alanında başlayıp zamanla yayılma etkisi gösterebilirler. Piyasada meydana gelen düzensizlik, bankalardan alınan kredilerin geri ödenmesinde yaşanan sıkıntılar ve birden fazla kriz türünün aynı anda yaşanması gibi sebepler finansal krize neden olabilmektedir. Krizin ekonomiye zarar vermeden atlatabilmesi için otoriteler tarafından gerekli önlemlerin alınması gerekir. Yaşanan krize karşı uygulamaya konulan bu önlemler ise yeterince güvenilir, krizin nedenine odaklı ve ülke yapısına uygun olmalıdır.

Kriz esnasında gerçekleştirilen planlamaların hedefine ulaşabilmesi oldukça önemlidir. Ancak yetkililerin kriz öncesi tedbirli davranmaları ve olası risklere karşı her an hazırlıklı olmaları da krizden korunma adına son derece önemlidir. Ekonominin bazı verilerinde zaman zaman ani değişiklikler gözlenebilir. Yetkililer krizin habercisi olabilecek bu gibi durumları dikkate almalı ve tedbirli olmalıdır. Ortaya çıkması muhtemel olan kriz bu yöntemle önlenemese bile, krize önceden hazırlıklı olmak ülkeler için oldukça önemlidir.

Dünyada bugüne kadar yaşanmış olan finansal krizler incelendiğinde bu krizlerin genellikle aynı sebeplerden ortaya çıkmış oldukları görülmektedir. Ülkenin dikkatsizce aldığı borçlar ve bu borçların getirdiği mali sıkıntılar bu nedenler arasındadır. Ülke aldığı kredileri nasıl değerlendireceği konusunda bilinçli olmalıdır. Krize yol açan diğer bir neden ülke ekonomisi hakkında kulaktan dolma bilgilerle hareket edilmesidir. Yatırımcıların ya da kuruluşların ülkedeki ekonominin durumunu bizzat araştırmayıp söylentilere göre yatırım yapması ekonomiyi zor durumda bırakmaktadır. Bunların yanı sıra yerel paranın aşırı değerlendirilmesi de ülke için büyük bir risktir. Dalgalı kur politikası sayesinde hükümet bu durumu kontrol edebilmektedir. Aksi taktirde sabit kur sistemini uygulayan ülkelerde bu pek mümkün olmamakta ve paranın aşırı değerlendirilmesi krize yol açabilmektedir.

Çeşitli nedenlerle ülkelerde meydana gelen krizler ülke içindeki birçok sektöre bulaşma etkisiyle yayılabilmektedir. Hatta krizlerin sahip olduğu bu bulaşma riski daha da tehlikeli bir duruma gelip uluslararası bir boyuta ulaşabilmektedir. Bu tehlikenin en önemli nedeni hiç şüphesiz finansal piyasalardaki küreselleşmedir. Küreselleşme nedeniyle bir ülkenin ekonomisinde meydana gelen olumlu ya da olumsuz değişiklikler diğer ekonomileri de etkileyebilmektedir.

Bu çalışmada dünyada yaşanan büyük krizlerin nedenleri, sonuçları ve ülkelerin kriz için başvurduğu çözüm yollarından bahsedilmiştir. Finansal krizler ülkeleri pek çok açıdan olumsuz etkileyebilmektedir. Ancak geçmişte yaşanan her olumsuzluk gelecek için bir deneyim teşkil eder ve yeniden ortaya çıkabilecek başka olumsuzluklar için yol gösterici nitelikte olur. Ülkeler geçmişte yaşadıkları ya da başka ülkelerin maruz kaldığı krizlerden ders çıkarabilir. Bu sayede krize neden olabilecek değişiklikleri önceden kestirilebilir, kriz esnasında ne tür önlemlerin alınması gerektiği öğrenilebilir ya da başka ülkelerden kaynaklanan krizlerin bulaşma olasılığı azaltılabilir.

Bir krizin atlatılabilmesi için öncelikle krizi meydana getiren nedenler incelenmelidir. Türk ekonomisindeki sorunların başlangıcı gözden geçirilmek istendiğinde ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine bakmak gerekir. Osmanlı İmparatorluğu ülke ekonomisindeki yetersizliğini borçlanmayla kapatmaya çalışmış ancak bu durumu daha da kötüleştirmiştir. Borçlardaki artış Türkiye Cumhuriyeti için de büyük bir sorun olmuştur. Ekonominin durumunu düzeltmek amacıyla çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. İzmir İktisat Kongresi, Lozan Barış Anlaşması'nın ekonomiyi ilgilendiren maddeleri, tarımı geliştirmek için çiftçiyi rahatlatan çözümler, Teşviki Sanayi Kanunu, anayasaya giren devletçilik ilkesinin hedefleri doğrultusunda yürürlüğe giren Beş Yıllık Sanayi Planları ekonomiyi düzeltmek adına başvuru alan girişimlerdir.

Diğer taraftan Türk bankacılık sektörünün gelişimine bakıldığında Tanzimat Dönemi'ne kadar bu alanda herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. İlk bankaların kuruluşu 1840'lı yıllardan sonra gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla bankacılık alanında da bazı çalışmalar yapılmıştır ve bankaların sayısında artış olmuştur. Bankaların durumunda zaman zaman dalgalanmalar meydana gelmiştir. Bu nedenle çeşitli düzenlemelere başvurularak bu durum düzeltilmeye çalışılmıştır. Bankaların durumunda gözlenen dalgalanma 2001 krizine kadar devam etmiştir. Bu krizin bankaları derinden etkilemesinin nedeni daha öncesinde uygulanan düzenleme çalışmalarının yetersizliği olmuştur.

Türkiye'nin 2001 krizi için uyguladığı IMF programı hedefine ulaşamamıştır. Bunun nedeni programın kriz için yeterince güçlü olmamasından kaynaklanmıştır. Ulaşılması mümkün olmayan hedefler, spekülasyonların ve sabit kur sisteminin ekonomiyi olumsuz etkilemesi gibi nedenler krizin etkilerinin artmasına neden olmuştur.

2001 krizinden sonra gerçekleştirilen yeniden yapılanma çalışmaları uygulanırken krize neden olan hatalar göz önüne alınmıştır. Yürürlüğe giren Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın içeriğine bakıldığında bu açıkça görülmektedir. Program, kriz öncesinde ekonomide meydana gelen sorunları, uygulanan çalışmaları ve uygulanması planlanan çalışmayı içermektedir. Program bankacılık sektörünün düzeltilmesinde son derece başarılı olmuştur. Programın başarısı kendini küresel kaynaklı 2008 krizinde dahi göstermiştir. Yeniden yapılanma sayesinde büyüyen bankacılık sektörü 2008 krizine rağmen büyümeye devam etmiştir.

Başlangıçta ABD ekonomisine özgü bir kriz olarak ortaya çıkan 2008 krizi zamanla dünya ekonomisini de etkilemeye başlamıştır. Krizden etkilenen ülkeler krizin etkisini ekonomilerinin her alanında hissetmiştir. Ekonomiler sarsılmış, büyük bankalar batmıştır. Krize karşı ayakta kalabilmeyi başaran bankacılık sektörüne karşın reel sektör aynı dayanıklılığı gösterememiş ve krizden olumsuz etkilenmiştir.

Dünya üzerinde şimdiye kadar yaşanmış krizler göz önüne alındığında ülkelerin uyguladığı krizden kurtulma yöntemlerinin başarısızlığının ya da başarısının nedeni ortaya çıkmaktadır. Hükümetler krizlere karşı çeşitli çözüm arayışlarına gitmiş ancak bu çalışmaların hepsi olumlu sonuçlar doğurmamıştır. Türkiye'de de bu durum aynı şekilde gelişmiştir. 2001 yılına gelene kadar bankacılık sektörü sürekli olarak inişler çıkışlar yaşamıştır. Burada görüldüğü gibi doğru yöntemi seçmek krizi atlama

sürecinin en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşama sektörü hem geliştirmekte hem de olası risklere karşı korumaktadır.

KAYNAKÇA

Afşar, M. (2004). Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları; no.183, s.78,92-93.

Akbulut, R. (2010). Son Yaşanan Finansal Kriz ve Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 2(2), s.56-57,61-62. (Erişim Tarihi: 03.07.2011).

http://iktisat.kilis.edu.tr/dergi_archives/Vol_2_No_1/akbulut.pdf

Akçakoca, E. (2002). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Vakıf2000 Tarafından Düzenlenen “Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” Konulu Toplantıda Yapılan Sunuş. Bankacılık düzenleme ve Denetleme Kurumu, s.3,12-14. (Erişim Tarihi: 02.07.2011).

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1533vakif2000.pdf

Akdiş, M. (2005). Globalleşme, Global Sermaye Hareketleri ve Finansal Krizler, s.1-2. (Erişim Tarihi: 17.10.2010).

<http://makdis.pamukkale.edu.tr/Global.htm>

Akgüç, Ö. (2009). 2008 Yılında Bankacılık Sektörü. Kurt (Ed.). Almanak-2008 Analizleri, (s.146-147). İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Aklan, A. N. (2002). Dış Borçlanma, Gelişmekte Olan Ülkeler için Etkin Bir Finansman Yöntemi Midir?. Dış Ticaret Dergisi, (25), s.9. (Erişim Tarihi: 18.10.2010).

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=573&icerikID=679&dil=TR>

Aktan, C. C. & Şen, H. (2001). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. Yeni Türkiye, (42), s.3. (Erişim Tarihi: 18.10.2010).

http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-kalite/aktan-sen-ekonomik-kriz.pdf

Aktan, O. H. (2002). Kurtuluş Savaşından Günümüze Türk Dış Ekonomisinde Gelişmeler. Yediyıldız B.(Ed.), Atatürk'ten Günümüze Türkiye Ekonomisi (s.69). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Siyasal Kitabevi.

Aloğlu, T. Z. (2005). Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü; Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s.50. (Erişim Tarihi: 22.10.2010).

<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/ziyatuncaloglu.pdf>

Alp, A. (2002). Uluslararası Mali Piyasalardaki Gelişmeler ve Türkiye. Ankara: İMKB Yayınları, s.164,166,171.

Altıntaş, H. (2004). Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. (22), s.57. (Erişim Tarihi: 19.10.2010).

<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi22/haltintas.pdf>

Altıparmak, A. (2002). Türkiye'de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (13), s.41-42. (Erişim Tarihi: 10.05.2011).

http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_13.htm

Apak, S. & Aytaç, A. (2009). Küresel Krizler: Kronolojik Değerlendirme ve Analiz. İstanbul: Avcıol Basım Yayın, s.82-84.

Ardıç, H. (2004). 1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü; Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s.40, 159-160. (Erişim Tarihi: 19.10.2010).

<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/hulyaardic.pdf>

Arıkan, N. A. (2008). Amerika Birleşik Devletlerindeki Mali Kriz ve Petrol Fiyatlarındaki Değişimler: Nedenleri ve Sonuçları. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı; Strateji Geliştirme Başkanlığı, s.34-35.

Aslantaş, M. & Odyakmaz, N. (2000). Para Krizleri. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, s.10. (Erişim Tarihi: 17.10.2010).

www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../9ozsayma98.doc

Atılgan, A. (2007). Türkiye'nin Kriz Eşiği: Dış Açık Raporu. Ankara: Hizmet-İş Sendikası Yayınları, Yayın no:40, s.85–86.

Ay, A. & Karaçor, Z. (2006). 2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (16), s.73-74. (Erişim Tarihi: 02.07.2011).
http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Ahmet%20AY%20-%20Zeynep%20KARA%C3%87OR/AY,%20AHMET.pdf

Aydın, S. (2000). Asya Krizi ve Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi. Maliye Dergisi, (133), s.13. (Erişim Tarihi: 06.11.2010).
http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/133/SeldaAYDIN.pdf

Aysan, M. A. (2000). Atatürk'ün Ekonomik Görüşleri. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları:120, Araştırma ve İnceleme: 20, s.77.

Bağımsız Sosyal Bilimciler, (2006). 2006 Yılı Raporu; IMF Gözetiminde On Uzun Yıl, 1998-2008: Farklı Hükümetler, Tek Siyaset. Ankara, s.23,29-30. (Erişim Tarihi: 06.11.2010).
http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/BSB2006_Final.pdf

Bahçeci, S. (1997). Ortodoks ve Heterodoks İstikrar Programları Seçilmiş Ülke Örnekleri ve 1994 Türkiye Deneyimi. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı; Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü; Ekonomik Modeller Dairesi Başkanlığı: Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s.55,63-65. (Erişim Tarihi: 18.10.2010).
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/bahcecis/istikrar.html>

Bastı, E. (2006). Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi: Krizin Finans Sektörünün Verimliliğine ve Etkinliğine Etkileri. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No:191, s.34–35.

Başoğlu, U. & Ölmezoğulları, N. & Parasız, İ. (1999). Dünya Ekonomisi: Küreselleşme, Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, s92,94.

Bayraktutan, Y. (2006). Küresel Finansal Krizler ve IMF. Seyidoğlu & Yıldız (Ed.). Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri: Makale Derlemesi (s.26). İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım LTD. ŞTİ.

Bayraktutan, Y. & Özkaya, H. M. (2002). IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya'da Ekonomik Performans Sonuçları. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(3), s.9. (Erişim Tarihi: 06.11.2010).

<http://kosbed.kocaeli.edu.tr/sayi3/bayraktutan.pdf>

BDDK, (2001a). Yıllık Rapor 2000; Ekonomik Değerlendirmeler Dairesi, s.38. (Erişim Tarihi: 03.04.2011).

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/Yillik_Raporlar/4782bddk_yillik_rapor_2000.pdf

BDDK, (2001b). Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu; Ekonomik Değerlendirmeler Dairesi, s.5. (Erişim Tarihi: 02.04.2011).

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/1486Bankacilik_Sektoru_Degerlendirme_Raporu_Haziran_2001.pdf.pdf

BDDK, (2001c). Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu; Ekonomik Değerlendirmeler Dairesi, s.2, 6,12-13. (Erişim Tarihi: 05.04.2011).

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/1489Bankacilik_Sektoru_Degerlendirme_Rapor_Eylul_2001.pdf

BDDK, (2001d). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, s.13-16. (Erişim Tarihi: 05.07.2011).

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf

BDDK, (2001e). Bankacılık Sektörü Reformu: Gelişme Raporu, s.3-4. (Erişim Tarihi: 05.07.2011).

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1516Document%20in%20Microsoft%20Internet%20Explorer.pdf

BDDK, (2001f). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu, s.14,22,24. (Erişim Tarihi: 06.07.2011).

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1518944B1759.pdf

BDDK, (2002a). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu, s.16. (Erişim Tarihi: 05.07.2011).

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1522BSYYP_GR_Tem2002.pdf

BDDK, (2002b). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu–(V), s.14,21. (Erişim Tarihi: 08.07.2011).
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1523BSYYP_Gelisme_112002.pdf

BDDK, (2003). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu–(VI), s.10,20,33,35. (Erişim Tarihi: 08.07.2011).
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/1524BSYYP_Gelisme_042003.pdf

BDDK, (2008). Finansal Piyasalar Raporu (12), s.22. (Erişim Tarihi: 04.07.2011).
http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/6320_Finansal_Piyasalar_Raporu_Aralik_2008.pdf

BDDK, (2009a). Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler. (4). s.1. (Erişim Tarihi: 04.07.2011).
http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Bankacilikta_Yapisal_Gelismeler/8280byg2009.pdf

BDDK, (2009b). Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi; Çalışma Tebliği; Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, s.30-32,36. (Erişim Tarihi: 04.07.2011).
http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/7378Krizden%20%C4%B0istikrara%20T%C3%BCrkiye%20Tecr%C3%BCbesi.pdf

BDDK, (2010). Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi: Gözden Geçirilmiş Üçüncü Baskı, s.35,40-41. (Erişim Tarihi: 02.07.2011).
http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/8676krizden_istikraraturkiyetecrubesi_3uncu_baski.pdf

Bilge, O. (2009). Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri: Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, s.56.

Boratav, K. (2009). Bir Krizin Kısa Hikayesi. Ankara: Arkadaş Yayınevi, s.103.

Boyacıoğlu, M. A. (2003). 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri ve İyileştirici Öneriler. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (9), s.527-529,533. (Erişim Tarihi: 18.06.2011).
<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi9.htm>

Bozoklu, D. (2003). Atatürk Döneminde Bankacılık Sistemine ve Gelişimine Genel Bir Bakış. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XIX(55), s.2-3. (Erişim Tarihi: 20.05.2011).

<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=198>

Bulutoğlu, K. (2002). Yöresel ve Küresel Para Krizleri: Dünya Kazan Ben Kepçe: 2. İstanbul: Batı Türkeli Yayıncılık, s.220.

Bumin, M. (2009). Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Analizi: 2002-2008. Maliye Finans Yazıları, (84), s.50. (Erişim Tarihi: 04.07.2011).

http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/84/Mete_Bumin_Turk_Bankacilik_Sisteminin_Karlilik_Analizi_MFY_84.pdf

Coşkun, T. K. (2004). Ekonomik Krizler. Ankara: Vergi Denetmenleri Derneği Eğitim Yayınları Serisi: 11, s.58.

Çankaya, F. & Öz, M. (2001). Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi: Kamu ve Özel Sermayeli Ticaret Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi. Trabzon: TBB; Yayın No: 221, s.11,15-16.

Çelebi, E. (2001). İki binbir Yılında Türkiye Ekonomisinin Genel Görünümü. Doğu Üniversitesi Dergisi, (4), s.22-24. (Erişim Tarihi: 06.05.2011).

[http://journal.dogus.edu.tr/13026739/2001/cilt\[2\]/sayi\[2\]/DUJournal_Birlesik_c\[2\]_s\[2\].pdf](http://journal.dogus.edu.tr/13026739/2001/cilt[2]/sayi[2]/DUJournal_Birlesik_c[2]_s[2].pdf)

Çeviş, İ. (2005). Para Krizlerine Ampirik Bir Yaklaşım. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No:187, s.14.

Çiçek, H. (2000). Osmanlı İmparatorluğunda Malî Bunalım. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (6), s.79-80. (Erişim Tarihi: 06.05.2011).

<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi1-8/6/4.pdf>

Çolak, F. & Yiğidim, A. (2001). Türk Bankacılık Sektöründe Kriz. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, s.10-12.

Delice, G. (2003). Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (20), s.58-59. (Erişim Tarihi: 21.10.2010).

<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi20/delice.pdf>

Demircan, S. E. (2004). Türkiye, Ekonomik Kriz, Borç Üçgeni. Muğla: T.C. Muğla Üniversitesi: İİBF Tartışma Tebliğleri, No:2004/02, s.3-5.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, (1998). Doğu Asya Krizi. Dış Ticaret Dergisi, Asya Krizi Özel Sayı, s.20. (Erişim Tarihi: 06.11.2010).
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=903&icerikID=1008&dil=TR>

Doğan, S. & Özekicioğlu, H. (2005). Güney Kore ve Türkiye’de Uygulanan IMF Politikaları. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(1), s.151. (Erişim Tarihi: 05.11.2010).
<http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/g%C3%BCney%20kore%20ve%20t%C3%BCrkiye%27de%20uygulanan%20imf%20politikalar%C4%B1.pdf>

Doğanlar, M. & Bal, H. & Özmen, M. (2007). Döviz Krizi Modelleri. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), s.266. (Erişim Tarihi: 20.10.2010).
<http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2007.16.1.410.pdf>

Duman, K. (2002). Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, (4), s.134. (Erişim Tarihi: 13.11.2010).
http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&ano=1405_dac666e6d03b0edfea8f2e0725ae11b9

DPT, (1998). Rusya Krizi ve Türkiye Üzerine Muhtemel Etkileri. DPT Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, s.5 (Erişim Tarihi: 06.12.2010).
<http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/rusya.pdf>

Eğilmez, M. (1999). 2000’lerin Türkiyesi. İMKB Dergisi, 3(12), s.5-6. (Erişim Tarihi: 06.05.2011).
http://www.imkb.gov.tr/Libraries/imkbdergi/IMKB_Dergisi_Turkce12.sflb.ashx

Eğilmez, M. (2009). Küresel Finans Krizi: Piyasa Sisteminin Eleştirisi. İstanbul: Remzi Kitabevi, s.66-69-70,136-137-138.

Ekonomik Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼, (2003). 1923-2003 T¼rkiye Ekonomisi. Hazine Dergisi; Cumhuriyetin 80. Yılı zel Sayısı, s.15-16,39. (Erişim Tarihi: 05.05.2011).

http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/S%C3%BCreli%20Yay%C4%B1nlar/Hazine_Dergileri/Hazine%20Dergisi%20Cumhuriyetin%2080.%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C3%96zel%20Say%C4%B1s%C4%B1/Hazine%20Dergisi%20Cumhuriyetin%2080.%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C3%96zel%20Say%C4%B1s%C4%B1.pdf

Emirkadı, . (2005). Gelişmekte Olan lkeler ve Parasal Kriz Teorileri zerine Bazı Değerlendirmeler. Sosyo Ekonomi, (2), s.44-45. (Erişim Tarihi: 03.11.2011).

<http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/050202.pdf>

Er, S. (2009). Devletin Bankacılık Sektör¼nde D¼zenleyici Denetleyici Rol¼ ve T¼rkiye Uygulaması. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2009-34, s.135-137.
Erdoğan, N. (2002). D¼nyada ve T¼rkiye’de Finansal Krizler: T¼rk Bankacılık Sektör¼nde Yeniden Yapılandırma Uygulamaları: Kamu Bankaları Deneyimi. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, s.55,65,69,73.

Erdoğan, N.(2002). D¼nyada ve T¼rkiye’de Finansal Krizler: T¼rk Bankacılık Sektör¼nde Yeniden Yapılandırma Uygulamaları: Kamu Bankaları Deneyimi. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, s.55,65,69,73.

Eren, A. & S¼sl¼, B. (2001). Finansal Kriz Teorileri Işığında T¼rkiyede Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi. Yeni T¼rkiye Dergisi, (41), s.3,7-10. (Erişim Tarihi: 10.11.2010).

<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/krz.rtf>

Erdönmez, A. P. (2009). K¼resel Kriz ve lkeler Tarafından Alınan nlemler Kronolojisi. Bankacılar Dergisi (68), s.87-90. (Erişim Tarihi: 03.07.2011).

<http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/68.pdf>

Erensoy, A. (2002). Brezilya Seğimlerinin Ardından, s.2. (Erişim Tarihi: 09.12.2010).

<http://www.marksist.com/GUN/BrezilyaSecimlerininArdından.htm>

Erg¼neř, N. (2008). Bankalar, Birikim, Yolsuzluk: 1980 Sonrası T¼rkiye’de Bankacılık Sektör¼. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, s.155,161,180.

Ergüneş, N. (2009). Bankacılık Sektöründe Son Dönem Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme. Kurt (Ed.). Almanak-2008 Analizleri, (s.176-177). İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.

Ersoy, H. (2008). Türk Bankacılık Sisteminde Krizler ve TMSF Uygulamaları: Yeniden Yapılandırmanın Kore ve Meksika Deneyimleri ile Karşılaştırılması. İstanbul: Karacan Akademi Yayınları, s.30.

Fisunoğlu, M. (2006). 1990-1999 Yılları Arasında Merkez Bankası ve Bankacılık Sektöründe Gelişmeler ve Para Politikası Üzerine Gözlemler. Köse, H. A. & Şenses, F. & Yeldan, E. (Ed.), İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar (s.246,251). İstanbul: İletişim Yayınları 920: Araştırma-İnceleme Dizisi 151: İletişim Yayıncılık A.Ş.

Göktaş, A. (2000). Küresel Kriz ve Türkiye. Ankara: Özen Yayıncılık, s.39-42,59-61,80.

Gündüz, L. & Turhan, İ. (1998). Asya Krizi Farklı mı?. Active Dergisi, (1), s.1. (Erişim Tarihi: 06.11.2010).

http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=197

Güloğlu, B. (2001). İstikrar Programından İstikrarsızlığa: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri. Yeni Türkiye Dergisi; Kriz Özel Sayısı (1), s.7. (Erişim Tarihi: 01.07.2011).

<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bulent1.pdf>

Güloğlu, B. & Altunoğlu, E. A. (2002). Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:27, s.8-9,25-26. (Erişim Tarihi: 01.11.2010).

<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Finvekriz1.pdf>

Gürsoy, M. (2009). Ekonomik ve Finansal Krizler: Dünü ve Bugünü. İstanbul: MG Yayınları, s.126.

Hacıhasanoğlu, B. (2005). Meksika 1994 ve Arjantin 2001-2001 Krizlerinin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye İçin Önemi. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası; Piyasalar Genel Müdürlüğü; Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s.7-8,76. (Erişim Tarihi: 18.11.2010).

<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/burcinhacihasanoglu.pdf>

Hacıslamoğlu, L. M. & Silahşör, S. H. (1998), Güneydoğu Asya Krizinin Nedenleri, Gelişimi ve Olası Etkileri. T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı; Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, s.58–60. (Erişim Tarihi: 06.11.2010).

http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/Arastirma%20Yayin/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20-%20Uzmanl%C4%B1k%20Tezleri/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20-%20%C4%B0nceleme%20Dizisi/17%20-%20G%C3%BCneydo%C4%9Fu%20Asya%20Krizinin%20Nedenleri%2c%20Geli%C5%9Fimi%20ve%20Olas%C4%B1%20Etkileri/arinc_17_01.pdf

Hatiboğlu, Z. & Aysan, M. (1994). Türkiye Ekonomisinde 1994 Bunalımı: Halka Hoş Görünme (Populizm) Çabasındaki Politikacılarımız İle Yöneticilerimizdeki Yanılgıların Kaçınılmaz Sonucu. İstanbul: Yayın No:449: İşletme Ekonomi Dz:42: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. s.50-51.

Işık, N. & Alagöz, M. & Yıldırım, M. (2006). 1990 Sonrası Türkiye’de Yaşanan Krizler: 1994, 2000 ve 2001 Krizleri. Seyidoğlu & Yıldız (Ed.). Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri: Makale Derlemesi (s.252-253). İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım LTD. ŞTİ.

Işık, S. & Duman, K. & Korkmaz, A. (2004). Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması. D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, 19(1), s.47. (Erişim Tarihi: 20.10.2010).

http://www.iibf.deu.edu.tr/dergi/1141030638_1.pdf

İnan, E. A. (2002). Arjantin Krizinin Sebepleri ve Gelişimi. Bankacılar Dergisi, (42), s.58,60–61. (Erişim Tarihi: 02.11.2010).

<http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/42.pdf>

İmer, E. (2003). Genel Kabul Gören Gözlemler Açısından Türkiye Ekonomisindeki Krizler ve Krizlerin Bulaşıcılığı Üzerine Bir Uygulama. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası; Piyasalar Genel Müdürlüğü; Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s.17. (Erişim Tarihi: 11.11.2010).

<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/evrimimer.pdf>

Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi, (2001). Ulusal Ekonomik Program. (6), s.4-7. (Erişim Tarihi: 02.07.2011).

<http://kamyon.politics.ankara.edu.tr/dergi/belgeler/kydd/03.pdf>

Karabulut, G.(2002). Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri. İstanbul: Der Yayınları. s.115-116.

Karaçor, Z. (2006). Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (16), s.387-388. (Erişim Tarihi: 18.05.2011).

<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayil6.htm>

Karluk, S. R. (1996). Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim: Genişletilmiş ve Yenilenmiş 4. Baskı. İstanbul: Yayın No:607: İşletme-Ekonomi DZ.:59: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. s.396-397,400-401,403.

Karluk, S. R. (2006). Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi ve Sonrası Yaşanan Krizlere Yönelik İstikrar Politikaları. Seyidoğlu & Yıldız (Ed.). Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri: Makale Derlemesi (s.64-65). İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım LTD. ŞTİ.

Karluk, S. R. & Tonus, Ö. & Çatalbaş, N. (1999). Güneydoğu Asya ve Rusya Krizi Karşısında Türkiye. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, Yay. No.640, s.8. (Erişim Tarihi: 18.12.2010).

<http://www.econturk.org/tonus.pdf>

Kaya, V. & Yılmaz, Ö. (2007). Para Krizleri Öngörüsünde Logit Model ve Sinyal Yaklaşımının Değeri: Türkiye Tecrübesi. Türkiye Ekonomi Kurumu; Tartışma Metni 2007/1, s.6. (Erişim Tarihi: 15.10.2010).

http://www.tek.org.tr/dosyalar/ERKEN_UYARI2.pdf

Kava, H. T. (2005). ERM II’de Gelecek Var Mı? Türkiye Açısından Olası Senaryolar ve Politika Önerileri Nelerdir?. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası; Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü; Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s.12,14. (Erişim Tarihi: 18.12.2010).

<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/tolgahakankava.pdf>

Kazgan, G. (2002). Tanzimat’tan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi: Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlarında Genişletilmiş 1. Baskı: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 22 Ekonomi: 3, s.466.

Kazgan, G. (2008). Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001): “Ekonomi Politik” Açısından Bir İrdeleme. İstanbul: 2. Baskı: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 109: Ekonomi 8, s.268-269.

Kepek, Y. & Yentürk, N. (2003). Türkiye Ekonomisi. İstanbul: 13. Basım: Remzi Kitabevi, s.34-36.

Keskin, H. & Kiriş, M. H. & Şentürk, C. (2006). 2001 Krizinin Ekonomik ve Siyasi Yönleri Üzerine Bir Değerlendirme Çabası. Süleyman Demirel Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (4), s.54-55,60-61,67. (Erişim Tarihi: 03.05.2010).
http://sosyalbilimler.sdu.edu.tr/PDF/yil2_sayi4_03.pdf

Kıymaz, H. & Kılıç, O. (2002). Asya Krizinin Finansal Kuruluşlar Üzerinde Etkileri: İMKB Deneyimi. İMKB Dergisi, (13), s.2 (Erişim Tarihi: 21.11.2010).
http://www.imkb.gov.tr/Libraries/imkblog/İMKB_Dergisi_Turkce13.sflb.ashx

Kibritçiöğlü, A. (2001). Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969–2001. Yeni Türkiye Dergisi, (41), s.2. (Erişim Tarihi: 19.10.2010).
<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/ytd-kibritcioglu.pdf>

Kibritçiöğlü, A. (2010). Küresel Finans Krizinin Türkiye’ye Etkileri. Konrad Adenauer Vakfı, s.12-13. (Erişim Tarihi: 03.07.2011).
http://mpira.ub.uni-muenchen.de/29470/1/MPRA_paper_29470.pdf

Kurt, H. (2009). Küresel Kriz ve Ülkelerin Aldığı Tedbirler. Çerçeve Dergisi,(50), s.126. (Erişim Tarihi: 03.07.2011).
http://www.musiad.org.tr/img/yayinlarraporlar/cerceve_dergisi_50_21.pdf

Kuyucuklu, N. (1986). Türkiye İktisadı. İstanbul: Yayın No:68 İktisat Dizisi: 5: Yenilenmiş ve Genişletilmiş 2. Bası Eylül: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. s.153-154,178-181.

Malkoç, S. (1998). Cumhuriyetin 75. Yılında Dünya Ekonomik Krizlerinin Türkiye’ye Yansımaları ve Güncel Bir Örnek: Rusya Krizi. DPT; İhracat Genel Müdürlüğü, s.2-3. (Erişim Tarihi: 01.11.2010).
www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../dunyaekozyayek98.doc

Mangır, F. (2006). Finansal Deregülasyonun (1989-2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (16), s.468-470. (Erişim Tarihi: 18.05.2011).
<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi16.htm>

Millet, D. & Toussaint, E. (2008). Kim Kime Borçlu?: 50 Soruda Dünya Borç Piyasası. Ankara: Cedit Neşriyat: Umumi Neşriyat Numarası: 12 Tercüme Serisi:1, s.59.

Miynat, M. (2002). Liberalizasyon Sürecinde Ortaya Çıkan İstikrarsızlıklar ve Çözüm Önerileri. Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F; Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 9(1-2), s.190. (Erişim Tarihi: 30.10.2010).

http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C9S1_22002/mm.pdf

Ongan, T. N. (2006). Ekonomik Krizin Emek Piyasalarına Etkileri. İstanbul: Birleşik Metal-İş Yayınları, s.28.

Öcal, T. (2000). Para ve Banka: Ünite: 1-28. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 996; Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:553, s.55.

Öniş, Z. (2002). Neo-Liberal Küreselleşmenin Sınırları: Türkiye Açısından Arjantin ve IMF'ye Karşılaştırmalı Bir Bakış, s.9. (Erişim Tarihi: 13.12.2010).

<http://www.setav.org/ups/dosya/26173.pdf>

Özatay, F. (2009). Finansal Krizler ve Türkiye. İstanbul: Doğan Kitap, s.65.

Özbay, T. (2005). Lozan'dan Sevr'e Türkiye. Ankara: Anı Yayıncılık, s.45-46.

Özel, S. (2008). Global Dengesizliklerin Dengesi: Ne Kadar Sürdürülebilir? Nasıl Sonuçlanabilir?. İstanbul: Alfa Yayınları, s.171-172.

Öztürk, S. (2003). Sabit Döviz Kuru Politikasının Finansal Krizlere Etkisi: 1997 Güneydoğu Asya ve 2000 Kasım-2001 Şubat Türkiye Krizleri. Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F; Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 10(1), s.174-177. (Erişim Tarihi: 20.11.2010).

<http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C10S12003/so.pdf>

Özyıldız, R. H. (2009). Yorum: Krizler. Kumcu, E.(Ed.). G7'de Ekonomi Tartışmaları'08: Krizler, Para ve İktisatçılar (s.207-208). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özyurt, Ü. G. (2004). Yeniden Yapılandırma Süreci Banka Bilanço Analizi. BDDK. s.4,5. (Erişim Tarihi: 02.07.2011).

<http://wss30.reformkurumsal.com/Document%20Library/banka%20brifing.PDF>

Parasız, İ. (1994). Para Banka ve Finansal Piyasalar: Teori ve Politika. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, s.111-113.

Parasız, İ. (1996). Kriz Ekonomisi: Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, s.188,218.

Parasız, İ. (1998). Türkiye Ekonomisi: 1923'den Günümüze Türkiye'de İktisat ve İstikrar Politikaları Uygulamalar. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, s.176.

Parasız, İ. (2000). Modern Bankacılık: Teori ve Uygulama. İstanbul: Baskı Kuşak Ofset, s.25.

Parasız, İ. (2009). Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi: Küresel Kriz. Ezgi Kitabevi, s.133,157-158.

Sağlam, D. (1976). Türkiye Ekonomisi: Yapısı ve Temel Sorunları. Ankara: Ayyıldız Matbaası, s.89-90.

Sağlam, E. (2009). Türkiye'nin Kriz Deneyimi. Kumcu, E.(Ed.). G7'de Ekonomi Tartışmaları'08: Krizler, Para ve İktisatçılar (s.181). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sayar, G. A. (2001). Osmanlıdan 21.Yüzyıla: Ekonomik Kültürel ve Devlet Felsefesine Ait Değişmeler. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s.212.

Selçuk, B. (2010). Küresel Krizin Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2(2), s.23-24. (Erişim Tarihi: 03.07.2011).

http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_EBD/arsiv/2010_2/03bora_selcuk1.pdf

Seyidoğlu, H. (2001a). Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama. İstanbul: Geliştirilmiş 14. Baskı; Güzem Yayınları, s.583,586.

Seyidoğlu, H. (2001b). Uluslararası Finans. İstanbul: Geliştirilmiş 3. Baskı; Güzem Yayınları; No:16. s.26-28.

Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri. Doğu Üniversitesi Dergisi, 4(2), s.142–144,154. (Erişim Tarihi: 15.12.2010).

<http://journal.dogus.edu.tr/13026739/2003/cilt4/sayi2/M00091.pdf>

Sönmez, M. (2009). 100 Soruda Küresel Kriz ve Türkiye. İstanbul: Alan Yayıncılık: 206; Güncel Sorunlar Dizisi:34, s.25-26.

Şahözkan, C. B. (2003). Banka Birleşmeleri. TBB; Yayın No: 233. s.25-26,30.

Şamiloğlu, F. (2001). Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Bir Değerlendirme. Mali Çözüm Dergisi, (55), s.2-4. (Erişim Tarihi: 02.07.2011).
<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/55MaliCozum/10%20-%2055%20FAMILSAMIOGLU.doc>

Şenel, A. (2003). Dış Borç-Kriz Döngüsünde Yeniden Yapılandırma Çabaları: Türkiye Deneyimi. Mülkiye Dergisi, XXVI(236), s.73. (Erişim Tarihi: 02.11.2010).
http://www.mulkiyederigi.org/index.php?option=com_rokdownloads&view=folder&Itemid=63&id=139:muelkiye-dergisi-say-236

Şimşek, A. H. (2008). Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 13(1), s.196-197. (Erişim Tarihi: 23.11.2010).
<http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2008-1-10.pdf>

Şişman, M. (2006). Parasal Kriz Teorileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler. Marmara Üniversitesi; İ.İ.B.F Dergisi, XXI(1), s.18-19. (Erişim Tarihi: 23.11.2010).
<http://iibf.marmara.edu.tr/.../02-PARASAL-KRIZ-TEORILERI-MEHMET-SISMAN.pdf>

TBB; Bankacılık ve Araştırma Grubu, (2001a). 1994 Yılı Krizi Sonrası Meksika'da Uygulanan Para Politikası, s.2.

TBB; Bankacılık ve Araştırma Grubu, (2001b). Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler "1999-2001", s.3. (Erişim Tarihi: 01.05.2011).
http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/Son_Donemdeki_Ekonomik_Programlar.doc

TBB, (2002a). 2001 Yılında Türk Bankacılık Sistemi. Bankacılar Dergisi, (42), s.5-6. (Erişim Tarihi: 05.05.2011).
<http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/42.pdf>

TBB, (2002b). Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi. Bankacılar Dergisi, (43), s.11-12. (Erişim Tarihi: 02.06.2011).
<http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/43.pdf>

TBB, (2010). Bankacılar Dergisi, (73), s.5. (Erişim Tarihi: 03.06.2011).
<http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Dergiler/Dokumanlar/sayi73web.pdf>

TCMB, (1999). Dünya ekonomisindeki Gelişmeler, Yıllık Rapor 1999, s.8. (Erişim Tarihi: 21.11.2010).
http://www.tcmb.gov.tr/research/yillik/99turkce/rapor99_1.html

TCMB, (2001). Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, s.12-13. (Erişim Tarihi: 17.01.2011).
<http://www.tcmb.gov.tr/>

TCMB, (2002). Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, s.50-51. (Erişim Tarihi: 18.05.2011).
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf>

TCMB, (2005a). Yıllık Rapor 2004, s.23. (Erişim Tarihi: 02.07.2011).
<http://www.tcmb.gov.tr/>

TCMB, (2005b). Finansal İstikrar Raporu (1), s.3. (Erişim Tarihi: 02.07.2011).
<http://www.tcmb.gov.tr/>

TCMB, (2006). Finansal İstikrar Raporu (3), s.11. (Erişim Tarihi: 02.07.2011).
<http://www.tcmb.gov.tr/>

TCMB, (2008). Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu, s.2-3,17. (Erişim Tarihi: 03.07.2011).
http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/uyprapor_2008.pdf

Tekeli, İ. & İlkin, S. (1983). 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları. Ankara: Türkiye Belgesel İktisat Tarihi Serisi No:2; Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari İlimler Fakültesi; Yayın No:30, s.33.

Temel, A. & Boyar, E. & Saygılı, Ş. (2002). Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim (1946-1999). Planlama Dergisi; Özel Sayı-DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı, s.50. (Erişim Tarihi: 21.04.2011).
<http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil.pdf>

Tezel, S. Y. (2002). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 16, s.95.

TMMOB Sanayi Kongresi 2007 Oda Raporu, (2007). Ülke Örnekleri İle Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri, s.25-26. (Erişim Tarihi: 30.05.2011).
http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/98475c83b47075e_ek.pdf?tipi=4&turu=H&sube=0

TMSF, (2001). Basın Bildirisi: Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, s.1. (Erişim Tarihi: 02.07.2011).
<http://www.tmsf.org.tr/documents/ilanlar/tr/yapilandirmaprogrami.html>

Tokathoğlu, İ. & Öztürk, F. (2008). 1950-1980 Yılları Arasındaki Dönemde Türkiye’de Uygulanan Para ve Maliye Politikalarının Etkinliği. Gazi Üniversitesi; Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 19(66), s.156-157. (Erişim Tarihi: 27.04.2011).
<http://yaklasim.iibf.gazi.edu.tr/ciltler/19/66/6.pdf>

Tokgöz, E. (2004). Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004). Ankara: İmaj Yayınevi, s.255-256.

Toközlü, A. & Arısoy, E. (1998). Doğu Asya Mucizesinin Sonu. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, s.1 (Erişim Tarihi: 17.11.2010).
www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../10ozsayma98.doc

Toprak, M. & Demir, O. (2001). Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(2), s.14-15,17. (Erişim Tarihi: 10.06.2011).
<http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/t%C3%BCrk%20bankac%C4%B1l%C4%B1k%20sekt%C3%B6r%C3%BC:%20sorunlar,%20krizler%20ve%20aray%C4%B1%C5%9Flar.pdf>

Tulay, B. & Erdönmez A. P. (1999). Krizlere Yeni Yaklaşımlar. TBB; Bankacılık ve Araştırma Grubu, s.5, (Erişim Tarihi: 12.06.2011).
<http://www.belgeler.com/blg/6my/kuresellesme>

Tuna, S. (2007). Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 13, s.115-117. (Erişim Tarihi: 22.04.2011).
<http://www.asosindex.com/journal-issue-view?id=385>

Tunalı, H. (2007). Finansal Krizler: Bankacılık Krizleri. İstanbul: Liberty Yayınevi. s.60-61.

Turan, Z. (2011). Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 4(1), s.59. (Erişim Tarihi: 22.03.2012).

<http://iibfdergi.nigde.edu.tr/attachments/article/147/4.pdf>

Turgut, A. (2006). Finansal Krizlerde IMF'nin Rolü ve Önemi: 1997 Asya ve 2000-2001 Türkiye Krizleri. Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, (10), s.8. (Erişim Tarihi: 01.11.2010).

<http://iibfdergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/haziran2006/1.pdf>

Turgut, A. (2007). Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler. TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 20(4-5), s.38-39. (Erişim Tarihi: 18.12.2010).

http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt20_sayi4-5/cilt20_sayi4-5_bolum4.pdf

TÜİK, (2010). Türkiye İstatistik Yıllığı 2010, s.366,368. (Erişim Tarihi: 03.07.2011).

<http://www.tuik.gov.tr>

Ulagay, O. (2009). Küresel Çöküş ve Kapitalizmin Geleceği. İstanbul: Özgür Yayınları: 282, s.29-30-31

Ünal, A. & Kaya, H. (2009). Küresel Kriz ve Türkiye. Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi, s.10-11,21. (Erişim Tarihi: 03.07.2011)

http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/090211123152.pdf

Varlık, C. (2002). İkiz Krizler: Para Krizleri ile Bankacılık Krizleri Arasındaki Bağlantılar. Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 13(42-43), s.163. (Erişim Tarihi: 21.10.2010).

<http://yaklasim.iibf.gazi.edu.tr/ciltler/13/42-43/9.pdf>

Vergi Konseyi, (2009). Küresel Kriz ve Türkiye. İstanbul: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği, s.8-9.

Yamak, R. & Akyazı, H. (1998). Fiyat İstikrarının Sağlanmasında Para Kurulu Sistemi ve Türkiye. Atatürk Üniversitesi İIBF Dergisi, 12(1-2), s.15. (Erişim Tarihi: 20.10.2010).

<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/issue/view/264>

Yay, T. & Yay, G. G. & Yılmaz E. (2001). Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler. İstanbul: Ticaret Odası Yayını; Yayın No:2001-47, s.21, 31,40-41,47. (Erişim Tarihi: 18.10.2010).

<http://www.ito.org.tr/itoyayin/0017466.pdf>

Yenal, O. (2001). Cumhuriyet'in İktisat Tarihi. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. s.55-56, 62-63.

Yentürk, N. (2003). Körlerin Yürüyüşü: Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 46, s.219-220.

Yeldan, E. (2001). Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler. İleri Dergisi (4), s.1. (Erişim Tarihi: 01.07.2011).

<http://www.ileri2000.org/04/yeldan4.htm>

Yeldan, E. (2005). Dış Borçların İdaresi ve Arjantin Dersleri, s.1, (Erişim Tarihi: 21.12.2010).

[www.bilkent.edu.tr/~yeldaneYeldan08_19Ocak05.pdf](http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Yeldan08_19Ocak05.pdf)

Yıldırım, O. (2003). Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları. Dış Ticaret Dergisi, (27), s.3-4. (Erişim Tarihi: 23.10.2010).

www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../istikrar.doc

Yıldırtan, D. Ç. Z. (2006). Finansal krizler: Erken Uyarı Sistemleri. Nobel Kitap. s.10, 60-61, 93.

Yılmaz, Ö. & Kızıltan, A. & Kaya, V. (2005). İktisadi Kriz Kurumları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (24), s.93. (Erişim Tarihi: 21.10.2010).

<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi24/oyilmaz.pdf>

Yiğit, A. P. (2005). Düşen Enflasyon Ortamında Bankacılık ve Türk Bankacılık Sektörü. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası; Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü; Uzmanlık Yeterlilik Tezi, s.21-22. (Erişim Tarihi: 21.05.2011).

<http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/pelinalpyigit.pdf>

Yücel, F. & Kalyoncu, H. (2010). Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği. Maliye Dergisi, Sayı 159, s.57 (Erişim Tarihi: 23.10.2010).

http://www.dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/159/FatihY%C3%9CCEL.pdf&usg=AFQjCNE8Mq5M8DUo1GcP4dOkoC8zOFXvgQ

Zarakolu, A. (2003). Bankacılar İçin: Para ve Kredi Bilgisi. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, s.86.

ÖZGEÇMİŞ

Seyfettin ADANUR, 22.01.1982'de Trabzon'da doğmuştur. İlk ve orta eğitimini Trabzon'da, lisans eğitimini 2004–2008 yılları arasında Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme bölümünde tamamlamıştır. 2008 yılında eğitimine başladığı Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Finansman Bölümü'nden 2012 yılı Mart ayında mezun olmuştur. Orta düzeyde İngilizce bilmektedir.